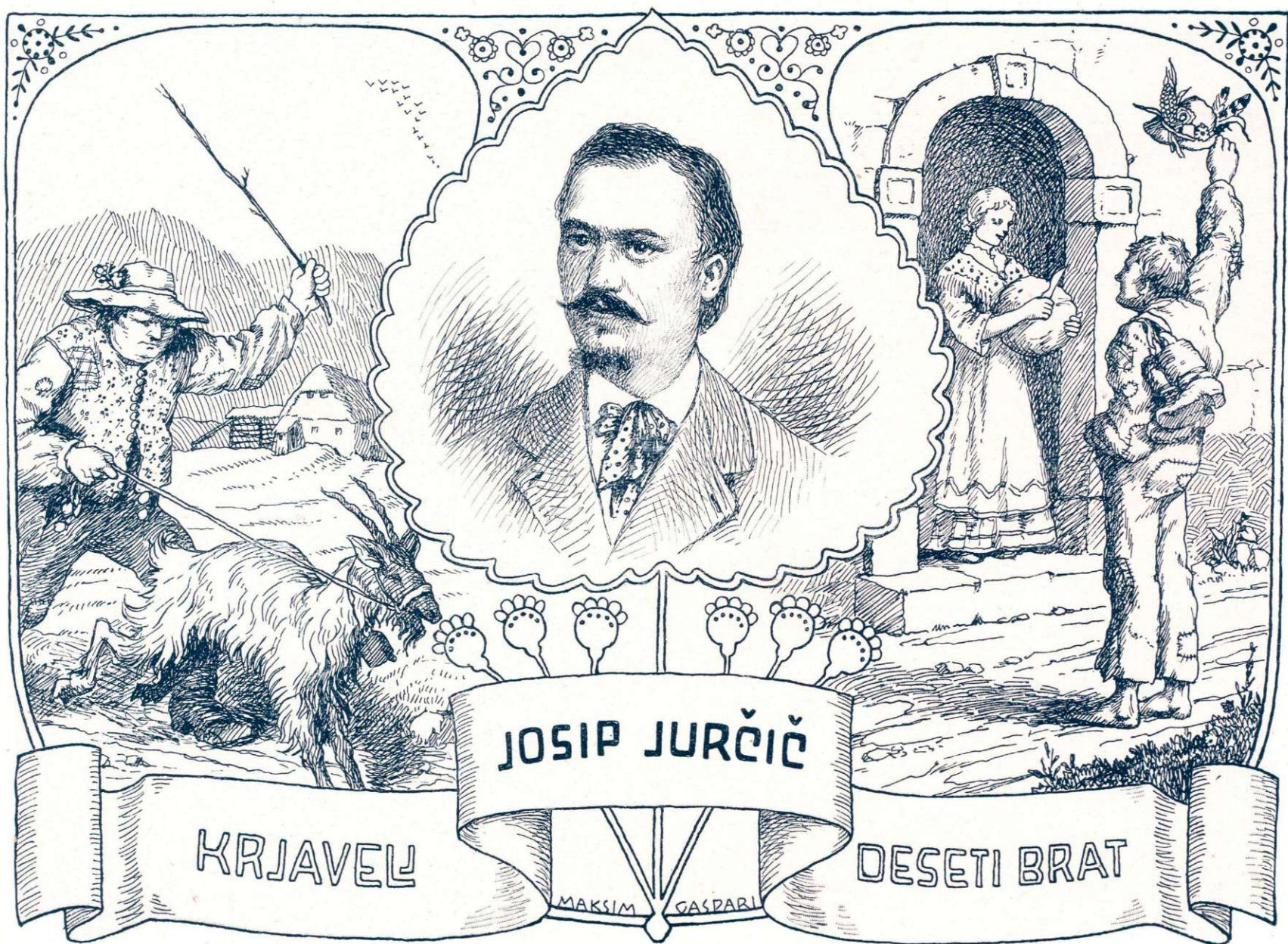

Rodoljubje na deželi.

Povest. — Spisal dr. Fr. Detela.

(Dalje.)

VI.

Razmere po Podlomu so se bile napele; nekaka gluha sumežljivost je bila prevzela ljudi, in kakor težka sopara je ležala na vasi. V krčmi je utihnila glasna družba, in v vrata so se uprle oči, kadar je naznanjal korak v veži novega gosta; marsikdo je omolknil med govorjenjem in se ozrl po sosedih, in malokdo si je upal naravnost pritrditi ali naravnost prereči, če se je v misel vzel razpor med bratoma. Zdelo se je, kakor da bi hudoben veter raznašal ne samo besede, ampak celo misli po vasi.

„Jaz pričakujem cel kup tožba zaradi razžaljenja časti,“ je dejal sodnik adjunkt. Davkarjeva gospa se je veselila, da govori soproj tako malo, dasi krepko; ta pa jo je opominjal, da naj posnema tudi ona njegov zgled. Dr. Osata pa, ki je poznal skrite vire in sebične nagibe te splošne zadrege, je obhajala

tista tiha zadovoljnost, ki jo čuti zdravnik, kadar se tako razvija bolezen, kakor je bil napovedal on; bolnik naj magari ozdravi ali umre. „Ljudje se zavedajo,“ je razlagal trpko, „da nič ne vedo; odtod opreznost v sodbah, zdržljivost v govorjenju.“

„Strah pred pričevanjem je rodil to modrost,“ je ugovarjal adjunkt.

Premagovati se je začela proti tujim ljudem tudi Mrakovka, in ker jo je stala ta krepost več truda in napora ko vsa domača dela, si jo je štela v veliko zasluženje, ki se bo moralo vsekako poplačati na onem svetu. Vzdihovala pa je pomenljivo in zavzetno, da so ji gostje, ki so se hoteli njej prikupiti, Berusu pa ne zameriti, sporazumno prikimavali ali tudi sočutno stiskali roko. „Ali je to kak pogum? Potuhnjenjenci, ki si ne upajo z resnico na dan!“ se je jezila ona natihem, na glas pa je tožila, da ni odkritosrčnosti, ni močatosti in značajnosti več na svetu. Kdor pa je bil kaj dolžan ali mislil prositi na

posodo, ta si je štel v dolžnost pokazati srce in zabavljati čez Berusa in Danico in lajšati ženi srčne bolečine; navadno ne zama; marsikak liter vina je stekel po poštenih moških grlih. Da namreč čutijo vsi pošteni ljudje krivico, ki se njej godi, o tem je bila žena prepričana; da je pa kremenitih značajev, celih mož dandanes malo na svetu, to je pa itak splošna tožba. Kadar jo je pa vprašal kdo, kako da je pravzaprav z Berusom, če je res, kar se govori, je zastokala presunljivo, da ona nič ne ve in se tudi ne briga za take reči . . . „Berus ne pride k nam, mi pa k njemu ne; tako si ostanemo dobri prijatelji. Kaj pa govore pravzaprav ljudje?“ Poslušala je brez pristranosti ne samo veljavnega moža, ampak tudi siromaka, če je kaj vedel ali vsaj kaj povedal, in ga plačala po važnosti in obsegu poročila, kakor urednik svoje poročevalce. Osatovega tolaženja in prorokovanja je bila pa sita. Kaj njej mar, če vzcvete pod Daničino roko Berusova hiša, in kaj se briga Osat za to, kar mu nič mar ni! A dr. Osat ni bil tega mnenja. On je stanoval v Mrakovi hiši, bil je takorekoč ud družine in vsled tega skoraj v daljnem sorodstvu z Berusom; sreča in nesreča obeh rodbin je bila po pravici njegova srčna zadeva. Morebiti je pa žalilo Mrakovko ravno to, da Osat ni zabavljaj. A to bi bilo proti njegovim načelom. On je rešetal to rodbinsko razmerje hladen in miren in prorokoval samo toliko, kolikor se je dalo utemeljiti izkustveno, ogibal pa se je dokazov a priori; zato je tudi ni zahteval, da bi se smatrale njegove besede za živo resnico, toda največja verjetnost bi se jim bila vendar morala pripisovati. Popolnoma naravno je torej, da je Osata začelo tudi skrbeti, kaj da se zgodi, če umrje Berus brez naslednikov, bodisi z oporoko, bodisi brez oporoke. Razpravljaj je v Mrakovi gostilnici temeljito o tej zanimivi zadevi, govoril o nujnih dedicah in dolžnih deležih in izpraševal sodnika in adjunkta, naj sta se še tako grdo držala in nerada odgovarjala. Čemu naj bi se oziral on nanja! Njega je zanimalo vprašanje, in Mraka in Mrakovko po njegovem mnenju še bolj.

„Pameten človek,“ je dejal, „mora biti na vse pripravljen, in nikakor ni izključeno, da ne bi prišla Berusovina v tuje roke.“

Javno in naravnost pa je zabavljaj Berus, ki se ni bal nikogar in ga je skrbelo edino to, ali pridejo vendar vse njegove žaljive besede Mrakovim do ušes. Skrb je bila odveč; še gorke so se donašale ljubim sorodnikom, in lahko bi bil tožil Mrak in bi bil tudi zmagal, kakor je zatrjeval Osat; toda Mrakova mama je rekla: „Potrpimo! Če ne ve svak, kaj je prav, vemo pa mi, in Bog bo vse prav obrnil.“ Zdela se je sama sebi prava mučenka in Berus kak krvoločen trinog iz prvih časov krščanstva.

Danica je skrivala svojo nejevoljo; a ko jo je vprašal Konrad, kaj da je na vseh teh govoricah in če je res že kaj izpregovoril Berus, ga je zavrnila tako odločno, da je ni več izpraševal. Materi pa je potožil Konrad, kako naduta da je Danica in kako nespametna, da beži sama pred svojo srečo. „In kako lakomna! Denar ima v hranilnici; pred menoj pa zaklepa skrinje in omare. Sramota!“ A naj se je Konrad tudi jezil doma, javno se je vendar ponašal s svojo sestro, in če je vzel kdo v misel pereče vaško vprašanje, ni rekel nič, ampak zmignil z rameni, češ, ali bi bilo to kaj posebnega.

Nejevoljna je bila tudi gospa Radičeva, ki se je kesala, da je bila stopila nekoliko predaleč; a zanimala je ni zaradi tega ta zadeva nič manj, in o vseh menah je moral točno poročati dr. Osat.

Ta napetost se je prijemala že tudi otrok, da, celo živali. Mrakov samosov je prihajal poprej redno pogledat na Berusovo dvorišče, če je kaj ostalo hacetu in murčetu, in ta dva sta ga samo iz ljubezni vlekla za ušesa ali za rep, in samo za šalo je vzdignil sultan časi šapo in položil enega ali drugega na tla. Zdaj pa so nastale drugačne razmere, in ozirov ni bilo nobenih več. Srdito sta planila psa iz veže, kadar se je prikazal sultan, in ga obskakovala in lajala in renčala, da jima je nasprotnik sicer pokazal zobe, a se vendar umeknil, v zavesti, da ni doma.

Julčka pa je začel sovražiti in napadati Mrakov Pavel. Sramotil ga je z grdimi priimki, oponašal njegovo hojo, in ker je hodil Julček vedno z Anico, mu je očital, da ga vodijo babe v šolo in iz šole. Julček pa je bil toliko dobrodušen, da ni povedal tega ne doma, ne v šoli. Mislil je pač, kakor toliko odraslih Julčkov, da pridobi paglavca z dobroto, in se tudi bal, da mu bo Pavel, če ga ovadi, nagajal še bolj in ga preganjal še huje. Začel se je sramovati pred sošolci in prosil Anico, naj ne hodi več z njim skupaj v šolo, da se ne bodo drugi norca delali iz njega; a pomagala mu ni tiha potrpežljivost nič. Kjer ga je srečal Pavel, ga je začel kepati ali ga je porinil gredeč v sneg ali mu izbil knjigo iz rok. In če je vprašal siromaka Bogomir v šoli: „Julček, kaj da si ves snežen?“ je Julček milo pogledal svojega učitelja, zardel in potihlo odgovoril, da je padel v sneg.

Tako se je vračal deček nekega popoldne iz šole, počasi, sam; zakaj sošolci so bili že daleč pred njim, ker se jim je mudilo na drsalnico. Za njim se pridrevi Pavel z domačim sultanom. „Kam pa dirjaš, krevlja?“ kriči nad dečkom, ki je pospeševal neenaki korak, da bi ušel bratrancu. Kepa za kepo mu je letela ali v hrbet ali v glavo ali mimo ušes; deček pa se je sklonil in bežal tih in plah proti domu.

„Ne boš mi ušel,“ je zakričal Pavel. „Sultan, alo, primi ga, hop!“ Samosov je zalajal in udril skokoma za otrokom. Smrten strah je prevzel Julčka, ko je začutil psa za seboj. Hotel je naprej; a odpo-vedale so mu noge, sapa mu je zastala in mrzel pot mu je oblil obraz. Misel: „Zdajzdaj bo pes nad menoj, in kaj bo potem!“ mu je krčila srce in zmešala razum. Padel je v sneg, skril glavo v roke in zakričal s tako groznim, nenaravnim glasom, kakor ga iztisne iz človeških prsi v smrtni nevarnosti one-mogla groza.

Prihital je na pomoč Bogomir, ki je zavil izza šolskega poslopja po vasi in se zgrozil nad hudobnim početjem. Odgnal je psa, ki bi najbrž nič hu-dega ne bil storil Julčku, postavil dečka na noge in zgrabil potem Pavla, ki je trmasto gledal izpod čela, češ, kaj mi pa more. — Sedaj pa, o boginja peda-gogike, ki stojiš vzvišena na formalnih stopnjah, zatisni oči ali snemi vsaj naočnice, da ne boš videla, kaj da počenja tvoj svečenik! — Bogomir je imel namreč palico v roki.

Kako je že deklamoval novi učitelj, ko je na-stopil službo? Da sramoti tepenje učitelja bolj nego učenca? da je rabil Kristus korobač samo za odrasle? Kam pa so izginila zdaj ta zlata pravila! Kam so se skrila pedagoška načela, kam moško prepričanje? Pričakovali smo, da ostane Bogomir pravi junak, magari mučenec svojih nazorov; a res-nica, da mu je izpodbil tak zanikaren paglavec, kakor je bil Mrakov Pavel, tako hitro in uspešno mogočne stebre najmodernejšega vzgojeslovja, mora vznemiriti in pretresti vsakega dušeslovca. Človek ne bi mislil, kako slaba stvar da je človek. Najboljši se brani, se brani z naporom in zmaga, obličje z mrtvaškim potom zalito, šele takrat, kadar mu iztisne smrt zadnjo solzo iz oči; mi drugi pa se od poraza do poraza komaj sproti pobiramo, in dal Bog in sreča junaška, da ne bi obležali!

Bogomir se je očitvidno premalo ogibal bližnje priložnosti. Bližnja priložnost zanj je bila palica, in poleg svojih načel bi je on nikdar ne smel vzeti v roke; zakaj palica sama vleče paglavca nase. Tako se je zgodilo, da je pozabil mladenič na sebe, na svoje dostojanstvo in svoja načela in tepel Pavla, da je bilo veselje gledati.

Pavel se je držal od kraja potuhnjeno in ni črhnul, češ, najbrž ne bo sile. Bogomir pa je bil so-vražnik vsakega polovičarstva in ni utrgal nikomur zaslužka. Tedaj pa se je naveličal Pavel in zatulil na glas; zakaj v srce se mu je zasmilil del telesa, ki je bil pri vsej tej zadevi pravzaprav nedolžen.

Kakor bi bil zvršil dobro delo, tako je bilo pri srcu Bogomiru, ko je prijel potem Julčka za roko, ga pomiril in peljal domov.

„Kaj pa mu je, da je tako bled!“ se je pre-strašil oče in vzel sina v naročje. „In ves se treseš. Kaj pa ti je? Povej!“

„Hudobna šala,“ je razlagal Bogomir. „Neki pobalin je bil naščuval psa, ki je nekoliko prestrašil Julčka. Oh, Julček, saj bi ti ne bil storil nič sultan, ki te pozna.“

„Jaz sem se tako ustrašil,“ se je nasmehnil Julček in se stisnil k očetu. „Gospod učitelj je potem pretepel Pavla.“ Tedaj pa je vzkipele oči in se za-grozil, da pretepe hudobneža tudi on, kakor hitro ga dobi v pest, in da bo ustrelil sultana, kadar se prikaže na dvorišče.

Pavel je bil pritulil domov s tako ihto, da ni mogel dolgo nič govoriti, nič povedati. Kolena so se mu šibila, in z obema rokama se je držal za boleči del svojega telesa; stokal in vzdihoval pa je tako turobno, zdaj tiše, zdaj glasneje, zdaj niže, zdaj višje, da se je smilil naposled celo sestri Julki, ki mu je sicer iz tehtnih razlogov rada privoščila kakšno kazen. Po dolgem izpraševanju, ko se je bil nastokal deček, se je zvedelo, da ga je bil pretepel novi učitelj. To pa je izbilo sodu veho in čepinec, in jeza, ki je že vrela zadnje dni, je bruhnila na dan.

„Ruto, ruto! Kje je moja ruta!“ je vpila Mrakovka. „Pomagaj mi obleči kočmajko! Precej k zdravniku, ki mora spisati izpričevalo! Mojih otrok ne bo pretepaval nihče, najmanj kak lačen učitelj. — Ti pa piši, piši pritožbo!“ Vlekla je Pavla k zdravniku in tožila tam, zasopla od hitre hoje in notranje razburjenosti, v pretrganih besedah krivico, ki se je bila storila njenemu otroku, njenemu ne-dolžnemu otroku. Pavel, ki je poznal sebe nekoliko bolje, se je držal poleg nje kakor kak polomljen greh.

Dr. Poljak je bil v precejšnji zadregi. Ker ni hotel škodovati Bogomiru, je začel pogovarjati mater in sina, češ, da ni hudega nič, da preide v par dneh bolečina in spomin, da bo govoril on sam z učiteljem in mu povedal, kar mu gre.

„Gospod doktor,“ je dejala žena, „jaz Vas pro-sim izpričevala. Vse drugo je moja stvar. Fant ne more sedeti, ne stati, in če se ne potegne zanj mati, kdo se bo? Ta učitelj ni učitelj, ampak birič.“

Zdravnik je moral izpričati pismeno, naj si je še tako blažil izjavo, da se res pozna Pavlu, da se ni šalil Bogomir.

Doma pa je pisal oče Mrak z okorno desnico pritožbo v treh izvodih, na krajni, okrajni in deželni šolski svet; pisal bi bil, razjarjen nad neslišanim postopanjem, tudi na ministrstvo, ako bi mu bil znan naslov; tolažil pa se je z nado, da spravi novi poslanec, ko bo izvoljen, zadevo pred državni zbor. Ko pa je prinesla mati zdravniško izpričevalo, je

hitro oblekel suknjo, vzel klobuk in palico in hajdi v sodišče, preden se razkadi jeza.

A bilo je že pozno; na potu je srečal adjunkta, ki je spremljal gospo in gospodično lekarnarjevo, in ga takoj ustavil. Kaj se je briga on za ženski! V moških besedah mu je začel pripovedovati, kam da je namenjen.

„Razžaljenje časti?“ je vprašal adjunkt in se spogledal s spremljevalkama.

„Ne, telesna poškodba.“

„Saprament! Kdo pa je poškodovan?“

„Moj sin. Učitelj Janež ga je pretepel.“ Adjunkt Bregar je nekoliko pomislil in pogledal možu v oči.

„Pavel je najbrž krvavo zaslužil svojo kazen,“ je dejal. — Na to razlago pa je odgovoril mož tako ostro, da je izzval še ostrejšo zavrnitev in nujno prošnjo gospoda adjunkta, da naj ga pusti na miru zunaj urada, ko ve, kdaj da so uradne ure. To ravnanje zopet se je zdelo Mraku tako brezobzirno, da je pikro ciknil na vzajemno denarno razmerje. Gospa in gospodična sta se hitro poslovili, da ne bi motili zaupnega razgovora.

Moža sta si v kratkih, jedrnatih besedah dopovedala, kar jima je bilo na srcu. Doma pa sta si tožila Mraka, da drže škrici vsi skup, vsi proti kmetu, in da morda sodnik še sprejel ne bo tožbe proti učitelju.

„Če jo pa spišem, jo mora sprejeti,“ je dejal mož in udaril ob mizo.

Srdito je škripalo pero po papirju, ko se je hudoval nevajeni pisalec nad učiteljem, nad adjunktom in celo nad Pavlom zato, ker je bil tepen in mu nakopal te sitnosti. Pisanje je nadležen posel celo pisateljem.

Da je pa povedala in opisala lekarnarjeva gospa soprogu zanimivi razpor med Mrakom in adjunktom, ni treba praviti. Gospa je bistroumno izvajala naravne posledice, in gospod, ki je izprevidel, da so sprogine besede uvaževanja vredne, je prestregel še tisti večer dr. Bregarja in ga izpovedal tako ljubeznjivo in tako obzirno, da se je zdelo obema, da izkažeta drug drugemu uslugo, če konvertirata dolg in izplačata Mraka.

Julček pa se ni mogel pomiriti. Ko se je stemnilo, si ni upal ne sam stopiti iz hiše, ne sam ostati v sobi. Plah je lazil za očetom ali za Danico, pogledoval skoz okna v temo in se stresel, kadar je kaj zaropotalo v veži, in povpraševal, kaj da je. Oče, ki se je norčeval z njegovim strahom, ga je spravljal spat.

„Jaz ne grem, tako me je groza,“ je šepetal deček.

„Ernest pojde s teboj in ostane pri tvoji postelji.“

V postelji je Julček hitro zatisnil oči; a ko se je vzdignil Ernest, da bi odšel po prstih iz spalnice, je pogledal prestrašen, ga zgrabil za roko in ga zadržal. Potem je zopet zadremal, zamežal napol, se zgenil zdajpazdaj in poškipal z zobmi.

„Prav nemirno spi,“ je dejal Ernest, ko je prepustil svoje mesto pri postelji očetu. Zopet se je zdramil Julček, a ko je zagledal očeta poleg sebe, se mu je nasmehljaj, ga prijel za roko in jo poljubil. Pomirjen je zaspal sin v očetovih rokah. Ni pa še bil zaspal Berus, ko se je začel Julček zopet premetavati, stokati, govoriti pretrgoma, nerazločno, kakor v sili in stiski, in škripati pomalem z zobmi. Oče ga je miril in se tolažil sam, da preide polagoma nemirnost in razdraženost, posledica strahu. Naenkrat pa zavpije otrok: „Pomagajte! Sultan me bo, sultan, zdaj-le me bo.“ Oče je skočil k postelji, ga objel in dramil in tresel, da je on pri njem, da ni sultana nikjer; toda Julček se ni dal pomiriti. „Tukaj-le je; zdaj-le me bo,“ je vpil in zavijal oči, poten in trepetajoč, z groznim strahom na obrazu, potlej je zakričal preleteče, tako čudno, da so se zježili lasje očetu, in vtihnili v omedlevici. Berus je sklical hlapca, ki je tekkel po zdravniku. Dr. Poljak je takoj spoznal, da so prizadeti možgani, in težko mu je bilo tolažiti očeta, ki je prosil s solzami v očeh, da naj se usmili, da naj pomaga. Vse se je trudilo, da bi ohranilo drago življenje. Megličevka je nesla zgodaj zjutraj za maše, vsa družina je šla v cerkev in gospodar se je obljuboval na božja pota in molil za sina tako goreče kakor morebiti nikoli še za sebe. Pozabljeno je bilo sovraštvo in jeza, in le strah in skrb za ljubega sina sta polnila srce očetu. Julček se ni zavedel ves dan. Sosedje so hodili povpraševat, kako da mu je, in vsa vas je šepetala pomenljivo in zaupljivo, ko se je majala Berusova hiša.

Smrt pa je huda demokratinja; v tolažbo siromakom iztrga bogatinu iz rok čašo veselja in uživanja in reveža reši nadlog, kadar se ji zdi, celo proti njegovi volji. Preden sta pretekla dva dneva, je ležal Julček kakor droben, bled angelček, pokrit s cveticami in zelenjem, na mrtvaškem odru.

Oče je obupaval v onemogli žalosti. Zaprl se je v sobo, da ni videl ljudi, ki so tihi hodili kropiti v tiho hišo.

Kako sta se spenjala po odru hace in murče in cvilila in mahala z repom in skakala na stol in gledala po strani mrlička, ki se jima ni oglašil in ju ni pogladil več!

Žalostinko so godli Bogomirovi godci Julčku za odhodnjo, sošolci so mu zapeli ob grobu za slovo, in sam se je vračal Berus domov in si brisal oči in se zopet zaprl v sobo. Še nikdar se mu ni videla hiša tako velika, tako prostorna in prazna.

RAFAELOVA SMRT

R. MORGARI

Ta Berusova nesreča je Mrakove hudo pretresla in pobila. Takoj, ko so slišali, kako nevarno je zbolel Julček, so slutili, da bo obdolžil stric Pavla, in grozno so se jezili na svojega paglavca. Tožb in pritožb sicer niso umeknili, ker jim je branil moški ponos, tudi Pavla še niso pustili v šolo, češ, da je preveč raztepen, a doma ga je pretepla mati še enkrat, in fant ni čutil posebne razlike med materino in učiteljevo roko. Od strani so poizvedovali, kako se počuti Julček, in k zdravniku so pošiljali vprašat, ker so se bali Berusa. Proti znancem in prijateljem pa so zagovarjali svojega otroka, da še ni prizadel nikomur nobene krrvice, nikoli nič premeknil; nagajali seveda so si otroci vedno in se dražili za šalo in se bodo; in sultan, kako je dobrodušen! zalaja pač, ker ne zna govoriti, ne stori pa nikomur nič; ampak saj ni zbolel Julček zaradi tega strahu; psov je vendar vaje, ker imajo dva doma; toda zdrav še ni bil nikoli, zdrav, in če ga je prišlo zdaj nekoliko huje, mu gotovo kmalu zopet odleže z božjo pomočjo. In res so želeli vsi iz srca, da bi odleglo Julčku, kakor če bi bili slutili, da postane njegova smrt velika nesreča zanje.

Toda ni se jim izpolnila srčna želja. Za dvajset kron venec z genljivim napisom so naročili brzojavno v Ljubljani, da bi izkazali svoje sožalje, in žalno obleko je morala urezati neutegoma šivilja Julki, ki je potem sama nesla krasni venec Berusovim. Toda stric je zgrabil venec in ga vrgel po cesti. „Vi ste ga umorili,“ je zakričal; „pustite vsaj mrtvega pri miru!“ Jokaje je pobrala deklica nesrečni venec in ga prinesla nazaj domov. Materi je vzkipela jeza, da si upa kdo nje imenovati morilce; toda oče, ki ga je bil prestrašil izbruh neizprosne sovraštva, je miril, da je treba stvar trezno premisliti; zakaj prenašli da so se že zadosti.

„Kaj pa, če zatoži on našega Pavla?“ je pripomnila mati.

„Potem bomo tožili tudi mi,“ je dejal mož, ki se je že kesal, da je tožil učitelja; in če bi bil stopil takrat predenj Bogomir in mu podal roko, bi bil Mrak hvaležen preklical vse, kar je bil pisal proti njemu, in potrdil zopet pismo, da je Bogomir najboljši učitelj tega sveta; kesal se je pa še bolj, da se je razprl z adjunktom, ki mu je sicer poplačal ves dolg, a tudi izpeljal iz gostilnice vso družbo.

„Kdo mu je posodil?“ je ugibala žena.

„Oh, kdo! Lekarnar,“ je dejala Julka, ki ji je segala stvar do srca. „Vse goste bomo odgnali.“

In res je potegnila vsa boljša družba z Bregarjem in Bogomirom in se na žalost Mrakove hiše preselila k Berusu.

„Kam se Vam tako mudi, gospod doktor?“ je zadrževala gostilničarka po večerji dr. Osata.

„Moram iti, gospa,“ se je poslavljaj Osat, „k Berusu. Stvar se zapleta jako zanimivo. Adjunkt je stavil z davkarjem, da bo še ta predpust poroka. Bogomir, ki je zdaj stalen gost, se je sicer tudi začel zanimati; a ne pride prav v poštev; zakaj Danica, ki je prijazna z vsemi in domača z nikomer, zna ceniti denar. Berus pa se bo oženil najbrž iz same jeze. Prej ga je zadrževal Julček; zdaj ni tega zadržka več. Toda to je moje zasebno mnenje in naj ostane med nami!“

Mrakovi si niso upali pokazati nobene nejevolje, ker so se čutili zadolžene pri Berusu; tiho so se tolažili z nado, da bo Julčkova smrt zadržala ženitev in da se med tem časom zopet sprijaznijo s sorodnikom, in naj bi se bilo treba še tako ponižati.

Bogomir, ki je hodil zdaj kositi in večerjati k Berusu, se je moral pohvaliti s hrano in s ceno. Gospodarju namreč, ki se ni nikdar učil vzgojeslovja in nikdar pohajal roditeljskih večerov, je tako ugačalo Bogomirovo protipedagoško ravnanje, da je namignil Danici, da naj mu računi za tri goldinarje na mesec manj; toliko da bo dodajal on. Danica je morala seveda molčati; molčal je pa tudi Bogomir, ki si je razlagal to ljubeznivo obzirnost jako samoljubno. Hvaležno ganjen je vprašal, ko je bil sam, brhko gospodinjo, če nima vendar izgube z njim.

„O nič,“ je dejala resno, „bodite brez vseh skrbi!“ Z velikim zadovoljstvom je premišljeval mladi gost ta priboljšek in vzrok in povod, in naj je obrnil stvar, na katero stran je hotel, zdela se mu je tako laskava, da bi bila Danica huda, če bi bila ugenila njegove misli.

Čez par dni pa je bil poklican učitelj v sodišče, kjer je plačal pet kron zaradi svojega prestopka, ki se ga ni kar nič kesal, prepričan, da bi storil v istem slučaju zopet isto. Kaplan Janez se mu je pomenljivo namuzal in menil, da je prišel nekoliko navzkriž s svojimi načeli. „Kaj ne, izjema, ki potrjuje pravilo?“

„Da morejo biti učenci tudi hudobni,“ se je smejal Bogomir, „tega ni pomislil moj sistem.“

„Nič se ne boj! Šiba o pravem času je otela marsikoga pogube.“

Pritožbe pa so hodile medtem svojo pot, in kmalu je preiskoval nadučitelj, v koliki meri da se je bil pregrešil Bogomir. Zagovarjal se je krivec trmasto, užaljen in nejevoljen. „Da bi le že došel ukor!“ si je mislil. „Ali pa naj me premesté! Kakor sem prišel, tako pojdem. Hvala Bogu, da nisem še oženjen!“

To so bile seveda prazne misli. Mladi ljudje že govore toliko brez premisleka, ne da bi se zavedali pomena in posledic svojih besedi; koliko več

pa se jim rodi nepremišljenih misli! Besedo si namreč ogleda pameten poslušalec na lice in na robe, preden jo vzame za gotovino in spravi v promet; pri mislih se pogreša ta prigled; zatorej se tudi misli vse vprek, budalosti brez vsake realne podlage, na veliko škodo; zakaj krive besede preslepe semtertja druge ljudi, krive misli vselej nas same.

Bogomir da bi bil rad šel iz Podloma? Kaj še! Največja nesreča bi se mu bila to zdela. On da bi bil komu hvaležen, da ni še oženjen? — Zakaj pa je pazil ljubosumen na vsak pogled, na vsako besedo gospodinje Danice; zakaj si je izmišljal vedno novih razlogov, zakaj da je nemožno in popolnoma izključeno, da bi vzela Danica Berusa! — Zaradi tega je bil tudi veselo iznenaden naš mladenič, ko ni dobil od šolskega oblastva nobenega ukora, samo nekako navodilo, glasom katerega je seveda telesna kazen vobče in sploh prepovedana, vendar pa se z ozirom na posebne okoliščine, na razburjenost in neizkušenost mladega učitelja za sedaj ne izreče ukor, pač pa nada, da bode Bogomir pod spretnim vodstvom gospoda nadučitelja, ki se popolnoma zaveda vzvišenega cilja šolske vzgoje, postopal zanaprej v zmislu pedagoških načel in dobro premišljenih naredb visoke učne uprave.

Tako se je izkazalo, da je bil Bogomirov strah prazen in odveč sentimentalna vdanost, ki bi se najrajši raztopila sama v svojih solzah.

Nič manj žalosten ni razmišljal Konrad splošnih razmer. Malenkostna nasprotja, osebna sovraštva so bila skrhala vso disciplino v Podlomu, in Konrad, ki ga sedaj nihče ni potreboval, nihče pogrešal, je bil izgubil mnogo stare cene. „Tak narod,“ si je dejal trpko, „mene niti vreden ni. Kako češčen bi bil jaz povsod drugod; kako dobro bi se mi go-dilo! — Toda naj bode! Jaz ostanem zvest; morda

se vendar enkrat odpro oči domovini, da spozna svojo krivico in svoj dolg . . . Da bi hotela le nekoliko tega dolga poplačati v gotovini! — Koliko sem storil jaz za Podlom, in kaj stori Podlom za mene!“ Inako se mu je storilo, ko je videl, da se obrača vse drugač, nego si je bil on mislil. — Prepričan namreč, da je domovina moralno zavezana zanj in za njegove potrebe skrbeti, ji je tudi prepuščal drage volje to skrb; izgovarjal in pridržaval si je k večjemu pravico kritike. Zdaj pa so zabavljali drugi; on pa naj bi skrbel, kakor je opominjala sestra, sam, da postane koristen ud človeške družbe. Kakor če bi bil sedaj škodljiv! — Užaljen niti piti ni hotel več pri Berusu, ampak k Mraku je zahajal, kjer so ga sprejemali prijazno, ker so se nadejali, da bo kaj povedal. A kaj se je brigal Konrad za budalosti, ki so zanimale Mrakove! In ko ga je nekoč naravnost vprašala Julka, če bo res vzela sestra Berusa, je odgovoril slabovoljen: „Jaz nič ne vem in tudi ne verjamem, ker se mi zdi preneumna.“

Mrakovi niso ne pritrdili, ne ugovarjali. Zakaj skrbi polne misli so se jim obračale na drugo stran. Berusov lovski tovariš Racman namreč jih je bil vznemiril, ko je pripovedoval, da živi Berus kar zaprt v svoji sobi, da ne govori z nikomer, se ne briga ne za pse, ne za zajce in ne pije skoraj nič.

„To je slabo znamenje,“ je dejal mož, „verjeme meni! Človeška narava je takšna, da ne pripušča naglih izprememb; polagoma se mora preongaviti, če je že treba. Najboljše pa je, če ostanemo, kakor smo se privadili. Tak hrust kakor Berus mora piti; kdor mu vzame pijačo, ga umori. No in vidite! Prej se je redil, da se je bilo bati, da ga zalije mast; zdaj je shujšal, da ga je sama kost in koža. Končala ga bo žeja, in hujše smrti ni.“

(Dalje.)

Mater Dolorosa.

Zložil Silvin Sardenko.

VI. Spev.

Solza nad Jeruzalemom.

rani zori
žalostnega dneva,
v rujni zarji
vélikega petka
Mati grenka
stala je nad mestom,
na planjavi,
na Bezeti oljčni.
V tesnem strahu
gledala je doli,
kot bi zrla
na mrtvaški oder,
kamor bodo
radost dali Njeno.
In ciprese
tožno so šumele
elegije,
kakor še nikoli.
Beli storaks
snežni cvet je sipal
naokoli
kakor solze svetle.
Ona pa je
pod platano širno
pokleknila
in molila vroče
s celim srcem,
s celo dušo svojo:

Gospod! Še enkrat, enkrat še
na nizkost dekle se ozri
in sólzo mojo zadnjikrat
otri z objokanih oči.

In še zvesteje bi poslej
služila dolgo, dolgo Ti.
Glej! vidim, ni še križa tam
na žalostni, na Golgoti.

Naj ga ne bo! A če ga smrt
že mora priti zasadit,
nikar naj Tvoj, nikar naj moj,
ne bo na križu Sin pribit.

Ti ljudstvo! Ako Njega ne,
o ljudstvo, ljubi sebe vsaj;
če v smrt obsodiš Stvarnika,
kak boš živelo vekomaj?!

In če verjeti nočeš Mu,
da On je Bog in Stvarnik tvoj,
pomisli misel eno vsaj:
Ima še mater za seboj.

Ima še mater žalostno.
Kam mati naj brez Sina gre?
Če eno kruto umoriš,
še drugo umoriš srcé.

Košatovejno drevje ti,
tako težkó, tako trdó,
zakaj si ti jim dalo les,
da Sina nanj mi pribijó?

In vi grmovi šumnati,
z bodečimi krivinami,
da morali ste dati trn,
da venčajo z njim Sina mi!

Ti strma pot, ti bridka pot,
ki vodiš izmed mestnih hiš,
zakrij vso sled na Golgoto,
da ne bi znal kam nesti križ!

Ali drevje
stalo je pokojno,
trnje hladno
mimo vej se pletlo,
pot na goro
vila se brezčutno:
Saj po Njenem,
po trpečem Sinu,
povelican
les je, trn in gora.

*

A tam v Jeruzalemu
že množice hrumé,
okó krvi je žejno,
osvete pa srce.

Ni zrl še toli ljudstva
nikdar Pilatov dvor,
ni sodil v takim strahu
noben še sodni zbor.

Vse ljudstvo hoče smrti:
Kaj se, Pilat, mudiš?
Obsodi Nazarejca
na križ, na smrtni križ!

In krik se je razlegal
okrog čez dol in hrib,
tja gori, kjer je Mati
kot tožen stala kip.

Po stezi nad zidovjem
nekdo je bežal plah,
obup na licih bledih
in rezko vrv v rokah.

Pogledal je v Devico,
— kot da bi divja noč
pogledala v svetlobo —
obrnil spet se proč.

Juda, Juda!
Kam bežiš?
Matere se
mar bojiš?

Če se Njega
nisi bal,
ki življenje
tvoje dal,
ti Njegovo
si prodal —
pa pred Njo bi
trepetal?
Nad nikomur
še nikdar
ni srdila
ta se stvar.

Vrni, vrni
se nazaj!
Eno prošnjo
reci vsaj,
en izdihni
k Njej vzdihljaj —
greh izpran bo
vekomaj!

Res, izdal si,
Juda ti,
kri nedolžno;
a ta kri
tudi zate
izkipi . . .

Pa mimo Nje je planil
kot da je ni spoznal.
zločina se je spomnil
in ves je vztrepetal:

— Prokleti srebrniki,
in vaš mamljiv obraz!
Prokleti tridesétkrat!
Da žejal sem po vas!

Proklinjajoč je v cedrov
izginil temni dom —
in neka veja težko
sklonila se je k tlom . . .

A Devica
v žalost zatopljena
ni spoznala
Juda izdajavca.

Ni pozorno
videti ga mogla
skozi solzo,
ki v očeh je plula.
Kakor biser
solza je blesteča
porosila
v travo se smaragdno,
Ni še solnce
solze zrlo take,
ni še trava
pila je nikoli.

Mati pa je
doli v mesto spela
resno, tiho,
kakor za pogrebom.
Na predmestnih
starih Ovčjih vratih
dve je ženi
srečala neznani.
Kot kraljica
prva ponosita,
kakor jagnje
druga ljubezniva,
govorili
sta o Nazarejcu:

Pogledi, Porcija,
nasproti pride nama
— prečudno srečanje! —
Njegova mati sama.

Poznam jo po očeh,
po licih pomladanskih,
poznam od praznikov
velikonočnih lanskich.

— Njegova mati je?
ki jaz o Njem sem grozne
sni sanjala, da jih
ne zabim dneve pozne:

Na gori križ ozelenel,
na križu On je oživel,
mogočen stopil pred ljudi:
Kaj mislilo si, ljudstvo ti?
Da jaz sem smrten človek le?
Mrlič pač ne ožive! —

In s pozdravom
Porcija je vdanim
za trenutek
pomudila Devo:

Pozdravljena!
Ti zaželena
velika žena
in mati Sina
velikega,
mogočnega,
skrivnostnega.

Povej mi vsaj,
kaj Sin je tvoj?
Nemara prerok?
Nemara kralj?
Mesija morda
z nadzemskih dalj?
A težka slutnja
kot oster meč
me v dušo reže:
Če ni še več? . . .

Ni hotela
Porcije žaliti,
le resnico
Mati je razkrila:

Mesija! In še mnogo več:
Naš Bog, naš Stvarnik in Gospod!
A mesto vaše ga je v smrt
izdalo, polno slepih zmot.

Prebledela
Porcija mogočna,
zagrozila
v srcu se je bridkem:

— Ti nesrečni
moj Pilat,
sleci sodnji
svoj škrlat!

Kaj si storil?
Kam zablodil?
Stvarnika si
v smrt obsodil.

Kak roké sem
vila zanj,
zanj prosila
celi dan.

Pa si rekel:
Sen je sen!
Zdaj je najin
mir skaljen.

Kaj če miješ
si roké!
Kdo umije
pa srce?

Mila duša
milostne Device
po tolažbi
sama koprneča
tolažila
Porcijo je tožno:

Žena, bodi
utolažena,
po tem križu
ti boš blažena,
ali z vero
živo vanj veruj!

— — — — —
A tam doli
kako vpitje! Čuj!

(Dalje.)

Biseri.

Povest. — Spisala Lea Fatur.

(Dalje.)

VIII.

Skozi odprta okna se je smehljalo krasno majnikovo jutro v saloto, slišal se je Sočin šum, žvrgolenje ptičev, glas zvonov. Gospa Kamenska in hčerka, ki sta sedeli s Sallejem pri zajutruku, sta bili zamišljeni, blede. Sedež na levici gospodinje je prazen, nanj uhaja pogled skrbne matere. Pobitost je v licu, v trudni kretnji roke. Telesno sedi tu, z dušo, s skrbno materinsko dušo pa sledi sinu . . . Danes se uresniči, kar mu prerokuje že ves mesec . . . Kako bo prenesel vročerkvni mladenič prevaro ljubezni? Za njega se boji, ž njim trpi mati. Poslušaj, trepeče . . . Ne hrže konj na dvorišču? ne prihaja sin?

„Ne vznemirjajte se vendar tako, milostljiva,“ tolaži Salle, „morda ni še prišla ura neizbegne razjasnitve, in če, bolje tako. Enkrat pač mora prenesti Angelik. Morda pa preboli moj ponosni prijatelj vse lažje, nego mislimo. Čas zaceli vse rane, kaj ne, gospica Rozika?“

Otožno se nasmehne drobne deklice blede obrazek, njene rjave oči izražajo dvom. „Ne čas,“ odgovarja igraje se z resami namiznega prta, „ne čas, božja pomoč; ž njo ozdravi tudi Angelik, ozdravi skoro.“

Rozika upre jasni pogled v Salleja. Mir, krepka volja duše, ki je premagala samo sebe, ji seva raz čelo. Zaman vprašuje prijateljev pogled. Čutil je že

več dni, da bojuje nežna deklica težki dušni boj, danes vidi, da je končan boj — ali kaj je premagala, zakaj?

Iz velikega življenja, iz prestolnice civilizacije je bil prišel Salle. Človek, ki je bil pripravljen norčevati se iz malomestnosti, iz tesnosrčnih malomestnih ljudi; mož, ki je bil prepričan, da ni življenja razen v Parizu, da znajo le Francozinje konverzirati, oblačiti se. Pa kako naglo se je čutil domačega v tistem gradu, pri dobri, plemeniti rodbini. V družbi preproste deklice, skromne graščakinje, ni pogrešal občevanja s pretirano finimi damami. V ugodnem zraku, mirnem, selskem življenju, se je posvežil, pomladil. Rdečica je zdaj prelivala poprej rumenkasto polt, oko, ki je gledalo prej tako trezno, je gorelo v mladostnem ognju. Sam je pravil, da se čuti pri svojih petintridesetih letih kakor dvajsetletni mladenič. Gospa Kamenska se je veselila, da ugaja gostu bivanje pri njih. Spoznala je njegovo odkrito naklonjenost in ker je vedela, da sluti in vidi, da jih nekaj tare, zato mu je zaupala svoje težave. Bil je praktičen, izkušen mož. Cenil je Elviro, uvaževal njeno praktično mater, označil Martino za lahkomiselnega otroka, Collettijeve za brezdušne intrigante. Svaril in ustavljal je Angelika, toda... Ustavi solnce na potu, reci ognju, da ne gori! Vse zaman, dokler ne pade zlato z oboževanega kipa, dokler ne ohladi čas s svojo mrzlo roko vroča čustva.

„Seveda ozdravi,“ je vzdihnila mati na Rozikine besede. „Vi mislite, gospod Salle? Meni pravi srce, da izve danes resnico. Saj ste slišali včeraj od Elvire, da je bila gospa Vidonijeva zelo razburjena. Gotovo je uresničila svoje grožnje. Kaj naredi, ako se ne vrne Angelik k Elviri, sam Bog ve.“

„V vsakem slučaju imate na svoji strani prijatelja,“ se prikloni Salle.

„Vem in sem vam hvaležna,“ mu stisne gospa roko; „kako redek je nesebični prijatelj.“

„Vsi smo egoisti,“ se nasmehne Salle, „morda imam tudi jaz sebične namene,“ — pogledal je pomenljivo Roziko. Pa deklica, ki je včasih tako vesela v obnašanju z njim, se ogne pogledu; v sina zamišljena mati pa ne zapazi, da se obnaša Rozika danes drugače kakor sicer proti ljubljenu gostu.

Težak korak prihaja po stopnicah, materi zatrepeče srce. Rosno glavo po koncu, plamtečih očih, ponosen, srečen, je bil odjezdil Angelik; spremljal ga je raz okno materin pogled. Truden, uničen, kakor Adam izgnan iz raja, se vrača zdaj. Smrtno blede je lice, lasje padajo v neredu po čelu, žile so napete, roka trepeče, plamti oko, toda plamti v silnem srd.

Naglo, kot da ga hoče braniti na svojem srcu vsega hudega, stopi mati sinu nasproti, in ga povede v svojo spalnico. Rozika pogleda Salleja, pogleda

križ na steni... V kreslo pred klečalom sede mati, pa sin ne sede k njenim nogam, da potoži, zaupa; nemirno hodi po veliki sobi, škrt z zobmi, stiska pest — išče sape... Z razburjenim glasom se obrne k materi.

„Oprosti, mama, da sem te žalil, da ti nisem verjel. Za bedaka so me imeli... Pa maščujem se jim... Kakor psa so me spodili izpod svoje strehe — tudi jaz jih zapodim... Mati, povej mi natančno, kako je bilo s teto Brigito, da se osvetim za krivico, storjeno otroku, da pokažem svetu podlost teh ljudi.“

Tožen nasmeh igra okrog stisnjenih materinih ustnic; roke sklenjene na kolenu, sledi s sočutnim pogledom nemirnim sinovim korakom. Ona ve, da govori sin tako le v prvi jezi, da se izpremeni jeza v žalost, da bo njen ponosni sin še danes jokal, da ga bo morilo še dolgo čuvstvo zavržene, prevarane ljubezni. Vendar mu hoče ustreči in pravi:

„Tete Brigitte in strica se spominjaš; veš, da je trgoval stric na veliko, zalagal male trgovce. Imel je vilo, palačo v mestu in precej denarja. Srečno sta živela, dokler ni prišel v Gorico Colletti, lačen, brez strehe. Pa imel je lepo ženo. Znala se je prikupiti Žebzonu, preskrbel je Collettiju trgovino in zahajal pridno tja. Brigita je hiralala od žalosti, se solzila nad malo Ivanko, katere oče ni več pogledal...“

„Spominjam se tete Brigitte,“ je ustavil mater Angelik; „vidim jo pred seboj, kakor sem jo videl zadnjikrat. Visoko, blede, v dolgi plišasti jopi, pajčolan na laseh, neizmerno žalostnih očih. Taka je bila tisti zadnji večer, jaz, deček nisem razumel njenega gorja.“

„Da,“ je prikimala mati. „Jesenski večer je bil. Pripeljala sta se bila k nam s samodrčcem. To je tisti, s katerim se vozi Martina. Brigita je tožila, jaz sem očitala Žebzonu, da spravlja ženo in otroka v grob. Bilo mu je hudo, obljubil mi je, da pusti Collettijevo. Saj ni bil ne hudoben, ne lahkomiseln človek, toda ta ženska je imela neko demonsko moč nad njim, ni se je mogel otresti. — Ko sta se odpeljala, je postalo meni zelo čudno. Zdelo se mi je, da joče veter, da toži Soča...“

„Spominjam se, mama. Ostala si dolgo v moji spalnici, molila sva. O, takrat sem še molil, veroval...“

Angelik sede k materinim nogam in stisne vročo glavo v njeno krilo. Rahlo poboža mati sinovo glavo.

„Še boš molil in veroval, Angelik, in odpušal. — Nisem imela prazne slutnje tisti večer, kakor veš. Žebzon je zadel pri Pnevmi ob ovinku ceste v zid. Dobil je rano na glavi. Že bolehnata, slabotna teta se je pretresla, prestrašila. Več ur je ležala na cesti v omedlevici, ker ni bilo nikogar v bližini. Ko je priklical nekdo, ki je šel mimo, ljudi, so odnesli pone-srečence v vilo. Drugi dan izvem žalostno novico in

pohitim k Brigiti. Misli si moje presenečenje, ko najdem tam Collettijeve... Oblastno sta hodila po hiši, komaj sem si izvojevala pot do Brigitte. Revica je bila zelo slaba. — Umrjem, Helena, mi je rekla, ne pusti mojega otroka v krempljih te ženske. Ugrabila mi je moža, ukrade, umori mi dete... Črez tri dni je umrla. Hotela sem vzeti Ivanko k sebi, a Žebtron ni pustil. Po pogrebu pa me niso pustili Collettijevi več v hišo. Klicala bi bila sodnijo na pomoč, toda Žebtron, čeprav nevarno ranjen je bil pri čisti zavesti, vsaj onadva sta trdila tako. Žebtron je bolehal več mesecev, in ko je umrl, je stalo v oporoki, da izroča Ivanko in njeno premoženje Collettiju v varuštvo. V slučaju, da umrje bolešno dete, naj bo dedič Collettijeva Martina. Kaj sem trpela Angelik, ko sem videla otroka v rokah brezdušnih ljudi! Collettijevi so začeli takoj živeti bolj razsipno. Pod pretnjezo, da rabijo velike vsote za Ivankino zdravljenje, so jemali njen denar. Colletti je opustil trgovino. Slutila sem, kaj pride. Dala sta otroka na rejo v neko oddaljeno vas — kam, nisem mogla izvedeti. Tam je bolezen pobirala otroke, pobrala je tudi Ivanko. Martina je podedovala. Pa prisleparjeno premoženje je šlo kakor pleve v vetru. Za Martinino vzgojo sta jemala denar, ga trošila — delala potem dolg na vilo in palačo v mestu. Da se zavarujeta proti morebitnemu izsledovanju od naše strani, da si pomoreta, so zalezovali tebe...

„O, jaz se maščujem!“ je škrtnil Angelik; „povej mi, kako je našel Valentin najdenko.“

„Bilo je nekako eno leto potem, ko so razglasili smrt Žebtronove Ivanke. Neko jutro prinese brodnik Valentin skrajno shujšano, v neko cunjo odeto dete v sv. Maverski farovž. Kuharica, dobra stara Meta, je komaj okopala, pregrela in umirila premrzlo in preplašeno dete, ki je odgovarjalo na vprašanja le besedo Ivanka. Po obrazku soditi, bi štel dete tri, štiri leta, po telesu komaj dve. Valentin je trdil, da je prinesla Soča tisto viharo noč otroka, da ga je moral vreči kdo v bližini v vodo. Sodnija se je zanimala za stvar, a ni prišla na pravi sled. Da ne bi mrmrala občina nad siroto, sva jo dala z župnikom v sirotišnico. Meni ni dala misel na ubogega otroka miru. Večkratov sem spraševala Valentina. Pa ne spraviš nič iz njega. Že prej bebast je postal potem ko je našel siroto, čisto zmeden. Čula sem že, da mrmra o petdesetaku, o blaznici. Pa vse to ni nič gotovega, Angelik, pusti rajši Collettijeve za dobro in slabo — v miru.“

„V miru?!“ je kriknil Angelik, „ne, stvar se ujema, se razjasni! Kaj je sedaj s siroto?“

„Saj veš, Angelik. Ljubeznivi postrežbi sester se je posrečilo spraviti telesno in umsko zaostalo dete na noge. Sedaj je Ivanka v osmem razredu. Ima

poseben dar in veselje za učenje; nemščine se je priučila igrati. Tiho, krotko dete, dostikrat joče, a ne pove nikomur, zakaj. Gotovo za to, ker bi morala letos v svet, da si služi kruh. Meni se smili — spominja me Brigitte... Ti si gospodar, Angelik... Glej — obljubila sem Brigiti, da skrbim za njeno dete. Pusti, da se oddolžim siroti, kateri je vzela zločinska roka rodbino in dom. Dovolj mi, da vzamem siroto za svojo.“

Angelik poljubi materino roko.

„Stori, kar ti vелеva plemenito srce, mati. Dovolj velik je naš grad, da zakrije sirota svoje gorje v njem. Morda se mi posreči tudi, da pridem zločincem na sled, da vrnem najdenki ime, dom. Ah, kako sem smešen... Drugim obetam streho, Collettijeve bi rad spravil izpod ugrabljene — a pozabljam na tebe, na tvojo trudno glavo, mati... Odpusti...“

„Vse se uredi, moj sin,“ je tolažila mati. „Pusti sedaj Collettijeve in zločine; dokazati nimaš kaj, a Bog je sodnik. Uredimo rajši lastne zadeve. Danes ostaneš pri nas. Na Goro hočeva z Roziko. Molitve in obete položiva pred žrtvenik Prečiste, da izprosi zdravja, luči tvoji duši. Jaz se obvežem, da bom siroti mati — sestra se zaobljubi za brata; kaj hoče darovati Mariji, ne vem.“

„Ah, mama — ve sta tako plemeniti — in vendar bi se vama smejal... Kaj pomagajo obeti, molitve! Nočem, da se žrtvuje Rozika za mene. Od koga prosiš, čigavi moči se klanjaš, mama?“

„Moči, ki me je vodila vse življenje. Mlada, plašna, sem prišla k neznanemu možu, v tuji kraj. Marijino svetišče v višini mi je dajalo pogum. Spoznala sem, da je naše življenje romanje k visokemu cilju, prevare, nesreče ne previdi, ki plašijo romarja. Mlado me je zapustil tvoj oče. Izmamila ga je ljubezen do brata, izmamila pravljica o biserih in zakladih. Kam sem hitela v svoji žalosti, kje sem našla mir? Na Gori. Tam ga izprosim tudi tebi. Pojdiva, ne ogibaj se gosta prijatelja.“

Gotovo ni bilo Angeliku do zajutrka. Pa ubogljiv kakor otrok, je sprejel čašo iz materinih rok. Toda preden jo je nesel k ustom, je prihitel lahek korak po stopnicah. Sveža, odločnega izraza v pogledu in obrazku, v rožnati pomladni obleki, rožnat solnčnik in malo torbico v roki, se je prikazala Elvira začudenim očem. Rob krila, čeveljčki so bili rosni, na girardiju, na belem pajčolanu je ležalo cvetje, ki se je bilo usulo raz dreves na mladenko. Visoko vzravnana, ponosen usmev okrog polnih usten, je bila Elvira zdaj slika mladostne moči.

„Nikogar ni bilo, da bi me bil naznanil, a naznanjam se sama,“ se je smejala prešerno, ko je pozdravljala hišno gospo in njenega gosta, ko ji je jemala Rozika solnčnik in torbico iz rok, dočim

je stal Angelik zmeden pri mizi in ni vedel kako bi pozdravil nevesto.

„Ne, ne Rozika, pusti mi torbico,“ je branila Elvira in stopila k Angeliku. „Gospod Kamenski,“ se je smehljala objestno, „midva imava neki račun.“ Vzela je iz torbice list, ga razgenila in nadaljevala:

„Včeraj sem izvedela, na kak način ste bili primorani, da se ženite pri nas. Žrtvovati ste se hoteli. Toda jaz ne maram vaše žrtve, gospod Kamenski! Tu je vaše dolžno pismo. Vsota, na katero se glasi, je moja dota po očetu. Jaz je ne potrebujem. Gospod Kamenski — vi ste prosti.“

Z naglo roko je raztrgala Elvira dolžno pismo in ga vrgla Angeliku pred noge, stopila na kosce, vrgla glavo nazaj in rekla ponosno:

„Tako je raztrgana sramotna vez med nama!“ Krasno oko, žareče od svete jeze, lice goreče od temne rdečice, je bila Elvira zdaj čudovito lepa. Kamenski so obstali, strmeli vanjo, Salle je zardel. Pa preden so mogli pregovoriti, je zaropotalo, pri dihala težko po stopnicah. Obleko in frizuro v neredu, skrajno ešofirana, je prihitela gospa Vidonijeva, pogledala hčer, kosce papirja po tleh — in bi bila padla vznak, da ni priskočil Salle ter je skoraj nesel na stol. Tam se je prijemala za glavo, lovila sapo, lomila roke. Vse mišice so ji igrale po obrazu, oko se je zapiralo in odpiralo, rdečica menjavala z bledico. Gospa Kamenska je segla po kapljice, Rozika je hitela z vodo, pa razjarjena ženska je odbijala njuni roki; iz njenih bledih ust se je izvil čudno hripav glas, potok zmerjanj se je izlil na Elviro.

„Oh, kap me zadene,“ je stokala, ko je odtekla prva ploha. „Ti ničvredni, zanikarni otrok ... Nekaj mi ne da ponoči miru ... Vstanem, pogledam v blagajno. Toliko da nisem umrla ... Kličem, iščem — Elvira ... Srce mi pravi ... Sama hudoba te je zmotila, otrok. Povej, ali se zavedaš, kaj si naredila?“

„Razpolagala sem z doto, katero sem dobila po očetu. Pravico imam. Ko si vzela denar, jaz nisem vedela zakaj, iz banke, si me razglasila za polnoletno. S svojim denarjem delam, kar hočem. Dekla brez vinarja se ženi po svoji volji, ti si me hotela prodati možu, ki bi me le trpel na svoji strani.“

„Ne vinarja,“ je kričala razjarjena mati, „ne vinarja ne dobiš od mene ... Kristus — Marija! Take tisočake vrže v blato, o ti ...“

„Ne potrebujem tvojega denarja,“ odgovarja ponosno Elvira. „Sama si zaslužim kruha ...“

Gospa Kamenska je prosila Elviro, da molči; bala se je, da prime krč do skrajnosti razjarjeno mater. Pa silna togota si je našla izliv v grenkih solzah, ki so kar kipele iz oči, lile po licu, usta pa so iskala besede, ki bi uničila drzno hčer. Morda

kletve ... Neugodno čuvstvo se je polastilo vseh ... Angelik, ki je stal ves ta čas presenečen, molče pri mizi, je stopil naglo pred gospo Vidonijevo in rekel možato:

„Ne bojte se. Dolg ostane moja častna zadeva vključ plemenitemu dejanju gospodične Elvire. Žal mi je, da zaslužim vaše preziranje,“ se je obrnil k Elviri, na katero se je naslanjala Rozika.

„Ah gospod Kamenski,“ je stokala čudeč se Vidonijevka in odprla široko male oči, „vi hočete zares? Pa tudi če hočete,“ je vila roke, „s čim? Pismo je strgano, možitev razdrta ... Siliti vas ne morem, vaše razmere pa ...“

„Molči, mama,“ se je ujezila Elvira, „o tem ne besedice več, gospod Kamenski je s tem trenutkom popolnoma prost.“

„O ti zaslepljenka, ki mečeš tisočake kakor smeti, o le počakaj!“ je žugala prevarjena mati in iskala s solznim pogledom pomoči. Vključ svoji razburjenosti je vjela Sallejevo oko, ki se je uprlo s posebnim izrazom v Elviro. In isti hip se je obrnil Salle k njej.

„Gospa Vidonijeva,“ je rekel mirno, „moj prijatelj vam ne more dati sedaj nobenega zagotovila, vi ga pa ne morete zahtevati. Vi poznate moje razmere; častno izjavljam: — porok sem jaz za svojega prijatelja.“

Glasi vzklik navzočih je sledil tem besedam, Rozika je zardela in obledela, pogled gospe Vidonijeve je postal hladen, motreč, je begal od Rozike k Salleju. Nasmehnili se je:

„To je več kakor prijateljstvo ...“ Pa Elvira je stopila živo med mater in Francoza, govorila z iskričim okom:

„Čemu vse to? Gospod Kamenski, tu ni nič razžaljivega za vas. Mislila sem na vse ... Svojo doto darujem svoji dragi Roziki. Vi mi ne morete braniti tega.“

„Elvira!“ je dvignila mala deklica roki, „Elvira, prosim te ... Ne puščaj Angelika ... Bodi mu dober angel ... Razumem, kar si mislila — hotela ... Toda jaz ... Sklenila sem, da stopim v samostan k usmiljenkam ...“

Omahnili sta roki in glas. Rozika je pogledala vdano-tožno brata, kradoma onega, ki jo je ljubil, se obrnila in je hitela na hodnik. Elvira je tekla za njo. Prepadena sta stala Angelik in Salle. Oba sta razumela čemu in zakaj se je odpovedala blaga sestra ... Umela je to mati, pogledala na križ, vzdihnila v srcu ... In umela je to tudi praktična gospa Vidoni, si obrisala solze in se obrnila ljubeznivo k bledemu Salleju:

„Gospod Salle, jaz se zanašam na vaše možko poroštvo.“

IX.

Po vili Martini zvene zvoki klavirja, se preleva Martinin melidiozni glasek. Spremlja ga svež mladeniški tenor. Martina, pestri metuljček, se zabava, se ne briga za oblak, ki pokriva čelo roditeljev, kar sta odslovila Angelika. Od včeraj se ni nalepoticila mati, ni šla iz hiše. Oče se strese, kadar se ustavi kočija, kadar odpira hišnik železna vrata. Po Angeliku žalujejo. Pa če ni bogat, ni treba žalovati po njem! Lepemu dekletu se ne manjka snubcev. Tako misli Martina, poje, se hohota. Njena mati pa sedi nefrizirana v spalnici, v od strasti razoranem obrazu ždi skrb, gleda kakor sova iz velikih mrkih oči, zre srepo na moža, ki hodi gladko obritih lic, sivih brk, rdeči fes na plešasti glavi, v stari salonski suknji, nemirno po sobi. Njegovo letanje vznemirja gotovo ženine živce. Ona dvigne roki iz širokih grških rokavov in se zadere:

„Tako ne prideva na konec. Treba je nekaj ukreniti.“

Mož skomizgne z ramami, se ustavi pred njo, sikne: „Treba . . . No, pa povej, ženska, ki si tako iznajdljiva v hudobiji — kaj je treba ukreniti; kako prepodim pošasti, ki mi groze te dni, kako tiste, ki sede že dolga leta vsako noč ob moji postelji, podijo spanec, mi kličejo: Slepár, ropár . . .“

„Ti si šleva,“ se obrne žena zaničljivo v zid.

„Nesramna vlačuga!“ stiska mož pesti, „v tebi je umrla že davno vest. Da te je dovedel peklenšček na mojo pot! O, da te nisem zadavil, ko si krenila prvič na levo!“

Demonsko zablisne v ženinem mrklem oku, krepko pomoli pest možu pod nos:

„In umrl gladu . . . Krasen mož, Riccardo, ki je sam podil ženo na stranpotice. Živel si od moje sramote, moralist! Streho sem dala tebi in Martini.“

„Ugrabila, ukradla . . .“ stoka Colletti, si sega za vrat, išče las po plešasti glavi, trga nervozno konec sivih brk. „Kakor kača si ga zamamila, ga iztrgala ženi, otroku, se lišpala za njegov denar. Ko se je ponesrečil, si se znala vgnezditi v njegovo hišo. Tvoja bližina je podila dušo iz blede, bolne žene . . .“

„Ti pa si znal, prijatelj, ponarediti oporoko, ki je zagotovila imetje, katero je pustil Žebón v slučaju Ivankine smrti, Kamenskemu — tvojemu otroku, nam.“

„Od koraka do koraka si me vodila, silila, vražja hči . . . Oh, kako me boli spomin . . .“

„Popravila sva oporoko, kaj je na tem? Mari naj bi bila stregla zastonj temu norcu?“

„Kača strupena! Že takrat si snovala . . . V tvojih možganih so se porodile pošasti, ki me pla-

šijo. Ti si si domislila, si zaprla ubogega otroka v kurnik, v klet. Ti si razglasila, da si ga dala na zrak v oddaljeno vas . . .“

„A ti si zelo lepo naredil mrtvaški list, župnijski pečat si si znal dobiti na obisku pri župniku . . .“

„Molči, vrag v ženski podobi! Vse življenje si me vlekla v pogubo . . . Okradla si tujega in svojega otroka. Denar, katerega sem prisleparil Martini, je pošel za tvoje zabave. Nisi žena, nisi mati — vrag si!“

„Ti pa neodločen bedak. Kar se stori, se mora storiti popolnoma. Tebe pa plašijo čenče starih bab. Norec! Nobene oblasti ni nad nami. Glej, samo da te ne vidijo ljudje, vse drugo je prazno. Haha! Tebi se je smilil otrok v kurniku . . . Le kdor je mrtev, ne govori. Sestradal bi bil otrok, pokopan v kleti, ne bi tožil, ne govoril. A tebi se je smilil . . .“

„Da. Srce se je trgalo v meni, ko je stokal otrok lačen, iztezal suhe ročice . . . Hotel sem narediti konec mukam, vzel sem ga viharji jesenski večer, ga skril pod plašč, ga hotel nesti v Sočo.“

„Pa nisi imel poguma, strašljivec.“

„Ne, nisem ga imel. Morda se me usmili Bog, kakor se je smilil meni ubogi otrok. Zemlja je stokala, drevje ječalo, veter tulil. Sleherni človek se je skril pod varno streho, jaz sem blodil s svojim grešnim namenom ob Soči. Hotel sem — in nisem mogel. Otrok mi je ovijal suhi ročici okrog vratu, šepetal edino besedo, ki mu je ostala v dolgi, temni ječi v spominu, svoje ime.“

„Zelo ginljivo pripoveduješ, Riccardo.“

„Blodil sem kakor zavržena duša. Vse pošasti pekla so plesale okrog mene, tulile: Kaj čakaš, urno — končaj . . . A nedolžni otrok se me je držal tako tesno . . . Priblodil sem do sv. Maverskega broda. Blisk mi je razsvetlil obrežje, videl sem brod, spoznal, kako dolgo tavam . . . Spoznal, da hite ure, da je temu otroku odločena smrt . . . Ustavil sem se pred veliko votlinasto skalo. Za hip so umolknili vetrovi, molčala je voda, pošasti so čakale plena. Kakor grom so mi donele moje lastne besede, ko sem zakipel v obupni jezi: „Hodi k vragu, svedok moje krivde, moj strah! Mrtvi ne govore . . .“ Odtrgal sem roki otrokovi od vratu, ga dvignil visoko. Tisti hip je skočil nekdo iz skalne votline, me prijel za roko, mi vzel otroka in izginil v temini. Je bila pošast ali človek, nisem vedel. Lasje so se mi naježili, zobje šklepetali. Spoznal sem, da varuje višja moč otrokovo življenje, mislil sem na njeno mater. Vem, Evrika, da je plašila, da plaši tudi tebe njena blede senca, ko hodi visoka, neslišna, po ugrabljenem domu in išče s žalostnim okom oropano dete . . .“

„Ni res, molči!“ je vzklikala prepadena žena, njeni prsti so stiskali krčevito blazino na divanu.

„Kakor ukopan sem stal... Bliski so plameneli okrog moje glave, dež je lil na mene, pošasti so me vabile v besnečo Sočo. A jaz sem se bal, se bojim smrti... Za delo čaka tam plačilo...“

„Strašljivec! Skočil bi bil za možem, ga sunil v Sočo... Tako pa si prišel proti jutru, ves premočen, malo živ k meni in mi povedal jecaje vse. Jaz, ženska, sem spoznala hitro, kaj je treba, da odvrneva pretečo sramoto od nas. Dala sem ti denarja, te poslala na brod, v sv. Maver. Da poizveš, da podkupiš, če je mogoče, da dobiš otroka nazaj.“

„O ti! Znala si me držati v krempljih... Šel sem, dospel do broda. V ranem jutru so ležale veje in polomljena drevesa po obrežju, Soča je drevila velika, motna, grajska streha je gledala preteče na mene. Na divjih valovih se je prizibal brod, bebasti Valentin je zijal okoli, se križal. Mene ni videl, stopil sem za veliko skalo. Brodnik je pritrdil brod, sedel na skalo in vzdihnil: — Strahovi, tatovi, hodijo ob pozni in rani uri. Anti se mi je zdelo, da vidim moža, ki čaka... Valentin, Valentin... Kaj boš z otrokom. Kam ga boš del... Sam sebe ne moreš preskrbeti. In zmerjali te bodo, Valentin... Kaj ti je treba loviti tuje otroke?... Svojih bubcev, svojih čeč imajo dosti, a kruha ni preveč... — Ko slišim Valentinove skrbi, dobim up, da mi vrne otroka, da se uredi vse. Stopim izza skale, potrepam brodnika po rami. Obrne se, zavpije, skoči po koncu, strmi v mene, išče besede. Prestrašil sem se...“

„Sam si bil ž njim. Vrgel bi ga bil...“

„Brodnik je vzklikal: — Marija pomagaj! Vi... Vi ste... Kaj sem? sem rekel osorno. Vedel sem, da se gre to uro za vse, pa se spomnil, da je brodnik znan bebec. — Vi ste prinesli ponoči otroka... Videl sem v blisku vaš obraz... Stali ste — pa sem vas gledal. Otroka, nedolžnega ste hoteli vreči v vodo... Tako je vzklikal brodnik in stal, nizek, močan, pred menoj. Nisem se upal prijeti se ž njim, pa zadrhl sem se: — Ali veš, brodnik, kaj je blaznica? Tam te zvežejo v jopič, poln ostrih žeblicev, te bičajo, ti ne dajo jesti. Tja v blaznico, pa spadaš, če govoriš take neumnosti. Kje si me videl, bedak? Pojdi — pripoveduj! Bogat sem — komu bodo verovali — tebi ali meni?... Vzel sem listnico v roko, pokazal Valentinu nov petdesetak. Brodniki so lakomniki, tudi Valentin je zažarel. — Glej Valentin, sem rekel, tu dobiš petdesetak, če prisežeš da ne poveš nikomur, kje si našel dete. Reci, da si ga dobil v vodi. Prisezi, da ne govoriš nikoli o tem — drugače te spravim, ker sem bogat gospod, v blaznico.“

— Vem, gospod, da ste bogati, vem kje stanujete... Pa kdo bo verjel bebcu... V blaznico ne maram. —

Prisegel je. Zanašal sem se dotlej na prisego, na negotovost take priče. Pa ker plaši hudobijo vedno kazen, si si domislila ti, da bi bilo najbolje, če bi vzel Angelik Martino. Ker — če bi tudi slučaj privedel kdaj kaj na dan — Angelik bi potlačil vse. Gospa Kamenska, ki si da toliko opravi s siroto, ki sluti kaj — bi morala molčati...“

„Seveda,“ je vstala Collettijevka energično, „dobro sem premislila vse to, vedela sem, da iztrže moja Martina blede Elviri ženina, vedela pa nisem, kako stoje na videz bogati Kamenski v resnici. Revnega ženina pa ne potrebujemo. Vendar si bil ti prenagel; nisi računal na to, da je Angeliku mati napolnila ušesa, nisi računal na njegovo razžaljeno samoljublje. On se bo maščeval. Molči brodnik, molčal je pred sodnijo, pred občino. Toda če se ga poloti njegov ljubljeneec, ki je ribaril in brodaril kot deček ž njim — potem...“

„Res je“, si ščiplje Colletti nervozno konce sivih brk. „Kaj ukreneš?“

„Lahko bi bili mislili že poprej na to. Le z zvižajo se izmotaš. Angelik je pravil Martini o nekem stricu, ki se je izgubil v Vzhodni Indiji, ki ima baje neke čudovite bisere, velike zaklade. Za njimi da sta bila odšla Angelikov oče in stric, vrnila se nista... Tudi Angelik naj gre in se ne vrne... Grem, da poučim Martino.“

Ponosno je premerila moža in odšla. V toaletnici si je popravila lase, si nabarvala obraz. Vsa druga se je pokazala v Martinini sobi. Mladi fant, ki je igral in pel z Martino, se je poklonil globoko, Martina se je obrnila, note v roki, na stolu, se smejala.

„O mama — tako lepa, sveža. — So te privabili najini glasovi? Hočeš peti tudi ti?“

„Da. Zapijem mojemu srčku lepo pesem, le slišati je ne sme nihče drugi.“

Martina je vrgla note na tla in pogledala mladega čestilca. Razumel je, obrnil oči kakor kolesa, povsili črne lase na dekličino desnico, se doteknil s črnimi brčicami drobnih prstkov in odšel s poklonom, ki je izražal njegovo spoštovanje in samozavest. Gospa Colletti pa je potegnila hčerko na mehki sedež pri oknu, ji pogladila žive vrane lase in rekla:

„Zabaval si se, moj Martinček, prav je tako. Zato so fantje, da zabavajo dekleta. Pa poglej, otrok, iz zabave mora prihajati tudi korist. Včeraj pa smo bili neprevidni. Zmedla nas je tista Vidonijevka... Kaj nisi dejala, Martina, da ima Angelik strica v Indiji, ki je lastnik velikih zakladov?“

„Oh, in biserov, mama; zapustila jih je neka kneginja za Marijo na Sv. Gori. Kako bi se podali meni, meni bi jih dal Angelik, da jih ima...“ Narredila se je čisto naivno in otroško.

„Zakaj pa ne gre po nje? Poglej, Martina — Angelik postane lahko bogataš — mi pa nismo mislili na to. Slišim, da je žalosten. Piši mu, Martina, piši. Da ga ljubiš, da nisi kriva . . . Povabi ga na sestanek pri promenadnem koncertu v mestu. Tam mu govori le o svoji ljubezni, vnemaj ga na pot po zaklade, obljubuj, prisegaj mu, da ga počakaš, da ga sprejmemo radi, ko se vrne bogat.“

Želja po biserih je zavalovila v mladem srcu, zaigrala v mičnem obrazku. Pa druga bojazen plaši Martino. Naslonila je glavo na materino ramo in vprašala boječe:

„Ali bo pa hotel priti?“ . . .

Stara spletunja se je nasmejala: „Oh, otrok, ti ne veš, kako moč ima lepa ženska na zaljubljenca. Do vsega ga pripravi. Ti ne poznaš ljubezni, to je tvoja sreča. Ženska, ki ljubi, je izgubljena, je sužnja. Ne zabi tega, in moški bo igrača tvojih muh.“

Martina objame mater. Nežno dehteče pisemce, polno tožba in priseg nese zvita hišna v soški grad. Ninu, zvestemu slugu, ga mora izročiti, sicer ga ne dobi Angelik v roke, sicer ne pride k promenadnemu koncertu.

Težko čaka Martina. Ali sede ptiček na limanico? Morda prihiti, zaslepljen, na njene besede . . . Zgodaj vstaja mala koketka, meče oči na cesto in stezo, se ne gane čez dan od okna, posluša v mraku — toda Angelika ni. Metuljček poveša krila. Mati jo tolaži; pravi da bije Angelik boj s svojo samozavestjo, ki mu brani biti otrokova igrača. „Pa ne boj se,“ poučuje stara koketa mlado, „ko pride ura koncerta, boš promenirala ob njegovi strani. Pozabil bo vse, vedel samo, da ljubi mojo Martino. Ti pa ne zabi . . . Kmalu naj odide — po zaklade. Če pride? Poglej se v zrcalo, Martina? Ali te more pozabiti, kdor te je ljubil? Kdo ima tak nasek, usta, oko?“ . . .

Martina se smehlja lastni prelestni sliki, se napravi na večer koncerta v rožnato tenko obleko, in natakne žarečih rož v nedrije, za pas. Mrak pada na Gorico, svetilnice po ulicah in trgih se zasvetijo. Z mrakom se začne veselo južno življenje. Z vzkliki in smehom prihajajo Goričani na glavni trg. Tam stoje godci v širokem krogu, okrog njih stoje v kolobarju otroci, delavci, vojaki, dekleta. Nališpan, cvetje v roki, v gumbnicah, promenira boljši mladi svet. Kavalirji izpitega obraza in oči se klanjajo, dame mečejo strastne poglede iz bledih, namokanih obrazov, se smejo glasno, se igrajo s pahljačami. Promenada gre okoli godbe, mimo dveh kavaren. Tam sedi starejši svet, opazuje kretanje mladine, premišljuje. S plamenom gori zavist, spletajo se spletke . . . Ha, glejte! Ženin Vidonijeve s Collettijevo! Tedaj je res, da je vse razdrto med Vidonijevimi in Kamen-

skimi. Mladi par hodi čisto mirno mimo mize, kjer sedi bogata vdova, se gleda, šepeče. In pri moji veri, ni čuda če pozabi Kamenski ob Martini vse drugo . . . Ni je lepše deklice na promenadi. Ta živa barva, lesk očesa, prelestna hoja! In kako ji pristojna široko pokrivalo iz rožnatega atlasa ter belo cvetje na vranih laseh. Očarujoča prikazen! Res. Zato je tudi očaran soški graščak. Zato je pozabil, pogazil svoj ponos. Težka je bila sicer borba, ko je dobil Martinino pismo — a ljubezen je premagala vse . . .

Na lesenem divanu v knjižnici je ležal. Okrog njega nagrmadene odprte knjige. Najnovejša, moderna dela. Nino mu jih je nanesel s polic, on je odpiral, iskal. Pa nobena ni slikala njegovega gorja, nobena ni vedela sveta, tolažbe. Z medlimi barvami so slikale knjige medla čuvstva medlih ljudi, ljudi, ki so tičali v blatu, pa si niso pomagali iz njega, ljudi, ki so sedeli v tmuni in si niso želeli solnca . . . Drugačni ljudje so popisani v materini mali zbirki. Trdnih načel hodijo neomajno svojo pot. In taka je njegova mati, sestra, taka je tudi Elvira. On sam pa je šiba na vodi, bilka na vetru . . . Zoprno mu je dobro, zoprno mu je hudo — zoprno mu je ves svet. Kaj se žrtvujejo zanj, kaj gledajo sočutno nanj? Pomagati mu ne more nihče. In še ta Rozika! Ko bi osrečila lahko Salleja, spravila njega popolnoma iz zadrege, gre — in se žrtvuje! Zakaj? Zato, da bi se vrnila bratu vera v bajke in pravljice . . . Mati pa, namesto da bi zadrževala sestro, se tolaži, da sprejme Bog njeno žrtev in odpravlja drobno, nežno sestro na pot v bolnico . . . Salle pa se je otroval v tem vzduhu, polnem svetosti. On občuduje Roziko, obožuje mater, hodi pogosto k Vidonijevim, govori z Elviro o visokih problemih. Težko da napreduje njegovo delo te dni . . . Čuden človek ta Salle! Ni tič ne miš. Ni vnet katoličan, ni mrzel brezverec, ni trezen razumen človek. Vendar je še najbolj na tem, da se potercijali. Slabo bi napredovala svobodna misel v Franciji, da je dosti takih izobražencev . . .

Tako je premišljeval Angelik, zrl v slikani strop. Pa nad vsemi mislimi je le bdela Martinina podoba. Vleklo ga je, da se splazi v tihi noči do vile Martine, ondi stoji, čaka . . . Slišal bi morda Martinin razkošni smeh, videl morda prelestni sen svojih noči. Prisegel je bil sicer v prvi jezi, da zapodi Martino izpod njene lastne strehe, da se maščuje. Prazne besede! Njega zaboli, ko govore s zaničevanjem o njej — še bi se udaril z vsem svetom za Martino . . . Uklenile so ga težke verige, nikdar se jih ne otrese — suženj bo tekel k njenim nogam, suženj bo prosil za žar milosti. Angelik se je sramoval priznavati sam sebi, da ljubi še vedno brezsrčno, neznačajno

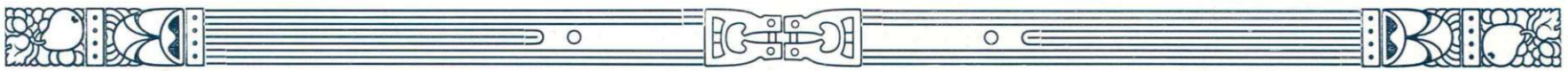
deklico. Umrlo je najlepše, najslajše. Vse življenje bo le večno hrepenenje po čarobnem majniku. Še pojo zunaj ptice, še se odeva narava v cvetno krilo, a na njegovo oko je padla črna mrena . . .

Tako se mori Angelik, ko se mu približa z lišičjim obrazom Nino. Izroči gospodarju pisemce. Od Martine. Kakor da ga je dvignil električni tok, vstane Angelik — s tresočo roko odpre. Z žejno dušo bere zagotovilo, da je bila Martina prisiljena govoriti, kakor je govorila, da ga ljubi, da se ji toži po njem, da naj pride ljubljene h koncertu, ona pride s hišno, mati ne izve . . . Ljubi ga . . .

Prijelo ga je, da bi letel k dragi. Pa pikro čuvstvo se je oglasilo in mu dejalo: Kako se je

smejala takrat . . . Bodi mož! Ne bodi! Ni vere v njej! Prebôli, ogibaj se kače! Loti se gospodarstva, razveseli mater! . . . Ves teden si je zatrjeval, da ne pojde. A ko je prišla nedelja, je pelo srce le o Martini in noga je hitela sama . . . Zdaj, v njeni sladki bližini pa je pozabljeno vse. Prelivajo se zvoki godbe, mehki otrovni zvoki za hrepeneča srca. Zahoče se mu, da izlije svoja čuvstva, da sliši pri-sege ljubezni. K mizici za oleandri pelje Martino. Sladko mu govori prelestna in ga omamlja. Preliva se godba, promenira mladina, Martina govori po materinem naročilu in vnema Angelika na pot, s katere se še ni vrnil nobeden Kamenskih.

(Dalje.)

Računimo, ugibljemo . . .

Zložil Ant. Medved.

Računimo, ugibljemo,
da znižali bi sreče kup.
Zdaj v nadejani se ziblremo,
zdaj se pogrezamo v obup.

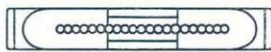
Cel grad sezida priden sen
iz nameravanih dejanj.
Podrobno je račun zložen,
razum pritisne pečat nanj.

A ko posije dneva žar
in k delu sili nas razum,
spomin stoterih zlih prevar
zatare volji ves pogum.

Za nami svet hudoželeč,
pred nami trnjev plot ovir,
nad nami Damoklejev meč,
v nas samih bojazljiv nemir.

Ugibati pričnemo spet,
da bi razdrli trnjev plot . . .
Ha, ko bi ga — to trnje svet
koj bi nastlal nazaj na pot

in zraven nas oštel celo,
da smo predrzni, brez vesti,
in zadnje hujše bi bilo
od prvega . . . Razum molči.

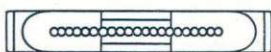
V vedrem jutru.

Zložil Vek. Remec.

Vitki bori, temni bori
se priklanjajo
v vedrem jutru zlati zori,
ki po gozdu gre.

Jaz se pa mladosti klanjam,
vriskam ji v pozdrav,
jaz se klanjam njenim sanjam
in skozi jutro grem.

Kaj mi more žalost grenka,
črnih misli roj,
dokler v jutru se mladenka
mi smehlja — mladost . . .

Besedni red v govoru.

Spisal Anton Breznik.

(Konec.)

Tako je z dvema različnima stavčnima povdarkoma ne samo v našem jeziku, temuč v vseh, recimo vsaj indoevropskih jezikih, ktere prekušati pa ne spada pod naš namen. Dolžni smo dati samo za srbohrvaščino kak zgled, ker smo se zgoraj bavili s preiskovanjem srbohrvaškega besednega reda. Vzemimo iz Vuka Št. Karadžića, srp. nar. prip. i zag., Biograd 1897, str. 27:

„Podje nekakav car sa svojom ženom i sa kćerjom da se šeta po moru na ladji. Kak malo odmaknu od brijega onda dume vjetar pa ga baci čak u nekakvu zemlju dje se o njegovu carstvu ništa i ne čuje. Kad izidju na suho, on nije smio ni kazati da je car, a novaca nijesu imali sa sobom ništa, a ne znajući nikaka zanata, nijesu se mogli drukčije hraniti nego se on najmi da čuva seoska goveda. Pošto tu prežive tako nekoliko godine, ugleda sin cara od one zemlje njegovu kćer, koja je bila vrlo lijepa i već dorasla do udaje (možitev), pa kaže svom ocu i majci da se... će oženiti do kćeri govedara iz toga i iz toga sela. Otac i mati i drugi dvorani stanu ga odvrćati da se prodje te sramote... Ali sve zaludu (zastonj)! kad već vide da drukčije ne može biti, onda car pošlje jednog svog vezira, da javi govedaru, da će car, da mu uzme kćer za sina.“ Vsi stavki imajo doslej nepričakovan stavčni povdarek, zato stoje vedno na koncu. „Kad vezir otide i javi to govedaru, a govedar ga zapita: (do tu zopet nepričakovan stavčni povdarek); „Kakav zanat (opravek, rokodelstvo) zna carev sin?“ (Tu stoji stavčni povdarek na začetku, dasi nepričakovan, ker je umetno postavljen, kakor kaže kontekst, da spravi vezirja v začudenje. Temu primerno je postavljen tudi odgovor): „Vezir se upropasti: „Bog s tobom, čoeče! Kako će carev sin znati zanat? Što će zanat carevu sinu? (Tu je što će zopet pravilno na začetku, ker sledi iz tega, če je kdo carjev sin, da mu ni treba znati rokodelstva; zato vprašanje: kaj mu hoče?) Zanate ljudi uče da se hrane njima, a carev sin ima zemlju i gradove! Govedar kaže opet: „E, ako ne zna nikakva zanata, ja mu ne dam svoje kćeri!“ Vezir se vrati, te kaže caru šta govori govedar.“ Tu bi moralo stati „govedar“ pred „govori“, ker je govori nepričakovan stavčni povdarek. „Sad postane čudo

još veće. Oni su mislili, da će to za govedara biti najveća sreća i dika, što mu carski sin uzme kćer, a on pita kakav zanat zna carski sin!“ — Tu je zopet pravilno pričakovani stavčni povdar, ker sledi iz prejšnjega stavka.

Iz podanih zgledov smo dovelj spoznali lastnosti obeh vrst stavčnega povdarka. A k natančnejšemu spoznanju stavčnega povdarka moramo tu še nekaj omeniti. Na teh zgledih smo opazovali, da stoji nepričakovani stavčni povdar skoro mehansko na koncu, pričakovani stavčni povdar pa na začetku. A vedno ne stoji tako; kako da ne? Zato ker se govor ne plete vedno tako lepo po sekiricah, kakor ga logika in znanstevno sklepanje zahtevata. Mnogokrat pisavci stavke izpuščajo ali pa krčijo, zato ima tudi stava drugačno lice: naenkrat imamo nepričakovan stavčni povdarek na začetku, dasi ga v prejšnji situaciji pripovedovanje prav nič ne napoveduje, ali pa narobe. Zgled iz puščanja imamo zgoraj v Trdinovi bajki, kjer smo obljubili dati pojasnila. Besede se glase: Bog se je začudil čudnim rečem itd. Tu stoji nepričakovani stavčni povdar na začetku, dasi se v prejšnjem ne pripoveduje nobeno dejanje, iz kterega bi se začudenje Božje pričakovalo. Zato je očitno, da je pisavec stavek izpustil ter si ga moramo sami misliti, če hočemo kontekst analizirati, ker dejanje začudenja presuponira več drugih dejanj, ki so se morala vršiti, preden je nastopilo začudenje. Misliti si torej moramo vmes: Bog je pogledal čudne reči in se (čudnim rečem) začudil. Pisavec pa je dejanje gledanja izpustil in zapisal samo učinek tega, kakor da bi bil vzrok že zapisan, odtod potem stavek! Bog se je začudil čudnim rečem. Ista je z nadaljnjim stavkom: Bog se je naveličal potovati. To zahteva vmes: „Bog je potoval, a se je naveličal in se je vrnil nazaj...“

Zraven izpuščanja imamo pri stavčnih povdarkih govoriti tudi o krčenju; ta prikazen nastopa tedaj, kedar je v stavku, ki ima že svoj pravi povdarek, vrinen še neki stranski stavčni povdarek, ki more včasih prevzeti celò mesto pravega stavčnega povdarka. Ta stranski povdarek, ki se postavlja zaradi krepkejšega potrjenja, bi moral imeti po logiškem mišljenju svoj lastni stavek, pridejan k stavku, kterega potrjuje. Ali jeziki v tem slučaju ne sledijo logiškemu mišljenju ter jemljejo stavčni povdarek tega stranskega stavka v predstoječi stavek. Minor, Neu-

hochdeutsche Metrik², Strassburg 1902, str. 89, ki ima edini o tem nekaj sledi, našteva take vrinke, ki pravi o njih, da tvorijo logično-emfatični stavčni povdarek: resnično, gotovo, na vsak način, težko, izključno, posebno, predvsem, večinoma itd. On ne govori o nikakem krčenju v tem slučaju, toda če analiziramo take zglede, se ni mogoče izogniti takemu naziranju, kakor ga tu popisujem. Le pogledjmo zgorajšnje zglede: „Ko pa je prišel čas, da se je zbudil in se je začel ozirati, ustvaril je njegov prvi pogled našo lepo zemljo; njegov drugi“ itd. Da je pravi stavčni povdar „lepo zemljo“, o tem ne bo nihče dvomil, ki sploh vé, kaj je stavčni povdar... A da je števnik „prvi“ vrinen k „pogled“ se vidi od tod, ker se iz prejšnjega pripovedovanja ne more sklepati, da je ta pogled prvi; pridejati ga je mogel pripovedovavec šele potem, ko je našteval nadaljnje poglede. Logiško se glasi stavek tako: „in se je začel ozirati, ustvaril je njegov pogled, in to je bil prvi, našo lepo zemljo.“ Nadaljnji zgledi: „Ali kolikor dalje je prišel, tem več je bilo zvezd, ker so se vsak trenotek za eno pomnožile; popolni stavek bi bil: „Ker so se množile in sicer vsak trenotek za eno.“ Dalje: „tič pod nebom ne živi tako brez skrbi kakor berač“; logiško analiziran stavek bi bil: „tič pod nebom ne živi tako kakor berač, namreč brez skrbi.“

Treba je še pripomniti, da razumeva sintaksa pod stavčnim povdarkom samo ta faktum, da se neka beseda v stavku povdarja; kako se ta beseda in ž njo ves stavek povdarja, to ne spada v sintakso, kjer se navadno obdelava, n. pr. Vondrák, Delbrück, temuč v fonetiko in govorništvo. Oboje se med seboj bistveno loči: fonetika in govorništvo mora poznati oboje, sintaksa samo prvo, ker obsega le-ta tudi pisavo in pri pisavi se ne sliši, kako se besede povdarjajo! Oba pojma je treba tudi po imenu ločiti. Ali ker je stvar slovničarjem še tako neznana, da niti ti ne čutijo razlike, se ni doslej še nobeno ime vpeljalo. Edini Wunderlich (l. c., I², XXXV) ima za kakovost povdarjanja posebno ime, in to: muzikalni povdar. Imenovali bi lahko potemtakem dejanstvo povdarka: stavčni povdarek, kakovost povdarka pa muzikalni povdarek stavka.

3. Besedni red.

Po tem kriteriju, ki smo ga obravnavali v prejšnjem oddelku, moremo razložiti ves besedni red. Kedar nosi kaka beseda v stavku pričakovan povdarek, stoji navadno pri začetku stavka (ali natančneje rečeno: tam, kjer jo pripovedovanje prejšnjega stavka napove); kedar pa ima kaka beseda v stavku nepričakovan povdarek, stoji pri koncu stavka (ali natančneje in splošno rečeno: stoji tedaj, kedar jo

pred njo stoječe besede v stavku toliko opišejo, da jo narede razumljivo). Tako je s povdarjenimi besedami. Nepovdarjene besede pa se ravnaajo po teh dveh povdarjenih vrstah. Pri pričakovanem povdarku stoje nepovdarjene besede navadno vse za njim, in sicer po vrsti, kakor ga izpopolnujejo; pri nepričakovanem pa stoje navadno vse spredaj pred njim, in sicer po vrsti, kakor ga pripravljajo. Nepovdarjene besede se sploh postavljajo po zvezi, po kateri vežejo stavčne povdarke med seboj: tista, koja je stavčnemu stavku bližja, gre prva, druge za njo. Ako so pa glede tega vse enake vrednosti, imajo poljubno stavo. V tem preprostem navodilu so podana vsa pravila proste besedne stave; podano je pravilo, kje stoji osebek, kje povedek-glagol, kje predmeti (dopolnila), kje prislovna določila, kje posamezni skloni, bodisi naznanjavnih, vprašavnih, vevnih ali ževnih stavkov trdivne in nikavne oblike: za vse velja enotno pravilo. Za vsakega izmed naštetih stavkovih členov se vpraša le, je li povdarjen ali nepovdarjen; povdarjen pričakovano ali nepričakovano. Dosedanji preiskovavci, ki merijo besedni red po starem naziranju, po katerem se je učilo, da je stava določena na posamezne člene, ki so brez organske zveze med seboj, obdelavajo vsak člen zase, brez najmanjšega ozira na drugega. Janežič-Sketova slovnica (9. izdaja) obdelava posebe osebek, posebe povedni glagol, predmet, prislovna določila naravnega reda in zopet posebe iste člene umetnega besednega reda. Berneker obravnava zase glagol na začetku, zase na sredi, zase na koncu; dalje zase stavo sklonov in nedoločnika ter supina. Podobno Djordjevič, Delbrück in drugi. Kako zavita in prepletena je besedna stava za one, ki ne vedo, da ima organski govor za vse člene eno pravilo, se vidi n. pr. iz Djordjeviča, ki je postavil za te vrste stavo, ki jo imenujemo prosto, nič manj nego 28 pravil! Ali uspeh je pri mnogih ta, da na koncu preiskovanja doženo obupno „pravilo“, da ni mogoče podati pravila za besedni red! „Splošnega pravila, se li povdarja glagol ali predmet, samostavnik ali pristavek itd., ni mogoče podati. Abotno pa bi bilo stavčni povdarek... popolnoma zanemariti, ako se splošna določila ne dadó poiskati,“ — pravi Minor, l. c., str. 88, pri obravnavanju stavčnega povdarka. Wunderlich (l. c., I², XL) in Delbrück (l. c., III., 63) enako soglašata v tem, da „mehaničnih pravil“ za besedni red ni mogoče najti. Poleg vsega tega cepljenja iščejo mnogi preiskovavci (Delbrück, Vondrák, Braune, Wunderlich i. dr.) posebnega reda celo v posameznih vrstah prostega stavka (v trdivnem in nikavnem načinu naznanjavnega, vprašavnega, vevnega in ževnega stavka) — vsem pa je skupna največja napaka, da določajo stavo na posameznih, iz konteksta iztrganih stavkih, zato ne morejo podati

nobenega zadovoljivega rezultata. — Tu ne mislimo posebe dokazovati zgorajšnje trditve, temuč jo bomo izpričali ob trditvah in zgledih dosedanjih preiskovavcev, ki so za nas merodajni, namreč Janežič-Sketove slovnice in E. Bernekerja, ki je doslej edini presojal besedni red slovanskih jezikov. Pri tem se bomo držali tistega reda, kakor ga ima dotični preiskovavec:

O osebku pravi Janežič-Sketova slovnica: „Osebkova beseda, ki se prva rodi v naših mislih, stoji na prvem mestu,“ str. 274. Kako se misel in izraz misli ločita, smo že povedali. Misel je enotna celota, izraz pa iz besed sestavljena celota, torej se ne krijeta in gresta vsak po svojih načelih, in stava osebkova je potemtakem odvisna od pripovedovanja. Pripovedovanje pa stavi osebek sedaj na začetek, sedaj na konec, sedaj kam drugam, kakoršen pomen se mu hoče dati; drugi členi pa se mu organsko

priklopijo. Prim. zglede iz iste slovnice: Besede mičejo — zgledi vlečejo; Prestrašna korenina vsega zla je pohlep; Na domačem pragu se petelin lahko repenči — osebek stoji v vsakem zgledu na drugem mestu, torej se ne rodi prvi v mislih, in nima, kakor smo že pri ovržbi starega naziranja videli, nobene prednosti pred drugimi členi. Stavo določa v teh primerih nepričakovani stavčni povdarek, zato je tista beseda na koncu, ki ta povdar nosi, najsi bo to osebek ali kaj drugega.

„Povedni glagol stoji, če je naglašen, bolj v začetku stavka; če je pa nenaglašen, tedaj ima svoje mesto za glavnopovdarjeno besedo v stavku, ali pa stoji pri svojem pomožniku,“ str. 275. To pravilo je posneto po mojem spisku o povednem glagolu v „Dom in Svetu“ 1905, in zelo prav mi hodi, da morem pomanjkljivost že zdaj popraviti. Oni spisek je oprt na naziranja drugih slovničarjev, novega je le toliko

BITKA POD STOCZKLEM L. 1831.

v njem, kolikor je moje uho ločilo stavo glagola od tedanjih pravil, zato se ne opira ne na izvir organskega govora ne na splošen kriterij; na vse to sem bil še le pozneje prišel. Potemtakem je ona trditev za mnogo slučajev pričakovanega stavčnega povdarka resnična, toda bistva vprašanja ne zadeva. Za povedni glagol velja isto pravilo kakor za vse druge proste člene slovanskih jezikov: stati morejo, po kakovosti stavčnega povdarka, na vsakem mestu in z isto pravico tudi na koncu, najsi bo glavnega ali stranskega stavka. V onem spisku je stalo tudi to zadnje, da ima glagol tudi na koncu svoje opravičeno mesto, ali tega g. dr. Sket ni sprejel v slovnico, ne vem, zakaj, ko ima celo sam na isti strani primere z glagolom na koncu.

„Predmeti se devajo sploh za tisto besedo, kateri so dodani v dopolnilo, n. pr.: Solnce razvedri oko. — Smrt ozdravi bolečine. — Človeška omika ima

korenino v pisavi. — Kdor ima moč, ima tudi pravico. Naglašen predmet stoji pred glagolom; n. pr.: Denar železne duri prebije. — Lepa beseda lepo mesto najde. Kdor dobrote izkaže, na svojo srečo kola maže,“ str. 275. Kako pomanjkljivo je tu določena stava predmeta, vidimo iz tega, da so predmeti tudi v drugem slučaju dani v dopolnilo, a stoje kljub temu pred glagolom, ne za njim kakor pri prvem pravilu; in nasprotno so predmeti tudi v prvem slučaju naglašeni, a ne stoje za glagolom, temuč pred njim. Kako je torej pravilo? V prvem slučaju so vsi zgledi nepričakovano povdarjeni, zato stoje predmeti na koncu. V drugem slučaju pa imamo opraviti z narodnimi pregovori, ki je karakteristično pri njih, da se stavi glagol na konec in to tudi tam, kjer bi lahko stal pred predmetom. To posebnost poznajo tudi ruski narodni pregovori (vsjakaja lisica svoj hvostъ hvalitъ) in češki (pravda oči kole; veliký pták velikého hnízda potřebuje) i. dr.; prim. Berneker, 18, 45. Ravno tako je s pravili o dajavniku nasproti toživniku in o prislovnih določilih. Tisti izmed njih, ki ima pričakovani povdarek, stoji pred ostalimi stavkovimi členi; tisti pa, ki ima nepričakovani stavčni povdarek, stoji za drugimi členi. Zato je nenatančno določeno: „Kadar stoji kateri izmed predmetov v dajalniku, tedaj se mu daje mesto pred tožilnikom; n. pr.: Očetov blagoslov otrokom hiše zida. — Ta človek vé vsaki reči glas. — Solnce deli zemljanom gorkoto, život in luč,“ str. 275 — v tej obliki kajpada stoji dajavnik pred toživnikom, ali to ni edini način naglašanja. Saj morem reči, kedar zveza tako zahteva, z isto pravilnostjo: Gorkoto, život in luč deli zemljanom solnce itd. Tu je pričakovani stavčni povdarek na toživniku in dajavnik mora stati za njim. Tudi to pravilo, da stoji dajavnik pred toživnikom, je še ostanek starega naziranja, ki se vleče po vseh slovnica, ter ga je povzel tudi Berneker (l. c., 96) v svojo knjigo: „Splošno pravilo je za vse slovanske jezike . . ., da stoji dajavnik pred toživnikom.“ — Ravno tako nenatančno je: „... Načinovno določilo stoji v trdilnem stavku sploh pred povednim glagolom. N. pr.: Lahko je prislužil, lahko razrušil. — Bratje in sestre se daleč narazen najbolj ljubijo itd.,“ stati more prislovno določilo pred glagolom in za njim, kakor je to prav povedano o prislovnih določilih, o katerih stoji v naši slovnici, da so „včasih pred besedo, katero določujejo, včasih pa za njo“, (ibid.), ravnaoč se namreč po pričakovanem ali nepričakovanem stavčnem povdarku. — Ves pojem besedne stave mora zmešati sledeče pravilo: „Kadar se opira glavna misel na dopolnila ali prislovna določila, stopijo predmeti ali prislovi na prvo mesto; n. pr.: Stare smrt pokosi, mlade postreli. — Na domačem pragu se petelin lahko repenči. Med cvetje se skrivajo

tudi strupene kače“ itd., str. 280. Glavna misel more stati le na stavčnem povdarku, in ta ni na dopolnilu ali prislovnem določilu, temuč na besedah, ki so razprostrto tiskane. Jedro stavkovega pripovedovanja ne more stati nikoli v nepovdarjenih besedah! — Poglavitne pomanjkljivosti v naši slovnici smo s tem našeli; ves oddelek nam podaje le majhno sliko o besednem redu, ker se obravnavajo skoro samo narodni pregovori, to je, samostojni stavki, in je govor kot tak popolnoma zanemarjen, da ni mogoče potemtakem vjeti skoro nobenega pravila za pisavo.

Poglejmo še Bernekerja, ki je sedaj edini presojevalec in vodnik za besedni red v slovanskih jezikih. On obravnava najprej glagol, in to v treh oddelkih: začetno stavbo, kjer je glagol prvi člen v stavku in osebek drugi; srednjo stavbo, kjer je osebek prvi člen v stavku in glagol drugi; končno stavbo, kjer je glagol na koncu. Po tej razdelitvi obdelavajo glagol zlasti nemški preiskovalci, n. pr. Delbrück, Braune, Wunderlich, Hermann i. dr.; in Berneker je tudi Nemec. O njem velja kakor o drugih preiskovalcih, da nima o besednem redu nobenega pojma. Pomen ima knjiga le zavoljo tega, ker ima zbrane stavke vseh slovanskih jezikov, na katerih je mogoče besedni red opazovati. Bernekerjeva knjiga nam podaje hkrati razgled, kako prisiljeno in netočno se dandanes besedni red v slovniškem znanstvu sploh razlaga in presoja, ker je zvesti učenec drugih, zlasti nemških preiskovalcev. Vseh razlogov zaradi pomanjkanja prostora ne moremo podati; vzemimo le najbolj napačne.

O začetni glagolovi stavi pravi, da je navadna v prosti, rastoči pripovedi (str. 1), potem postavlja pravilo, da stoji v slovanskih jezikih začetna glagolova stava tedaj, kedar se stavek začne s kakim določilom časa, kraja, prislova in podobno, str. 1, 4, 12, 15 itd. Koliko temu pravilu sam verjame, nam je očitno iz tega, ker stavi enako pravilo tudi za srednjo stavbo, str. 7, 8, 24, 36 itd. (!) Kako more en razlog dve bistveno različni trditvi podpreti? Ta razlog sploh ne podpira nobene, kakor vidimo na zgledih: *въ* lěto 6473 ide Svjatoslavъ na Kozary (stavčni povdarki so razprto tiskani, da je stava hitreje očitna), 4. Togo že lěta umre Olesij, i vzja (vzel) carstvo synъ jeho Ivanъ 12; a otъ pervoj ženy ostalasъ u nego děvočka 17; posered morja goritъ o gonъ 33; u nekakome selu podju žene v planinu 39; pa vse tri je pobrala divja žena 42; jednou sešli se dva tovaryši 47; drugi ráz (krat) przysyŭá (pošlje) pán (gospod) rzońce (oskrbnika) 51; njedy pšibježa liška k hatej (nekdaj je pribežala lisica k ribnjaku) 55. Koliko vzroka imajo določila pri začetni glagolni stavi, vidimo na prvi pogled, ko so glagoli skoro brez izjeme nepovdarjeni in stoje pred nepričako-

vanim stavčnim povdarkom, ki mora biti na koncu, glagoli pa pred njim. Tedaj pa, kedar nimajo zveze s predstoječim stavkom, morejo imeti poljubno stavbo.

Globokoumen je razlog, da je veznik „in“ (i) vzrok začetne glagolske stave, str. 3! Kako bi prišlo Bernekerju na misel, da bi pripisoval temu nedolžnemu „in“, „i“ toliko moč, da bi vlekel glagole nase kakor strelovod strele, ako bi ne bil povzel tega po Brauneju (l. c. str. 41), ki trdi to za germanske in po Delbrücku (l. c. III. 67), ki trdi to za indoevropske jezike? Koliko zgledov bi mogli navesti iz Bernekerja samega, ki kažejo, da nima veznik „in“ nobenega vpliva na glagolsko stavbo; n. pr.: i pridoša (prišli) *къ* Měnъsku, i Měnjane (sic!) zatvoriša (zaprli) sja *въ* gradě; sunu kopijemъ Svjatoslavъ na Drěvljany, i kopije (sic!) letě skvozě (med) uši konjevi, str. 8, itd.!

Poglejmo, kaki razlogi se še navajajo za začetno glagolovo stavbo. Na str. 16 navaja dobesedno sledeč kriterij: Začetna glagolova stava je „a) navadno na začetku pripovedi: *žilъ* sebě dědъ da baba (živel je ded sē svojo ženo); — *Žili* byli sebě carъ i carica; b) tudi sicer v pripovedi, ne baš redko: podošla baba *къ* vozu; stojitъ izbuška na kurъichъ nožkachъ itd.“, str.: 16, 17. Kako preprost je zlasti drugi oddelek te klasifikacije, vidimo iz tega, da stoji še na isti strani (17) knjige zgled, kjer stoji v pripovedi istega pisavca Afanasjeva na začetku samostavnika, in ne glagol: *dědъ* slězъ sъ voza, torej srednja in ne začetna stava. Zakaj je začetna stava, če gre „baba“ na voz in srednja, če gre „dedec“ z voza?! In dalje: ali ni to več pripoved (Erzählung), če gre samostavnik naprej, in ne glagol, kar postavlja Berneker za karakteristikon pripovedi: *pъjanyje* mužiki (kmetje) skočili sъ telěgi (voz) 18; did pojihav na jarmarok (semenj) ta i kupiv bička; a carica siditъ doma (str. 33)?!

Silo zabavno je brati naslednji razlog: „Slednjič je začetna stava priljubljeno umetniško sredstvo, ki je široko v rabi za posebno slovesno, pathetično in tudi posebno živo opisovanje (!). Primerjaj n. pr. opisovanje nastopa pomladi pri Tolstem: zazeleněla staraja i vylězajuščaja (izlezla) iglami molodaja trava, nadulisъ (napihnil se) počki storodiny (grozdjiče) i berjozy (breze), zalilisъ nevidimyje žavoronki (škrjanci) nadъ barchatomъ zelenej (zelenjave) zaplakali čibisy nadъ nizami i bolotami i vysoko proletěli sъ vesennimъ gogotanъjemъ žuravli (žerjavi) i gusi. Zarevēla (zarjovela) na vygonachъ skotina (govedo), zaigrali krivonogije jagnjata; poběžali bystro-nogije rebjata (otroci) po prosychajuščimъ tropinkamъ zatreščali na prudu veselyje golosa babъ sъ holstami i zastučali po dvoramъ topory mužikovъ. Prišla nastojaščaja (nastala) vesna!“ , str. 26. To je kriterij, ki

naj razlaga, zakaj stoji glagol pri začetku! Namestu objektivnega razloga subjektivno čustvo! Še večo verjetnost ima ta kriterij, ko na str. 29. za „opisovanje“ prisoja tudi končno glagolovo stavo. Na prvi pogled je očitno, da je glagol zato pri začetku stavka, ker so osebki vsled nepričakovanega stavčnega povdarka na koncu. Zato ni ta stava niti najmanjša posebnost, nikar še le „umetniško sredstvo za posebno slovesno, pathetično, živo opisovanje.“ Tako bi moral postaviti besede tudi Vodnik ali pa Herodot, če bi bil kaj takega pisal, ne pa samo Tolstoj. Potemtakem je kaj nepremišljena hvala, ki jo daje preiskovavec Tolstemu z avtoriteto tega: „V svojih pripovedih, zloženih v narodnem duhu, jo (namreč začetno glagolovo stavo) uporablja Tolstoj še danes nepričakovano pogosto ... veliki jezični mojster ima namen, s to posebnostjo narodni jezik posebno zvesto posnemati“, str. 31. Že iz teh sodeb in določil vidimo zadosti očitno, kako zunanje, akcidentalno se označujejo vzroki besednega reda.

Srednja glagolova stava. Le-to je obdelal Berneker še površneje nego začetno, ker jo pripisuje vplivu napačnega povdarka. „Srednja glagolova stava nastopa tedaj, kedar je osebek na kak način povdarjen in stopi vsled tega na začetek stavka,“ pravi splošno (str. 6), kar pa je skozinskozi napačno. Osebek je iz drugih razlogov na začetku, kakor bomo takoj videli. Najprej pravi, da je osebek povdarjen, če stoji v nasprotju z enim ali več drugimi osebki, (str. 6, 13, 33, 40, 47, 51, 55), n. pr. Jaroslavъ že pride Novu Gradu, a Jakunъ ide za more; Oskoldъ že i Dirъ sēdosta (vsedla) v gradě semъ (tem), Rjuriku že knjažašču vъ Nově Gradě (6); mirъ stoitъ do rati (vojske), a ratъ do mira (13); Ivan pošov u pered (spred), djadъko ide po zadu (33); posle carev sin otide u dvor, a baba ostane u rekavici (molin ob potoku); a medjedović več bacio svoj buzdoan (kij) pa bježi preko polja, a Brko se naturi (skoči) za njim 40; tož ten čert šel se ševcem (čevljar), a švec mu ukázal toho medvěda; až se mrvenina (pleva) široko daleko zanašela, čistě zrno pak zůstávalo na zemi (48); czarownica odniosła serce królowej, a królewna (kraljica) szła i szła przez lasy (gozd) (51); a liška so wobroci (obrnila), žaba pak skoči khjetsy ručje (hitro) do jeje wopušje (rep) (55). — Kakor kažejo zgledi, ni osebek niti enkrat povdarjen, torej odpade vsak razlog, da bi stal glagol zaradi osebkovega povdarka na drugem mestu. Nepričakovani stavčni povdarek je vzrok, in nič drugega, da je stava taka.

Kako težavo mu dela naslednja prikazen! „Osebek je povdarjen vsled besedice „že“ (pa), ki stoji pri njem“, (str. 7, 13): „Vъseslavъ že sēdē Kyjevě mēsjačъ sedmъ; cēsarъ že kresti (krstil) knjazja jichъ. Najprej je

očitno, da iz tega ne more nič biti, ker stoji „že“ tudi pri drugih stavkovih členih, a jih Berneker ne imenuje povdarjenih, n. pr. bystъ že (bil pa je) Joanъ mužъ hytrъ (moder) (2); po semъ že Kocelъ knjazъ postavi Methodija episkupa vъ Panonii (8), primerjaj še str. 13, 14 itd. Dalje pa je še bolj očitno, da „že“ osebkoma nič ne povdarja, ker osebek sploh povdarjen ni, temuč drugi členi. K vsem našim razlogom pristavlja Berneker sam še en razlog, ki kaže, da „že“ res nima vpliva na osebek. „Včasih pa „že“ pri osebku manjka (torej izmanjka tistega, na kar se more dokaz postaviti!), a stoji vseeno pred glagolom. Posebno, če je osebek) Bogъ: se (tako) že Bogъ javi silu krestъnuju (križa); se že Bogъ pokaza na nakazaniye (kazen) knjazemъ rusъskymъ. Razlaga bo pač ta, da je bil za pobožnega kronista posebni povdarek na osebku (Bog), ker opisuje, kako Bog sam ravna zemeljske dogodke“ (str. 7). To je razlaga! Na pobožnost pisavca apelira, da bi pritrdil svojo trditev, kar ji pri razlogih manjka; ali zastonj! Povdarek se ne išče na čelu pisavca, četudi je pobožni menih in govori o Gospodu Bogu, ker velja za meniha ista slovnica, kakor za druge ljudi. Povdar je obakrat na „se“ (tako), kakor kaže kontekst Miklošičeve Chronica Nestoris (str. 107, 90), ki sem jo moral vzeti v roke, ker stavek iz konteksta iztrgan ne pove ničesar! Torej je to pričakovani stavčni povdarek, katerega spremljajo vse nepovdarjene besede spredaj pred njim stoječ, in med njimi je tudi osebek. — Zanimivo pa je tukaj glede besedice „že“: o zgorajšnjih primerih, ki niso bili povdarjeni, je trdil, da jih beseda „že“ povdarja; ta dva primera, pri katerih stoji „že“, sta pa v resnici povdarjena, a ne čuti tega, temuč dolži povdarka druge besede, ki ga nimajo. Prim. isto na str. 13, 14.

Naravnost smešno je nadaljnje modrovanje o osebkovem povdarku: „Tudi ni malo primerov za to, da stoji osebek tudi v stavkih, ki se začenjajo s kakimi določili (prislovi) pred glagolom: to že veremja (ta čas) korolъ prisla kъ Izjaslavu; vъ lěto 6690 knjazъ kyjevъskij Svjatoslavъ Vsevolodičъ oženi dva syna. — Jaz menim, da si moramo misliti v vseh teh slučajih, ki bi jih lahko še pomnožili, da je osebek povdarjen, čeprav včasih slabo. Saj je tu govor vedno o celem številu sorodnih, kakor že, sovražnih si ali zvezanih knezov: potemtakem je bilo kronistu pač večkrat imenitneje vprašanje: „Kdo je to in to storil?“ nego vprašanje: „Kaj je ta ali ta storil?“; s tem pa je bil osebek povdarjen in je stopil na začetek stavka (str. 14). Te besede so klasičen primer, kako Berneker besedni povdarek razlaga: ne iz konteksta, temuč iz subjektivnega razpoloženja pisavca, kakor si preiskovavec misli, da bi ga bil pisavec vtregniti imeti! Kaj si je pisavec vtegniti misliti,

se ne izvé od nikoder drugod nego iz konteksta! In kar nam tukaj kontekst kaže, je to, da osebki tu niso povdarjeni, torej se kronist ni povpraševal: kdo je kaj storil, temuč: kaj je kdo storil! Oba zgleđa sta kakor krajcar krajcarju podobna onim, ki so bili že zgoraj navedeni: povdar je, ker nepričakovan, na koncu! — Izpustiti hočemo tu podobne trditve o povdarku osebka pod oddelki *c*) (str. 8 in 13); *d*) in *e*), ker nimamo veselja ponavljati skoraj enake stvari. Navesti hočemo le še en primer, da vidimo, da preiskovavec res nima čuta za povdarek. Na str. 7 navaja dva zgleđa iz Nestorja, o katerih pravi, da moremo „potolaženi trditi, da je bil za pisavca na osebku posebni povdarek: i Drěvljane zaratiša sja (začeli vojsko) po Olgově smerti; krovь brata mojego vьprijetь kь tebě, vladuko!“ Kaj je na tem? Miklošičeva izdaja Nestorja kaže, da je v prvem primeru res povdarjen osebek (Drěvljane), v drugem pa zopet ne osebek, temuč beseda „kь tebě (str. 22, 89 Mikl. Ch. N.)! Pač križ za preiskovavca besednega reda, če ima o kriteriju take pojme!

Končna glagolova stava. Berneker jo deli, po Delbrücku, v okazionalno in tradicionalno. Okazionalno jo imenuje tedaj, „če je dopolnilo povdarjeno in stoji pred glagolom“ (str. 10). Koliko se opravi pri določanju besedne stave sè samo ene vrste povdarkom, smo imeli že dosti prilike opazovati; toda koliko se more opravi, če kdo niti enega povdarka ne čuti, nam kaže Berneker, ki domalega nikjer ne zadene stavčnega povdarka. Oglejmo si nekaj zgledov za slovanske jezike: „í isěče kozary, a Davyda i Vladarja pusti; se (glej), gradь vaju slavьnyj vьzjachь (vzel). (Da je na tem glagolu stavčni povdar, ne kaže stavek sam, temuč šele cel kontekst pri Mikl. Chr. N. 66, 67). Mьstislavь iměnija ne ščadjaše (se ni bal za premoženje), ni pitija, ni jadenija branjaše (Povdar kaže Mikl. Chr. N. 93). Mertvi vo srama ne imamь (Mikl., l. c. 40) str. 10. Drugogo mentora ja i ne želalь (želel); osobennyhь sposobnostej vь kakoj — nibudь (v katerikoli) naukě vь nemь ne okazalosь; otь nego kromě (razen) paradoksovь ničego (nič) ne uslyšišь, (27, 28). Marko znay, ščo (da) vovk jomu cьogo (tega) durno (brez kazni) ne propustitь; ja takihь ditej (dete) ne vь kogo ne bačivь (videl 34). Jasь carь sumь i vakovь (tak) čelь (obleke) nemamь; umь imamь, pari (denar) nemamь (37). Strahov se jaz ne bojim; saj se brez denarjev nikjer nič ne dobi; coprnic pa na to nič ne reče (43). Ale na větši potreby chudobny (vbog) otec peněz (denar) neměl (46); že bez trzy (tri) lata (leta) ani jeden człowiek na świcie nie umarł; ale potomstwa nie mieli; już nigdzie ani śladu (sled) po sobie nie zostawił (zapustila) (52). — Prepisali smo skoraj vse zglede, toda kakor

vidimo, dopolnilo ni skoro nikjer povdarjeno, zato je glagol iz drugih ozirov na koncu: skoro brez izjeme je glagol nepričakovano povdarjen, zato na koncu; kjer pa je dopolnilo pričakovano povdarjeno, mora glagol zopet na konec. — Tradicionalno (kakor jo je imenoval Delbrück prvotno; pozneje je zamenjal me s habitualno) imenuje končno glagolovo stavo tedaj, če ne stoji na koncu zaradi povdarjenega dopolnila (str. 10). Imenitno pa je, da stoji v večini podanih slučajev ravno ta stava zaradi povdarjenega dopolnila; torej res narobe svet! Tu sego radi (zaradi tega) gradь na svoje imja (ime) nareče; Ugre že našedь še (napadli) vьsju zemlju bolgarьskuju plěnovachu; lьgьko hodja (hodeč) aky (kakor) pardusь vojny mnogы tvorjaše, hodja vozь po sebě (za seboj) ne vožaše (vozil) ni mjasь (meso) varja (kuhal), nь po tьnьku (tanko) izrězavь koninu (konjsko meso) na uglihь ispekь (spekel) jadjаше (jedel), ni šatьra (šotor) imaše, 10. I polaty (palače) mnogы razbiša, i cerkьvi požьgoša, i jaže (tiste, ki) imachu plěbniky (vjetnike), ověchь (nektre) posěkachu, drugyja že mučachu, iny (druge) že rastrěljachу, a drugyja vь more vьmětachu (str. 11). Našteli smo skoro vse zglede.

Podani zgledi nam kažejo, da imajo slovanski jeziki skoro popolnoma enako besedno stavo, in to že od nekdaj. Tudi najstarejši teksti (Nestor) se bistveno ne ločijo od sedanje stave, malo razliko pa moramo že zavoljo tega dopustiti, ker stari teksti niso spisani v narodovem duhu.

Stava sklonov. Dosledno po tem, če obdelava glagol v treh stavah, bi moral obdelati tudi druge prosie stavkove člene v več stavah. Ali tega Berneker ni storil, kakor tudi drugi ne delajo. Glede sklonov se drži že omenjenega normala, da stoji dajavnik pred toživnikom (str. 96). Toda koliko je pravilo vredno, se vidi poleg že zgoraj omenjenega tudi iz tega, da je postavil — tri izjemna pravila! Med zgledi za pravilo, da stoji dajavnik pred toživnikom navaja: „za mačka napuni putniku galiju punu srebra i zlata; da je njeji muž ukral poštaru ladicu. Daj mački kos mesa; in gospodu glavo odseka (str. 96). Toživnik je skoro povsod nepričakovano povdarjen, zato stoji na koncu in dajavnik pred njim. Kedar pa je kak drugi sklon tako povdarjen, stoji tisti na tem mestu: Da je temu res tako, in da ni nobena izjema, če pride kak drugi sklon na to mesto, kažejo zgledi. Zgledi prve izjeme so: Onь pokazalь jeho (jo) svojej dočeri (hčeri); Ožoginь predstavilь menja (mene) knjazju; podala jeho Andreju; norecь (potapljavec) skazavь se (to) svojemu hazjainovi (gospodu); i preda ga jednoj staroj babi; ali sam je obrekao Brku; že jsem ho tomu starému vzal (navel sem vse zglede) —

tu je dajavnik nepričakovano povdarjen, zato je zdaj dajavnik tam, kjer je bil prej toživnik. In za to preprosto prikazen je napisal preiskovavec tole pravilo: „Dopolnilo stoji pred dajavnikom, če je le-to kaka enklitika ali sicer kaka slabo povdarjena besedica, ki potrebuje naslombe(!)“. Popolnoma ista je sè zgledi tretjega izjemnega pravila: platjatъ danъ Rusi (plačujejo davek Rusom); ščo prodav svogo sina zmijevi; siromak sina vragu zapisal; oddať natychmiast (takoj) rządu (vajeti) królestwa zięciowi (zet) itd. za katero prikazen pravi, da stoji dajavnik za dopolnilom, „ker je posebno povdarjen“ (98). Mi vemo sicer, da ene vrste povdarek ne zadostuje, ker more biti dajavnik tudi pri začetku povdarjen (namreč: pričakovano) in bi stal kljub temu pred toživnikom, ali vendar, kolikor se je z dotedaj dobljenimi pripomočki dalo določiti, je Berneker določil, kakor tudi pravilo druge izjeme, da „stoji dopolnilo pred dajavnikom, če je povdarjeno“, k čemur nimamo pripomniti nič drugega nego, da to ni izjema kakega normala, temuč je toliko vredno kakor izmišljeni „normal“ sam.

Stava nedoločnika in namenivnika se glede dopolnil in svojega določnega (povednega) glagola ravna prav tako, kakor smo že o drugih členih govorili: vse se ravna po kakovosti povdarka. Iz zgledov, ki jih je vtaknil Berneker pod razna pravila, hočemo razbrati celotno sliko: hoščešъ mirъ iměti (149); grozilsja vse carstvo potopiti (150); začal pec (peč) rozkopávať (151); i kazať sobie trómne robić (rakev delati) (152) — tu je dopolnilo pričakovano povdarjeno, zato gre pred nedoločnik. V primerih: medjed ga stane od toga odvráćati; a majka ga počne moliti (151) — je nedoločnik nepričakovano povdarjen, zato na koncu. Ne stoji pa, kakor pravi Berneker na koncu zato, ker „je dopolnilo enklitično“! V primerih: i povelě o sedlati konь; nača (začel) sěšči Varjagy (149); pak se je nazad povrnil iskat ju (151) — v le-teh zgledih stojita nedoločnik in namenivnik ko pričakovano povdarjena pred dopolnilom. Ako pa je dopolnilo nepričakovano povdarjeno, stoji to na koncu: i posla iskatъ brata svojego (149). (V te vrste zgledih, kjer stoji dopolnilo pri namenivniku v rodivniku, hoče videti preiskovavec namenivnik še kot samostavnik! Toda koliko samostavnika je v njem, vemo odtod, ker se glagoli te vrste v več slovanskih jezikih sploh vežejo z rodivnikom); popъ pošelъ davatъ korovamъ (kravam) sěna (150); kako je htio ukrasti popu kokoš; i išal je kupljevati vino; ide iskat ključa od ladice (151). Eno posebnost, ki se je novodobni pisavci izogibajo, moramo še naglasiti, ki pa je vkoreninjena v vseh slovanskih jezikih; da stoji namreč nedoločnik, kedar je z dopolnilom vred nepovdarjen, vedno na koncu: Čemu

jesi počalъ volostъ moju vojevati? (149); što mogu zeca u polju stići; škoda ti je tu hrušku sić; on je ne štel konja dati (151) itd.

Pripomnimo lahko še, da si prave slike o besednem redu tudi iz Bernekerjevih zgledov ne moremo vtisniti, ker so zbrani skoro v večini le stavki z nepričakovanim povdarkom.

4. Najnavadnejše napake.

V prejšnjem oddelku smo podali celoten nauk o prostem besednem redu. V sledečem pa hočemo opozoriti na nekatere posameznosti, ki se v sedanji pisavi napačno stavijo, da dobi spis tudi praktično lice. Napake naše besedne stave so dvojne: ali se celi stavki napačno postavljajo ali pa le posamezne besede v nekterih delih stavka.

Zgledi za besedni red celih stavkov so n. pr.:

Jos. Stritar, Zbrani spisi, II., 204: „Popoludne je bilo, lep poletni dan! Gorko je pripekalo solnce z jasnega neba; vendar vse živo je bilo po Tihem dolu; mlado in staro se je gibalo in trudilo po njivah in travnikih. Malo je motilo pridne delavce, da so jim tekale znojne kaplje po čelu in licih. Vse je bilo veselo; dobra je bila letina, vsega obilo!“

Prav: „Bilo je popoludne, lep poletni dan!“ Besede so začetek popolnoma novega odstavka, zato se nobena beseda ne nanaša na predstoječo situacijo, in se ne more reči: popoludne je bilo, ker bi to pomenjalo že pojasnitev kake prejšnje situacije. Tu pa se ne pojasnuje kaj takega, temuč se govori o stvari, o kateri ni bilo poprej nobene besedice. — „Solnce z jasnega neba je gorko pripekalo.“ Stavčni povdarek „gorko pripekalo“ ni v prejšnjem stavku nič določen, in se torej ni vprašalo v njem, če gorko pripeka ali ne, temuč še sploh niti o solncu ne vemo, torej se mora v novem stavku najprej povedati, da jo bilo solnce in da je to solnce gorko pripekalo. — „Vendar je bilo vse živo po Tihem dolu; mlado in staro se je gibalo in trudilo...“ Tu je mlado in staro pravilno na začetku, ker se v prejšnjem stavku že določa po besedi „vse“: če je bilo torej vse živo, je prihodnji stavek samo razlaga besede „vse“, in je torej pričakovani stavčni povdarek. — „Pridne delavce je malo motilo, da so jim tekale znojne kaplje po čelu in licih.“ V prejšnjem stavku se vendar ne povprašuje, je li malo ali zelo motilo pridne delavce, temuč ne vemo še niti o motenju in niti o pridnih delavcih in zato mora novi stavek postaviti najprej pridne delavce potem šele, kaj je z njimi. — „Bilo je vse veselo; letina je bila dobra, vsega obilo.“ Iz prejšnjega stavka se ne pričakuje niti veselje, niti dobra letina, zato je mora biti oboje na koncu stavka;

prav pa je „vsega obilo“, ker sledi iz prejšnjega stavka, ki govori o dobri letini; če je bila dobra, je očitno, da je bilo vsega obilo.

Drug zgled: Jos. Stritar, III., 195:

„Črni oblaki so bili zagrnili večerno nebo. Kakor čeda gladnih volkov je tulil veter okoli voglov. Bliski so švigali kakor goreče kače po nebu in strašno so razsvetljevali nočno temo! Treskalo je in grmelo, da se je zemlja tresla. Ljudje so trepetali po hišah, križali se in molili, kakor da bi se jim bližal sodnji dan. Živina je tulila po hlevih in zver se je plašno skrivala ter po jazbinah in po grmovji iskala zavetja pred grozno nevihto. Strašno hreščanje in pokaenje se je razlegalo po gozdu. Visoka drevesa so se zgibala in skoraj do tal pripogibala svoje vršiče. Vihar jih je šibil in lomil kakor suhe treske.“

Prav: „Večerno nebo so bili zagrnili črni oblaki. Veter je tulil okoli voglov kakor čeda gladnih volkov“, ker se po prejšnjem pripovedovanju ne vprašuje niti po tem, so li črni oblaki ali kaj drugega kaj zagrnili; niti kako je kdo tulil. Prav pa so naslednji stavki: „Bliski so švigali kakor goreče kače po nebu in so strašno razsvetljevali nočno temo. Treskalo je in grmelo, da se je zemlja tresla. Ljudje so trepetali po hišah, se križali in molili, kakor da bi se jim bližal sodnji dan.“ Prihodnji se mora glasiti tako: „Po hlevih je tulila živina in po jazbinah in po grmovji se je skrivala plašna zver ter iskala zavetja pred grozno nevihto.“ Vsa sestava stavka je napačna in ne spada v ta kontekst. „Po gozdu se je razlegalo strašno hreščanje in pokaenje. Visoka drevesa so se zgibala in svoje vršiče skoraj do tal pripogibala. Vihar jih je šibil in lomil kakor suhe treske.“ — Glede nepovdarjenih besed moramo pripomniti, da se more v 5. stavku ravnotako dobro glasiti tudi: „Po hišah so ljudje trepetali...“ Napačni besedni red prikriva kaj lahko slabo sestavo govora, kakor kaže n. pr. zgled (Jos. Stritar, I. c. 199), ki se odkrije šele ob pravi razpostavi.

„Visoke goré obsevajo prvi žarki jutranjega solnca, njih zlaté še poslednji, ko že mrak zagrinja nizke kraje pod njim; v ponosni hrast leté strele srditega neba, on je razkačenemu viharju igrača, pritlikavemu grmovju pod njim ni se bati ne strele ne viharja: kar se imenitnega godi v človeškem življenji, vrti se navadno ob imenitnih, visoko stojnih osebah, ostali smo skromni gledalci in poslušalci.“

Prav: „Prvi žarki jutranjega solnca obsevajo visoke goré, in (tudi) poslednji zlaté še nje, ko že mrak zagrinja nizke kraje pod njim; strele srditega neba leté v ponosni hrast; igrača razkačenemu

viharju je on, pritlikavemu grmovju pod njim se ni bati ne strele ne viharja: kar se imenitnega godi (ravnotako dobro bi bilo: godi imenitnega) v človeškem življenji, se vrti navadno ob imenitnih, visoko stojnih osebah, ostali smo skromni gledalci in poslušalci.“

Zgledi za posamezne besede v stavku. Viri tega drobiža niso navedeni, ker so brez pomena; a izpisani so vsi iz slovstevnih del. Namestu: „Hrvatje so od l. 1836. do 1840. v jeziku toliko dosegli, da se jim bo čudil nekdanj po pravici svet.“ Prav: —, da se jim bo svet nekdanj po pravici čudil. — Namestu: „Pisatelj se ne čudi različnim oblikam slovenskih pisateljev; ve namreč, da se popolnjuje še le slovenski jezik.“ Prav: — ve namreč, da se slovenski jezik še le popolnjuje. — Namestu: „Novice so Hrvatom očitale, da se oni nočejo v ilirskem jeziku Slovencem približevati; seveda so pozabile pri tem Novice, da so žrtvovali ravno Kajkavci vse ilirizmu.“ Prav: — seveda so Novice pri tem pozabile, da so ilirizmu ravno Kajkavci vse žrtvovali. Mogoče, da si že manj dobro, bi bilo: — „da so ravno Kajkavci ilirizmu vse žrtvovali.“ — Namestu: „Pisatelji nimajo pravice prenašati naglaševanja, ker bi se to reklo pačiti jezik.“ — Prav: — ker bi se to reklo jezik pačiti. — Namestu: „Tako je bil v slabe navade zakopan, da je milost božjo teptal z nogami.“ Prav: — da je milost božjo z nogami teptal. Ko bi se hotelo kaj nepričakovanega povedati, potem bi bilo to prav n. pr. da je teptal z glavo, ali z nosom! Če pa se izraža tako, kakor je pričakovano, mora pred glagol! Ali: „Kdor zna sam potrpeti, drugemu ne bo skrivil na glavi lasu.“ Ni mogoče večje jezične spake nego je to! Ne samo, da je to za uho neprenosno in da tisti, ki kaj takega napiše, nima niti pojma o govorjenju, temuč s takim se tudi vsemu logičnemu sklepanju vrat zavije. Povdarek je pričakovan, ker sledi iz pripovedovanja prejšnjega, zato ne more biti drugače prav nego: „— drugemu lasu na glavi ne bo skrivil“ ali k večjemu: „— ne bo skrivil lasu na glavi“; ali: „lasu ne bo skrivil na glavi.“ Dokler bodo na glavi lasje rastli in ne rožički, toliko časa bo zgorajšnja stava napačna. Če pa se pokažejo kdaj komu rožički med lasmi, bo z vso pravico napisal: „drugemu ne bo skrivil na glavi lasu“, da bo s tem povdaril, da mu noče rožičkov ali kaj takega skriviti temuč samo lase! Nikdar bi se ne dogajale take spake, ako bi se ne strašilo v vsem slovniškem javnem mnenju, da glagol ne sme nikdar na konec, češ da je to hud germanizem! Strah je popolnoma prazen. Saj vendar vemo, da je v nemščini glagol samo v stranskem stavku na koncu (to velja za šolo, toda „natančneje se more reči le, da mora biti glagol vsaj

tretji člen v stavku“), a v glavnem stavku ne sme stati nikoli na koncu, nikdar „niti čez drugo mesto v stavku“, Wunderlich, l. c., str. 43. Če postavi kak nemški pesnik glagol v glavnem stavku na konec, ga kritiki prijemajo, kakor da bi bil jezik oskrunil! Še bolj nam strah odleže, če pomislimo, da stavijo glagol na konec, kedar ga pomen zahteva, tudi vsi drugi slovanski jeziki in med temi silo pogosto zlasti oni, ki so ohranili najboljše lice pristne slovanske narodne izreke, to je ruski, maloruski in srbski, kakor smo na toliko zgledih videli. In glagol v takih primerih na konec staviti se Slovani niso učili od Germanov, ker se tako stavi tudi v litvanščini, iranščini, staroindskem, kar se je v stari latinščini tako vtrdilo, da se je stavil glagol stalno na konec. In tako kakor so stavili glagol vsi naši sorodni jeziki, so ga nekaj stavili tudi stari Germani (Delbrück, l. c., 66), ko so imeli še prosto besedno stavbo, in so se šele pozneje navadili stalnega pravila, da bodi v stranskem stavku glagol na koncu, v glavnem pa pri osebk. Če je torej končna glagolova stava ne le slovanska temuč sploh indoevropska lastnost, nas je vendar ne more biti sram! Nasprotno! Kakor se sedaj trudi, da bi se glagol tiščal vedno pri osebk in ne smel od njega, kedar ga pomen zahteva, je čisto gotovo, da je to germanski vpliv, ki se širi iz germanskega glavnega stavka v slovenske, poljske in ruske stavke! „V germanskem je navadna stava: osebek, glagol, ostalo. In ta je tako razširjena, da bi se moglo misliti, da je bila že v pragermanščini,“ pravi Delbrück, l. c. 68. Torej — kaj je germansko, staviti glagol vedno k osebk, naj se pomen še tako vstavlja; ali staviti na konec tedaj, kedar pomen to zahteva? Saj je vendar

slovanska stava tudi za glagol prosta! V tem oziru se morajo povrniti stari časi, ko se je ta stava prav pisala. Vzemimo za zgled Stritarja (II., 223), da vidimo, kako so še pred nedavnim časom prav pisali.

„Prava ljubezen do domovine ne kriči pri vsaki priložnosti, da jo čuje svet in slavi. Taka ljubezen se dvigne visoko, da se nebo žari, da si otroci oči pokrivajo poleg nje. Nekoliko trenotij, plamen je ugasnil, ostal je kupček pepela, žarjavice ne toliko, da bi se hruška spekla; žalostni stoje otroci, drugega ne, kakor da jih nekoliko časa oči skelé.“

Očitno je tudi iz našega dopovedovanja, da ne pravimo, da bi se glagol po nepotrebnem deval na konec, ali da ne spada k osebk, oziroma k svojemu pomožniku. Nasprotno; mnogokrat spada slovenski povedni glagol baš k pomožniku, in sicer, kedar je nepovdarjen in stoji med nepovdarjenimi besedami. V tem slučaju ga obravnava slovenščina kakor enklitike in se loči od srbohrvaščine, ki ima drugačno stavbo enklitik. V slovenščini se prav piše: „Vojaki, ki so delali vaje po okolici, so spremenili trg v pravo taborišče“; ne pa: so trg spremenili v pravo taborišče. — Ne: „Ko prideta čez nekoliko časa do znamenja na razpotju, Marijanica poda r o k o svoji prijateljici“ (Stritar 2, 11), temuč: — poda Marjanica. — Ne: „Ko se prikaže Metka iz gozda, kakor blisk plane kvišku (pes) in jo“ (l. c., 2, 11) — temuč: — plane kvišku kakor blisk. Te vrste stava je tako napačna, kakor staviti enklitike po srbohrvaškem. Tam se more pač glasiti: kad več vide, da drukčije ne može biti, onda car pošlje jednoga svog vezira, kakor smo zgoraj videli.

Kdo je kriv?

Zložil Anton Medved.

V hipih težkih, breztolažnih,
ko se sam zapiram v hram,
ko bojim se sil sovražnih,
v mislih nemih trepetam;

rad prižgal bi v mraku črnem
ogenj plameneč — pogum.
Toda kam naj se obrnem?
Na srce, na voljo, um?

Komu naj slabost očitam?
Koga zdravim naj in s čim?
Mar z nauki naj jih pitam?
Ah, nauki so le dim.

Ni mi dana moč sokolja.
Kdo mi kriv je, da sem tak?
Mar srce, mar um, mar volja? —
To sem vse jaz sam — bedak!

Belokranjski reformatorji.

Spisal Leopold Podlogar.

(Dalje.)

Kako malo se je zavzemala vlada za protestantovske šole, naj priča šola v Črnomlju. Sredi XVI. stoletja so zapustili Črnomelj strastni privrženci nove vere, črnomaljski gospodje (die Herren von Tschernembl). Njih graščino so kupili Frankopani; ti so bili, enako Zrinjskim plemičem, vdani novi veri. Prvi Frankopan v Črnomlju je bil knez Nikolaj. Bil je navdušen Hrvat, sam je rad pisal hrvaško v glagolici, poskušal je dobiti privrženecv glagoljašev tudi po Kranjskem. Pozval je v mesto učitelja Mavrinca, da bi poučeval latinska, cirilska in glagolska pismena. Učitelj je bil strasten privrženec nove vere. Delal je zanjo propagando s tako navdušenostjo in silo, da ga je vlada pregnala ne le iz mesta, marveč mu tudi prepovedala bivanje v vseh notranjeavstrijskih deželah. Koj po njegovem odgonu je vložil knez Nikolaj prošnjo na deželne stanove (15. novembra 1575), naj bi oni izposlovali pri vladi, da pusti Mavrinca nazaj in ga obdrži na učiteljskem mestu, češ, pouk, kakršnega je imel on, je na Kranjskem potreben, v Črnomlju pa že od nekdaj v na-

O p o m b a. V prvem članku je gospod pisatelj objavil več napačnih trditev, katere moramo resnici in solidni znanosti na ljubo tu popraviti. Od zanesljive strani smo prejeli sledeča pojasnila: Po pravici poudarja pisatelj (str. 206) pomen tibinškega vseučilišča za razširjanje lutrovstva (Matija Garbič). A potem pristavlja: „Poleg njega so učili še slovenski rojaki Marko Guttenfelder, Gašpar Žitnik, njegov nečak Tomaž Kren (!), Pavel Fabricij, Jakob in Aleksij Štraus.“ Spodaj je podpisan vir: Elze, Die Universität Tübingen und die Studenten aus Krain, str. 16. Toda imenovani zgodovinar tega nikjer ne trdi in tudi ne more trditi, kajti Tomaž Hren (poznejši knezoškof ljubljanski) in njegov stric, Gašpar Žitnik, „ki ga je rešil iz žrela herezije“, nista bila nikdar lutrovska profesorja v Tibingi, temuč prvi je bil dijak, drugi pa profesor na Dunaju. (Elze, l. c.) — Napačne so tudi trditve: „L. 1589. je prepovedal nadvojvoda Karel patriarhu cerkvene vizitacije v svojih deželah“ (str. 207); „z enako slabim uspehom je vizitiral leto pozneje (1592) naše kraje Giovanni Grimanni“ (kako, če mu je bilo prepovedano?). Patriarh Janez Grimanni ni bil nikdar na Kranjskem, tudi patriarh Fr. Barbaro ne govori o Beli Krajini (str. op. 1.), ko poroča, „da 200 let ni videla svojega višjega pastirja,“ temuč to velja sploh o slovenskih deželah. Omeniti je tudi netočnost, da l. 1530. Trubar še ni bil „kanonik“ (str. 205) in tudi „pred ljubljanskim ljudstvom“ še ni nastopal, ker je bil takrat župnik v Loki pri Radečah.

Uredništvo.

vadi.¹⁾ Stanovi so menda s to prošnjo ravno tako malo dosegli, kakor z ono glede Metlike. Začela je pihati „od zgoraj“ ostrejša sapa, ki je odnesla luteranske šolnike in za njimi luteranske pridigarje. Le škoda, da je s protestantovsko šolo zamrla v mestu vsaka šola; za zatrte šole te vrste ni bilo do Marije Terezije nobene stalne nadomestitve.

Že ti pičli podatki o belokranjski šoli so nam svedok, kako vrlo je napredovala in se utrjevala nova vera po Krajini. Imamo pa seveda še drugih. Ko je bil Peter Pavel Vergerij, najprvo modruški, nato koprski škof, sprožil misel, da se sv. pismo prevede tudi na hrvaški jezik, je odšel v Nemčijo, in je vzel seboj Stepana Konzula (1549), rojenega v Buzetu (Pinguente), duhovskega stanu. Deset let je preživel v tujini kot propovednik in učitelj. Ker je bil večš hrvaškega jezika, je začel (1559) prevajati Trubarjeve slovenske knjige na hrvaško. Nato je odpotoval v domovino, da predloži svoje delo v oceno strokovnjakom. Prišedši l. 1558. v poletnem času v Ljubljano, se je zatekel k očetu kranjskega luteranstva, Klombuerju, in ta mu je nasvetoval, naj skliče v Metliki zbor veščakov, ki naj presodijo njegovo prestavo.²⁾ L. 1559. 28. avgusta se je sešel v Metliki zbor veščakov, ki so odobrili njegov prevod in mu to potrdili pismeno. Tega zbora so se udeležili: Stepan Konzul; Anton Dalmatin; M. Zmajič (Schmaitz), komtur v Metliki; Ivan Feistenberger in Gregor Vlahovič (Lokovitsch), metliška pastorja; Ivan Pičik, mestni župan; Stepan Stipanič, kaplan v Ozlju (Osse); Ivan Kolonič, kaplan od Sv. Križa na posestvu Zrinjskih grofov; Boštjan Römer, upravitelj metliškega glavarstva; Peter Krajačić; Nikolaj Drinovački, oskrbnik bana Erdödija v Metliki; Anton Božič (Woschit), doma iz Modruša; Andrej Jakšič, Miha Božič in Jurij Pisec, mestni pisar, slednji metliški meščani.³⁾

L. 1560. 2. januarja je poslal Trubar po en izvod svojih do tedaj izdanih knjig kralju Maksu na Češko, da bi mu on pomagal ovreči očitjanje, češ, da je sanjar

¹⁾ Lopašić, Bihać i Bihaćka krajina, 289; „Katoliški Obzornik“, V., 7, in „Slovenski učitelj“, III., 116.

²⁾ Die Superintendenten, 6.

³⁾ Kostrenčič, Urkundl. Beitr. zur Gesch. der prot. Literatur der Südslaven, 1874, str. 1, št. I.; Dimitz, G. Kr., II., 238; Glaser, I., 78.

in krivoverec, proseč ga, naj da na Kranjskem po strokovnjakih presoditi knjige. Istega leta 12. januarja se je obrnil Trubar z enako prošnjo na deželne stanovne kranjske. Sešli so se plemiči, duhovniki in meščani; vsebini niso mogli nič očitati, pač pa so nekateri grajali jezik, v katerem je pisal. Med duhovniki, ki so se udeležili ocene Trubarjevih knjig nahajamo Nikolaja iz Semiča (de Tschiembs), župnika na Vinici (Pfarrer von Weinitz), župnika črmošnjiškega in enega (Weixler) iz Kostela. Ti so živeli sicer še na svojih župnijah, a so se v srcu bili že oklenili nove vere.¹⁾

Ko so bile Trubarjeve knjige odobrene, so jih začeli še isto leto razpošiljati po slovenskih deželah. Metliški, oziroma belokranjski pridigarji so prejeli deset izvodov zastonj,²⁾ iz česar bi se dalo sklepati, da so ti posebno veliko knjig odvzeli in so jim dali te zastonske (gratis) izvode za nameček.

Protestanti so hoteli tudi Srbe in Bolgare pridobiti za svojo stvar. Ker so i ti hoteli biblijo v svojem jeziku, s cirilico tiskano, je pripeljal Trubar meseca septembra l. 1561. na Nemško v Urah dva uskoška duhovnika (popa), Srba Matija Popoviča in Bošnjaka Ivana Maleševica, da bi bila prelagateljem v pomoč. Toda kakor se je izkazalo, si Trubar z obema ni nič opomogel. Živela sta na Trubarjeve stroške prav razkošno in jima je bila bolj mari polna steklenica kakor sv. pismo. Popovič sam je na primer popil pri večerji po enajst bokalov piva.³⁾

Koncem l. 1562. je prišel zopet Stepan Konzul za kratko dobo v domovino, da se z domačimi strokovnjaki dogovori zastran izdaje drugega dela novega zakona. Prišel je čez Beljak v Ljubljano, od tu v Istro, svojo domačijo. Iz Istre je prišel začetkom l. 1563. v Metliko. Tu so se zbirali duhovniki in lajiki, katerim se je sv. pismo v prestavi predložilo. Vsi so prestavo odobrili in se izrekli, da je jezik lep in čist. Razen omenjenih Metličanov in Modrušanov so se udeležili tega sestanka še Ivan Drenovački, upravitelj metliškega glavarstva, in župnik Ivan Lamella iz Toplic.⁴⁾

Za novo vero je hotel pridobiti Trubar celo Turke. Ravno v njegovi dobi so bili napadi na Slovensko prav pogosti in hudi. Ukrotiti jih je hotel s tem, da bi jim dal biblijo v njihovem jeziku ali v srbskem, ki je tudi njim umljiv in se govori od Hrvaške notri do Carigrada. Že l. 1561. je vzel seboj iz Kranjske mladega Turčina.⁵⁾ L. 1567. 1. junija se je vrnil Trubar zadnjikrat v svojo domovino; prišel je

nenadoma, ne da bi bili obveščeni o njegovem prihodu deželni stanovi. Ti so ravno v tem času poslali na Dunaj svoje zastopnike, ki naj bi pregovorili nadvojvodo Karla, da pusti v deželo pregnanega Tru-

SV. PAVEL

barja. Med odposlanci je bil deželni glavar Herbart VIII. Turjaški in Ivan Khisel, deželni upravitelj (Landesverweser), doma iz Fužin pri Ljubljani (Kaltenbrunn). Nenadni prihod Trubarjev je osupnil deželne stanovne; bali so se, da jim ne bi vlada očitala, da so

¹⁾ Dimitz, G. Kr., II., 234.

²⁾ Dimitz, G. Kr., II., 237.

³⁾ „Ljubljanski Zvon“, 1887, 95, op. 2.

⁴⁾ Dimitz, G. Kr., II., 280, 281.

⁵⁾ Elze, Die Superintendenten, 12.

medtem, ko odposlanstvo prosi za njegov poklic iz tujine, istega kar na svojo roko pozvali. Trubar je to dobro čutil; na Württembergu je bil dobil nalog, naj se natanko pouči o koranu, kako bi mu bilo mogoče pridružiti sv. pismo. Zato je porabil ta čas v to, da se je glede korana pogovarjal in posvetoval z besenskim pašem, Uzraim-begom; tega je bil vjel l. 1566. Herbart Turjaški pri Novem (Novi) in ga poslal v zapor na ljubljanski grad. Poleg njega je bival ta čas v zaporu v Ribnici turški duhovnik in več Turkov je bilo vjetih v Črnomlju. Z vsemi temi bi bil prišel Trubar rad v dotiko, a je imel premalo časa; podal se je le v Ribnico na pogovor s turškim duhovnikom; obenem je pisal v Črnomelj predikantu Ivanu Schweigerju, naj se dogovori glede omenjene točke z vjetimi Turki in mu o uspehu sporoči v Nemčijo, kamor se je povrnil za stalno; stare domovine ni videl potem nikdar več.¹⁾

Za temi drobtinami, ki nekoliko osvetljujejo stanje nove vere v Belikrajini, navajam kratko životopise posameznih tu delujočih predikantov. Res da ti podatki sami zase niso zanimivi, vendar nam v celoti pokažejo vsaj medlo sliko življenja in smrti nove vere v tem delu naše domovine.

III.

Janez Tulščak (Tolščak)²⁾ je oznanoval menda najprvi novo vero Metličanom. Bil je prej katoliški duhovnik. Doma je bil iz Gracarjevega turna (Feistenberg) v Št. Jernejski okolici, odtod njegovo ime Feistenberger;³⁾ mogoče je pa tudi, da nosi to ime zato, ker ga je gracarski graščak sprejel kot odpadlega duhovnika v svoje zavetje, dokler mu niso deželni stanovi preskrbeli predikantovske službe v Metliki in določili, da prejema plačo 50 goldinarjev, katero so pozneje povišali na 80 goldinarjev. Toliko je donášala služba tudi poznejšim metliškim predikantom.⁴⁾ Tu ga zasledimo l. 1559., kjer deluje za novo vero obenem z Vlahovičem. Znan je bil tudi pod imenom „gospod Janez“ in pa „Scherer“, takrat po Kranjskem zelo razširjeno rodbinsko ime.⁵⁾ L. 1561. je zapustil Metliko, se preselil v Ljubljano in poleg Jurija Juričiča nadomestoval ljubljanskega propovednika, Primoža Trubarja, ki se je bil podal na Nemško v Urah radi popravljanja tiska. Svoje službe menda že ni kaj preveč vestno opravljal, ker mu je pisal Trubar iz Uraha grajalno pismo, v katerem ga opominja k vestnejšemu izvrševanju svojega pridigarskega po-

klica. Koj prvo leto svojega bivanja v Ljubljani se je oženil s svojo gospodinjo; poročil ga je Juričič. Kmalu za njim je stopil v zakon tudi Juričič, ki ga je poročil Tulščak. Po Veliki noči l. 1562. se je vrnil Trubar z družino v Ljubljano. Škof je prosil vlado, naj dene v zapor vse tri; kmalu je prišlo tozadevno cesarsko povelje, ki se pa menda ni izvršilo, ker je Tulščak drugo, l. 1563., zopet na svojem mestu.

L. 1563. se obrnejo Metličani s prošnjo do Trubarja, naj jim pošlje Tulščaka za propovednika v Metliko. — 1. julija deluje zopet v Ljubljani kot diakon s tovarišem Gašperjem Kumpergerjem (ta je postal pozneje pridigar v Toplicah pri Novem mestu, l. 1581.)¹⁾ Ta čas se je izpraznilo mesto superintendenta v Ljubljani. Krelj je umrl 25. novembra in na njegovo mesto ni bilo naslednika do 11. aprila 1569. Ta čas je porabil Klombuer, pregovoril je oba predikanta, da sta opustila staro navado in nista več pridigala v koretlju, ampak v navadni obleki. To celo luteranskim deželnim stanovom ni bilo po volji; opomnili so oba, naj se držita stare navade, po kateri je moral rabiti pridigar, kadar je obhajal ali učil, koretelj. Kumperger se je uklonil volji stanov, ne tako strastni in svojeglavni Tulščak. Ker vsi nadaljni opomini pri njem niso nič izdali, so ga odslovili iz službe in na njegovo mesto poklicali iz Črnomlja Schweigerja.

Tulščaku se je vroča kri kmalu ohladila. Pošel mu je živež in v sili je poprosil stanove podpore in službe. Zatrjeval je v prošnji, da je opustil svoje prejšnje mnenje in se hoče ravnati po volji višjih. Dali so mu podpore deset ren. goldinarjev in mu zagotovili, da mu podele službo. Ta čas, ko je bil brez službe, se je pečal s trgovino.

Jeseni leta 1570. umrje pomožni pridigar Franc Steiner. Izpraznjeno mesto dado Tulščaku. V tem času je prevajal na slovenski jezik Lutrovo postilo in hodil pridigovat kot „Provinzialaushilfspriester“ v Idrijo. Tudi Kamničanom je vsiljeval novo vero in vabil vernike v cerkev sv. Nikolaja v Podgorju pri Kamniku.²⁾

Leta 1579. je razsajala v Ljubljani huda kuga, tako da so se morali uradi preseliti v Kamnik.³⁾ Bolezen je trajala v večjih presledkih do l. 1586. V tem času je Tulščak dobil mesto diakona za kužne (Pestdiakon) in se je odlikoval s svojo neustrašenostjo, tako da je dobival še posebne nagrade. L. 1581. so ga izbrali v delegacijo, da pregleduje Dalmatinov prevod sv. pisma. Stalne službe deželnega propovednika pa vseeno še ni imel. Ko je odšel Kumperger v Toplice, se mu je izpolnila vroča želja; nastavljen

¹⁾ Elze, Die Superintenden, 26, 27.

²⁾ „Ljubljanski Zvon“, 1881, 693.

³⁾ Mittheil. d. h. V. f. Kr., 1864, 7.

⁴⁾ Dimitz, G. Kr., III., 150.

⁵⁾ Dimitz, G. Kr., II., 253, op. 1.

¹⁾ Dimitz, G. Kr., III., 151. Kumperger je umrl 24. februarja 1589.

²⁾ Mittheil. des h. V. f. Kr., 1861, 69.

³⁾ Mittheil. des Musealvereines, 1899.

je bil za deželnega pridigarja v Ljubljani s plačo 200 goldinarjev.

L. 1582. 24. julija je bil odločen, da govori pogrebni govor nekemu umrlemu protestantu. Z vso silo je hotel govoriti v cerkvi sv. Petra v Ljubljani, a šentpeterski duhovniki so mu to prepovedali; kaplan Martin Sittich¹⁾ je stal na cerkvenem pragu in ga ni pustil noter.²⁾ To leto je začel bolehati, da je komaj še mogel ob nedeljah pridigovati. Poleti 1590 so ga umirovili, umrl je okoli l. 1594.

Kakor že omenjeno, je prestavljal Lutrovo postilo, ki pa ni prišla na svetlo, pač pa njegova prestava Habermanovega molitvenika „Krščanske lepe molitve“ l. 1579., tiskana v Ljubljani v tiskarni Janeza Mandelca.³⁾ Lutrove postile pa ni spravil v tisk, dasi so slovenski reformatorji in luterani to knjigo zahtevali od Trubarja že l. 1548. Ta je imel že z izdajanjem svetega pisma toliko težav, da se postile ni upal izdati. Pomanjkanje kruha je prisililo Tulščaka, da se je lotil prestave toliko zaželjene knjige, hoteč si z njo gmotno opomoči, a finančne razmere deželnih stanov so delo popolnoma opovrgle.⁴⁾

¹⁾ Luka Sittich, morda njegov sorodnik, se omenja kot mengeški župnik v ravno tej dobi. Izvestja M. Dr., 1907, 131.

²⁾ Mittheil. d. h. V. f. Kr., 1864, 54.

³⁾ Jahrbuch, XXII., 54, 55. „Ljubljanski Zvon“, 1886, 232.

⁴⁾ Jahrbuch, XVI., 129.

V sodobnih zapiskih se slika kot strasten in svojeglaven mož. Zavaljo svoje trme je bil prišel ob službo. Bil je v vsakem oziru propadel značaj. Poleg navedenih imen „Feistenberger“, „Scherer“ je nosil še ime „Lisec“, od lise ali brazgotine, ki mu jo je vžgal v čelo rabelj radi njegovega podivjanega življenja. O njem se čita precej nelepih reči in poročil v knjigi, katero je izdal l. 1606. prošt v Stainzu Jakob Rosolenz „Gründlicher Gegenbericht“, v kateri odgovarja na strupene napade, ki so naperjeni proti papeštvu in katoliški cerkvi, ki jih je skoval vitenberški profesor Rungius. V tej knjigi pisatelj gotovo ne podaja izmišljenih dejstev, saj se sklicuje na žive priče in razne listine, ki postavljajo v jasno luč razuzdano življenje tega odpadlega duhovnika. Pri pogrebu, tako piše Rosolenz, je nastal nenadoma tak vihar, da je kar lomil drevje ter razkopaval strehe in podiral hiše; ljudje so bili prepričani, da ga je odnesel hudič. Umroili so ga bili za to, ker ni mogel govoriti; imel je raka na jeziku, s katerim je nesramno napadal

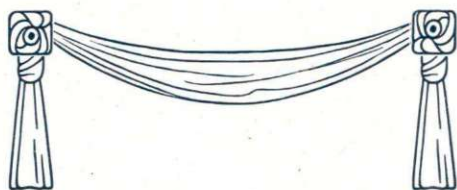
cerkev in papeža ter sramotil vero, v kateri je bil krščen in vzgojen in katero je bil nehvaležno popustil. Ta njegova nesreča se je zdela vsem očitna kazen božja, kakor je svoj čas doletela strastnega krivoverca Nestorija.¹⁾

(Dalje.)

¹⁾ Jahrbuch, XXII., 54, 56, in „Voditelj“, V., 405, 406.

FR. LEVSTIK

Na starem gradu.

Zložil Anton Medved.

Nad mano jasni solnčni žarek,
pod mano temni grajski jarek,
visoki stolp, in jaz med njima.
Kaj v prsih mi srce nadima?
Ne mrzlih zidov, ne verig,
globokih sanj sem ujetnik.

Ni groza me na gori strmi,
kjer gadje sikajo med grmi,
podnevi ne in ne ponoči,
ko se budi v skrivnostni moči
iz rakev tesnih in grobov,
na svet spovrača zbor duhov.

Srce živi v otroški veri,
da izmed vitezov kateri
prikaže v težkem se orožji,
postavi smel ob mojem vznožji
in bajati mi jame vnet
krvave zgodbe davnih let.

Kako bi ga strmeč poslušal,
za slavne dede se navdušal,
zajemal vir junaškim spevom,
primerjal svojim mrtvim dnevom
dejanj in mož viharji čas,
trpečih zase in za nas.

Zdaj kri v potokih več ne teče.
Odeva prah jeklene meče.
Pravice slepa moč ne sodi.
Ratar na delo varen hodi.
Ni strah ga krvoločnih trum.
Kraljuje mir, razsoja um.

Ah, ali ni to doba zlata?
Odprla so se luči vrata.
Zbledeva v nič krvi razlika.
Molče se nižji duh umika
pred višjim duhom. V svetli dan
razvira prapor slehern stan.

Dà, to je nova zlata doba.
O dedje, kliknite iz groba!
Kako ste vroče hrepeneli,
da v ljudsko družbo se naseli
modrost, kroteča divjo strast,
braneča mirno last in čast!

Molčite. Počemu odgovor?
Odvrgli ste telesa tovor.
Doslej na zemlji jadoviti
ne moglo bi vam lepše biti.
Kot mi pijemo, pili ste
le slutnjo sreče — sreče ne.

Ukrotil čas pesti je silo.
V potocih teče zdaj črnilo.
Po knjigah hrujejo razpori,
tepo se mnenja in nazori,
strupenih pšic in psokv temà,
nič manj kot boj krvi in zla.

Stoletnim naukom smehlja se,
goji zemljan le vero váse.
Voljan priseza na besede,
ki vro iz ust kraljice — vede.
Osebni bog je — duh njegov,
ki bodi sram ga vseh okov.

Ta duh sam sebi ves zadôsti!
Vesti se vcepljene oprôsti,
poderi v prah malike klete,
kar ljud razglaša jih za svete,
brez svojih misli tisoč let
v omrežje izročil vjet.

In sreče ni. — V srca praznote
poseva luč, a ni toplote.
Ljubezen tožno glavo klanja.
Kam plovemo? ihte vprašanja.
Gorje! Mar ne z dežja pod kap
in izpod kapa ne — pod slap?

Zamišljen ded na zidek seda,
smejé ga vnuk mehkužni gleda,
ko prerokuje hude čase:
O nekoč rod-potvara vzrase;
čtetvorica mlatila bo
pod enim mernikom lahko.

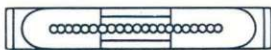
Ti tudi, moja duša vneta,
želiš preroškega poleta,
da bi preplula časov meje,
bodoči vek uzrla preje,
kot z onkraj hladne zemlje te,
bogvedi kdaj, kako in kje.

A ni ti dano in ne bode,
da tisoč listov bi usode
namah zvedava preskočila.
Po redu večnega pravila
vsak rod napolni za svoj dan
usodne knjige eno stran.

A če mi dan pogled ni v dalje,
ne tare me neplodno žalje,
ne gasne upanje mi živo
na moč duha neumrljivo,
rojeno tam, kjer svoj izvor
imeti mora slednji stvor.

V bridkosti se rodi spoznanje.
Vesel plenjavo klasje žanje,
kdor seme je sejal s solzami.
Prevare strup človeštvo vzdrami,
da se prahu otrese zmot,
ukrene novo, sončno pot.

Ta pot resnice in ljubezni
omam begotnih ga iztrezni. —
Pod mano temni grajski jarek,
nad mano jasni solnčni žarek,
za mano v temi bojni jek,
pred mano v svitu — zlati vek.

Tako sem jo videl, mladost...

Zložil G. Koritnik.

Takò sem jo videl, mladost,
čez dólga, izmučena leta,
v ponosni postavi dekleta
je šla skozi bukov gozd...

Čez čelo, čez krepka ramena
valil se je las ocean,
življenje so dihale grudi
v razpaljen poletni dan.

Življenje, moč, pesem, lepota,
vse bilo je njena last, —
ljubezen, radost in dobrota
bilà je nje silna oblast.

Pod bukev košato je sela,
lasje so ji pali do tal —
življenju je pesem zapela,
ves gozd se je v sreči smehljal...

Zaljubljen sem pesem poslušal,
zpal me je mrak in noč,
mladost je izginila v noči —
z njo šla je lepota in moč...

Na pragu drugega jutra
sem zbudil se sam siromak,
bolesti se trgajo v srcu,
nestalno se ziblje korak...

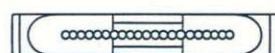
Sanjajo parki...

Zložil G. Koritnik.

Sanjajo parki v večeru zaljubljenem,
v mesečnih žarkih se pesek srebri,
v grobno tišino je mesto pogreznjeno,
cvet pozabljenja dehti iz noči.

Angelj ljubezni se šeta med rožami,
z roso srebrno cvetove škropi,
s svetlimi solzami, sladkimi, toplimi
čisti ljubezni prešerne oči...

Mir in dobrota se ziblje pod zvezdami,
v grudih kipi hrepeneče srce —
daleč, ah, daleč bi rado za dragimi —
daleč do solnčnega, jasnega dne...

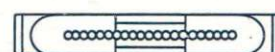
Šumi, Sava, oj šumi...

Zložil G. Koritnik.

Šumi, Sava, oj šumi
v žalosti polni večer,
ti imaš znance in cilje —
jaz jih ne najdem nikjer...

Mene ne drami šumenje
tvojih skrivnostnih voda,
kamen potopil sem vanje,
pal je globoko, do dna...

Šumi, Sava, oj šumi,
kamen je pal na srce —
več se ne smeje, ne joče,
več za ljubezen ne ve...

„Kraynska Kroneka.“

Slovstveno-zgodovinska beležka. — Podaja dr. Jos. Mantuani.

Naša slovstvena zgodovina nam pripoveduje o „Kraynski Kroneki“, ki jo je spisal p. Marka Pohlin. Sam jo omenja v svoji „Bibliotheca Carnioliae“ med rokopisi, ki čakajo darežljive roke, da se morejo dati tiskati. A te roke ni bilo in „Kroneka“ je ostala v rokopisu. Pohlin je marljivo zbiral slovstvo, tičoč se naše Kranjske, menda vse svoje življenje. Kar ni mogel dobiti v roke, je vsaj poročal po Joecherjevem učenjaškem slovníku (Allgemeines Gelehrtenlexicon), ki ga je v to svrhu pač vsega prelistal. To gradivo je zbral in za tisk pripravil po l. 1796., ker knjige iz tega leta še omenja, poznejših pa ne več.

Žal, da ne pove v tej bibliografiji, do katerega leta ali do katere dôle je kroniko dovršil. Zasnovana je bila gotovo na široki podlagi, kot bomo videli. Rokopis je imel mož v Mariabrunnu blizu Dunaja seboj. Kaj se je zgodilo s to kroniko po Pohlinovi smrti, ni znano; vsekako je imela slabo usodo. Tako je prišlo, da so bili slovstveniki primorani, opirati se samo na beležko, podano v „Bibliotheca Carnioliae“. Skoraj v vsej slovenski in tudi menda nemški literaturi, baveči se z našo kranjsko domovino, ni najti dokaza, da je imel kdo to kroniko v roki ali da je vedel zanjo.

Edini I. pl. Kleinmayr nudi v svoji „Zgodovini slovenskega slovstva“ na str. 67. važno, obširnejšo notico, v kateri pač zamenjava kroniko z „bibliotheko“, a navaja letnice, ki se tičejo kronike. Tam stoji: „Posebne važnosti je knjiga, katero je na predlog dr. Etbin Henrik Coste, historično društvo kranjsko l. 1862. natisniti dalo, naslovom: ‚Bibliotheca Carnioliae‘. Rokopis, koji se hrani, ima dva dela. Pervi del, završen l. 1770, obsega dobo od stvarjenja do Kristovega rojstva, a drugi, začel l. 1788, razpravlja daljno povestnico. Po obširnej razpravi, kjer pripoveduje, da je sramota, ako v domovini izhajajo knjige, katere niso pisane v slovenskem jeziku, in da je njemu skrb tej zadevi opomoči, očita svojim nasprotnikom marsikako pikro. Povestnica mu sega do l. 55. in osnova kaže, da je imela biti ‚kronika‘ zelo obširno delo. V tem bibliografičnem sadu, kateremu je v jezikoslovnem oziru cena jako dvomna, nam je zapustil Pohlin za spoznanje slovenskega slovstva XVIII. stoletja važno delo, katero do istihmal ni imelo primere.“ Znano je, s kako elementarno silo se je znesel naš Levstik v „Ljubljanskem Zvonu“

(1881, stran 382) ravno nad to beležko in njenim avtorjem. In vendar je o kroniki pl. Kleinmayr več povedal, nego je sam Levstik vedel. Gotovo je, da je pl. Kleinmayru to nekdo povedal, ki je moral slučajno dobiti kroniko v roke ali pa vsaj pismeno beležko o njej, ne da bi jo bil literarno izkoristil. Kot mi je g. prof. Kleinmayr osebno zatrdil, se ne spominja več, odkod da je to izvedel. In če bi kje tičala kaka opazka, je dandanes gotovo neznana in pozabljena.

Nekako tri leta se bavim s sestavljanjem zgodovinskih virov za Kranjsko, ki so raztreseni po raznih rokopisih. Začel sem z dvorno knjižnico. In tu sem dobil v roke tudi „Kraynsko Kroneko“, izviren rokopis Pohlinov. Gotovo ne bo odveč, če obvestim slovensko javnost in naše slovstvenike o tej najdbi. To priložnost uporabljam, da seznanim malo natančneje z vsebino spisa tiste, kateri se zanj zanimajo bodisi kot jezikoslovci, bodisi kot zgodovinarji.

* * *

Dvorna knjižnica ima Pohlinov rokopis od leta 1827. sèm v svoji posesti. Naš Kopitar ga je kupil od antikvarja za 2 gld. in 24 kr., kot kaže njegova beležka na notranji strani gornje platnice: „emptus ab antiquario florenis 2. 24. die 14. Jun. 1827.“ Rokopis meri 200 × 249 mm, ima 143 popisanih listov, razen tega še dvanajst vstavkov, na katerih je nekaj dodatkov, posamičnih beležk itd. Vezava s hrbtom od rjavega usnja je sodobna. Nekdaj je imel rokopis štiri zelene volnene trakove, s katerimi se je dal spredaj zvezati. — Stari znak knjižničarski je bil: „Nov. 582“; sedaj velja pa novi: Št. 7753. — Rokopis sestaja iz dveh neenakih delov. Prvi del je iz l. 1770. in obsega 124 listov; drugi pa iz l. 1788. in obsega samo 18 listov (125—143). Vidi se, da je Pohlin zabeležil letnico na naslovnem listu vsakega dela tedaj, ko je začel na čisto pisati.

Naslov prvemu delu je ta:

KRAYNSKA | **KRONEKA** | Kratkega popisovanja use fhlaht spomina urédneh rezhy, | Katire | so se kedej na Slavenski Kraynski lemli, | inu | Njeh pokrajnah, | ali | szer kje dergi h' gorijemanju, inu pridu teh Kraynzov | od fazhętkę tega svejta pergodile; susebnu Kraynskem | rojakom fa lubu | popisana | Od Z. P. Marka od S. Antona Paduanskega is Ordna | teh boseh Augushtinarjov, per S. Joshefu na velikeh zę- | łtah v' Lublani nedęłskega Pridegarja, v' lejtę : | 1770 |.

Na drugi strani je prošnja za milo sodbo o tem delu:

Historiam facile est legere, ac pernoscere lectam;

Scribere at historiam non itidem facile.

Qui mihi non credit, faciat licet ipse periculum:

Mox fuerit studiis aequior ille meis.

t. j.: Lahko je brati zgodovino in se je naučiti, a ni tako lahko, pisati jo. Kdor mi ne verjame, naj sam poskusi, in takoj bo mojim težnjam pravičnejši.

Na tretji strani sledi „PREDGOVOR | Na poshtene Kraynze“ in slove:

Kolkerkratkol sem jeft kakershnega Kraynskega Pisarja buque, katire niso ble Kraynsku pisane, v'roke dobil, sem uselej milu sdihnel rekozh: lakaj nek ne po Kraynsku? Ste si le vi Kraynzi! zel toku flo med sabo navoshlivi, de dela svoje glave, inu uzhenufte rajshi Nemzam, inu Latinzam, katirem se takeh bukuv namanka, ked svojem semlâkam, katiri shafti drugega jelika, koker Kraynskega nafaftopejo, pervoshete? Beli blu drugem ptujem, inu nafnanem bel, ked domâzhem trêba vëdeti: kaj se je kedej na Kraynski semli godilu? Odkod so ti narpervi ludji lesem na Slavensku prishli? koku po letih krayeh se resproftili? kaj se je hvale urednega od nekedej na leti plati morja, po nasheh duhelah pozhejnal, delalu, inu dapernashalu? — Katir nafnan zhlovek, kader be skus' nafho rojftno dufhelo shl, be lohka na take misle fapadl, de be menil: de ti duheli ni mozh pridnega zhloveka roditi, ke njemu tukej nezhe nezhe navë od tega mejfta, ali terga, kjer je na svejt prishl: od tega pojla, od no-gradov, od worshtov, inu planin, od rude terdega jekla, fhelefnega vovka, inu fhivega srebra, od jilera, inu morja, inu takeh rezhy svoje duhele nezhe, zhistu nezhe! povedati; katira se vender koker katira bodi druga duhela, zhe ne vezhe, saj tolkajn shtemati fna, de je tudi svoje na vojski, koker doma: v'uzhenufti, koker v' serzhnufti zel mozhnu refglasene molhë v' sebi imela. — O de be Kraynzi drugeh bel, koker sami svojeh nazhislali! de be zel toku flo po leshki hvali, samuzh, inu fa tolkajn vezhe po pridu, inu slavi svoje rojstne duhele nahrepenëli!

Te, inu take arrezhy so mene pergajnale, inu premôgle, lete buque: Kroneka, ali spomin usehzhherneh zhasov teh slavitneh Kraynzov, inu Kraynske duhele od fazhetka svejta noter da sedanega dne (doklej bo Buh mene fhiveti puftil) pellati, inu popisati. Tsevedë! sem jeft zhasi, kader se skus dolgu lejt v' ftareh buqvah od Kraynzov, ali Slavenzov, itdr nezhe nanajde, druge rezhy v' mejs poftavel; al tu ni zel toku noterusilenu, ke se skalhe, de od takeh ludy, krajov, ali rezhy je merski kaj prida, saj s' zhasama v' Kraynsko dufhelo dashlu; fatu pak nima nobedn meniti, de v' tehifteh zhaseh se ni nezhe takega na Kraynskemu godilu, temuzh ima vëdeti, de se ali fapisal ni: ali, zhe je fapisanu blu, je po nesrezhi tega ognâ, teh sovrafhnekov, itdr v' nimer prejšlu.

Moja muja, virijemite meni, ni zel toku mala bla; ke sem mogl use s' tolkajn drugeh bukuv, katire sem zhasi she tudi prov teshku v' pefty dobil, skupfbirati. Jeft be bil tu popisovanje she bulshi naredil, aku be blu njehe le kaj vezhe (koker sem use, katirem je Buh

fdravo pamet, inu mogozhno umetnost: pisma fnati dal, prov lepu, inu pohlevnu prosil, inu v'ednu prositi puftil) pod roke seglu, ter le tuiftu, kar v' svojeh hishneh, ali domazheh buqvah od poprejsheneh zhasov, k' zhafti njehe grashine, fare, zirque, kloshtre, pravize, itdr fapisanega imajo, spisanu poslati; al is fhaloftnem serzam (o de be nasmel takem lenem, ali (sam navëm, koku be djal?) navoshlivem Kraynzam) morem sam sebi k' shpotu obftati: de malukatiri, prov malukatiri! so si otli muje tolkajn ufëti, ali se urëdne fturiti, tu, kar be ne le zëli nashi rojftni duheli, ampak she tudi pusebej njim samem k' zhafti, inu hvali biti utegnili, inu fa use prihodne zhase, fa nashe nuke, inu nukov nuzheze hranenu oftati, meni spisanu pervoshiti.

Zhes tu se tofhejo, ter nashem nekdanem Kraynzam v' ozhy utikajo nashe duhele fterejshi Pisarji. Otrozi she fdej notë drugazhi biti, koker njehe ftarshi, ter namarajo: de se bodo tudi njehe nuzhezi tofhili, de so tudi ony porednejshi, inu fanikernejshi, ked katire bodi druge duhele ludji bli, katire she vonder vesely, kader kaj berô, ali povedati shlishejo: koku se je nekedaj ludëm na teh krayeh godilu: dobru, ali hudu, koku so se obnashali, vëdli, inu faderfhali. Ti so njehe pëdniki, njehe fhlahta, rod, inu korenina bli. — Odunad posnemajo ony, koker be se tudi ony vëfti imëli.

Nafamirite meni tedej lubi moji poshteni Rajmno-kraynzi! ampak fa dobru goriuftamite, kar vam v' teh buqvah k' branju, inu vëdnosti v'roke pomolim. Nagledajte na tu: kedu letu pishe. Nad tem je malu lefhëzhe; le nad tem narvezhe lefhy, kaj, inu koku je pisanu. Rëzh yshite, ne imëna. Dobru pisanje ftury dobru imë. Noben Pisar, vem jeft dobru fhe fdavnej sam, she ni dadusehmal usem dapadl, unem pak, katiri se na tu nafaftopejo, katirem navoshlivost, duh tega supergovorjenja, ali, Buh ta vë, kajfena terpezhnost drugazhi soditi, inu govoriti napufty, fhe zel po nobeni zëni nekar: tok tudi jeft dapadl nabom; al nezhe mejn vonder fhelim usem uftrëzhi, katerih sem, inu oftanem

Ponifhne slufhabnek

P. Marka od S. Antona Pad.
Avgushtinar Diskalceat.

Na peti strani se začenja besedilo kronike, razrejeno v pet poglavij ali paragrafov. Vsako teh poglavij ima v napisu obseg dôbe, katero obravnava.

Prvi odstavek ima napis: „§. I. Od tehifteh rezhy, katire so se godile od fazhetka tega svejta, noter de je bla Emona, ali Lublana fazheta.“ — Obsega torej dobo od l. 1. do l. 2820. po stvarjenju sveta, ali od l. 4052. do l. 1232. pred Kristom „po Salianovem zhislanju“. Tu pripoveduje p. Marka „zgodovino“ naše dežele do prihoda Argonavtov, katere imenuje „Argozhovnarje“.

Drugi odstavek je označen: „§. II. Od fazhetka Emone, ali Lublanskega mejfta noter da prihoda teh Celtov na Kraynsko semlo.“ — Obsega dobo od l. 2821. — 3445. po stvarjenju sveta, ali od l. 1231. do l. 607. pred Kristom.

Tretji odstavek ima naslov: „§. III. Od prihoda teh Celtov na Kraynsku noter da sdrufhenfa teh Illyrijarjov is Kraynzami.“ — Obsega dobo od l. 3448. do 3670. po stvarjenju sveta, ali od l. 604. do 382. pred Kristom.

Četrti odstavek ima vzglavje: „§. IV. Od perdrufhenja teh Illyrijarjov na Kraynski femli noter da prihoda teh Panonijarjov“ in opisuje dobo od l. 3671. do 3825. po stvarjenju sveta, ali od l. 381. do 227. pred Kristom.

Peti odstavek ima napis: „§. V. Od teh zheterteh prebivavzov Kraynske duhele: teh Panonijarjov, notri da gmajn zhasnega zhisluvanja teh Xtijanov po Xtusovemu rojstvu.“ — Ta doba obsega l. 3828.—4054. po stvarjenju sveta, ali l. 224.—1. pred Kristom.

S tem sklepa prvi del. Na listu 125. se začenja drugi pod naslovom:

DRUGE DEJL | KRAYNSKE | **KRONEKE** | kratkega popisivanja use fhlaht spomina uredneh | rezhy, katire so se kedaj na Slavenski Kraynski fem- | li, inu njeneh pokrajnah: ali szer kje dergi h' gori | jemanju, inu pridu teh Kraynzov od Christusovega | Rojstva notri da sedaneh zhasov pergodile, suse- | bnu Kraynskem rojakam fa lubu popisane v' lejtju | 1788.

Ta naslov priča torej, da je p. Marka spisaval prvi del celih 18 let in medtem pripravljaj gradivo za drugi del, ki ga je začel spisavati l. 1788.

Na prvi strani lista 126. ima tudi ta del svoj „Predgovor“. Ta je spojen z besedilom kronike in slove:

P r e d g o v o r. Tu popisivanje use sorte spomina uredneh rezhy, katire so se kedej po leteh nasheh krajeh od fazhetka, ali stvarjenja tega svejta noter da Christusovega rojstva pergodile, smo mi hvala Bogu! srezhnu h' konzu perpraveli: fdej otshemo tudi lih s' toku dobrem upanjem tudi use spomina uredne rezhy od teh nasheh krajov, inu pokrajn od tega milofte polnega rojstva Gospuda, inu Odreshenika nashega Jefusa Christusa praveti fazhēti. Posehmal bomo tudi kaj vezh od nashe kraynske duhele povedati vedeli, inu fnali; fakaj dadusehmal smo se mi le toku rezhi: v' mraku nashe Jltorije fneshli; fakaj, zhe otshemo le enumalu nafaj fmisleti, tok se bomo vedeli spominiti: koku teshku nam je doftikrat hodilu, kaj le v' eni perglihi povedati. Sam Belin nas ni bil v' ftanu is uso sonzhno svitlobo v' globozhini te ftarovine, inu nekdane polablivoſte le enukolku ressvitliti: nekar Beron is svojem narmozhnejšem bliskanjam per, koker v' rogu temneh oblakeh nam le ene fhveplenko (sic!) ufhgati; al posehmal se fazhne per nas daniti, inu kolkajn blifhejši se k' nashem zhasam perblifhuvali bomo, tolkajn svejtleshe nam bo svitloba verh nasheh glav gorishla, inu tolkajn lepshi sejala. Al de be se mojem Bravzam tu popisivanje napermersilu: ali per temu branju naſtofhilu, otshem tu prihodnu popisivanje v' Sēkula, ali v' fturedne zhase reſdejltiti, rajmno na tako viſho koker sem dadusehmal lejta od Stvarjenja tega svejta po Salianovemu zhislanju: tok bom posehmal od Christusovega rojstva tega gmajn Xtijanskega shte-

venje (!) teh lejt, po zhisluvanju Dionyflja Exigua, deslih se je fa 4. lejta nakriſhem prerajtal, vezh drugem fmotnavam se vogniti, shtel, inu poſtavlal. Torej je

Ta perve fturedne zhas

Ali

V' 1. lejtju po Xtusovemu rojstvu,
Po Dionyfliovemu zhisluvanju.

Tega Svejta 4056.

Po Salianovemu zhisluvanju.

Tu se začenja besedilo. Ta drugi del ima samo en odstavek in tudi ta ni popolen, kajti sega le do vſtetega l. 54. po Kristu. Po načelu Pohlinovem pa bi moral segati do konca prvega stoletja ali „sturednega zhasa“ po njegovi terminologiji. Vendar pa posega sem in tam tudi v poznejša leta.

Izvestno je imel p. Marka še več gradiva, katerega je hotel porabiti. Že je napisal kazavca pod tekst: „V' 55. l.“ Tako se bi imelo začeti nadaljevanje na prihodnjem listu. A pisatelj menda ni prišel dalje, ali pa se je nadaljevanje izgubilo. In to poslednje se mi zdi verjetnejše. Kar se je našlo, so svoj čas zvezali — in ta torzo smo dobili po ovinkih v dvorno knjižnico.

* * *

O Marku Pohlinu se je mnogo pisalo. Sodbe o njem, o njegovih zmožnostih, o njegovem stremljenju, o njegovem pomenu na slovstvenem polju se pa zelo razlikujejo. Imel je nasprotnikov že v svoji dobi. Gledé na slovensko slovstvo pa je padel njegov ugled popolnoma, ko je bila prišla Kopitarjeva slovnica na svetlo. Nihče ne bo trdil, da se je p. Marka kdaj mogel meriti s Kopitarjem na jezikovnem polju. Kar mu učeni slovničar tu stvarno očita, opravičeno zadeva marljivega patra. A pozabiti ne smemo, da slovnica sama vendar ne obsega vse kulture. Če je p. Marka tudi večkrat grešil zoper slovnico, ima vendar obilnih zaslug za slovensko ljudstvo, za katero je na širnem polju probujevanja k narodni zavesti ledino oral. Vsa čast Kopitarju kot učenjaku. Imel pa je tudi svoje slabosti in živel v razporu z rojaki, katerim ni bila slovnica vse. Kdor je imel Kopitarjevo slovnico kdaj v roki in je čital hudomušne in sarkastične opazke, ki so naperjene proti že umrlemu Pohlinu, je pač mislil, jeli bilo treba tratiti toliko papirja za taka povse zasebna pikanja, s katerimi učeni pisatelj ni v nobenem oziru koristil niti jeziku niti slovnici. Žal, da so celò moderni slovstveniki stopali večkrat po Kopitarjevi zasebni stezi in obsojali vse, kar je Pohlin storil in spisal. Gledé „Kronike“ so bile te občne opazke potrebne, da se prav razumemo.

„Kroniki“ nočem pripisovati izrednega pomena za slovensko jezikoslovje, še manj za zgodovino.

Besedni tvorci so taki, kot povsod drugod v njegovih spisih, dasiravno včasih kak izraz prav dobro pogodi. Tako n. pr. „buquishe“ (= bibliotheca), slovotvor na „išče“ kot kraj, kjer se kaj nahaja.

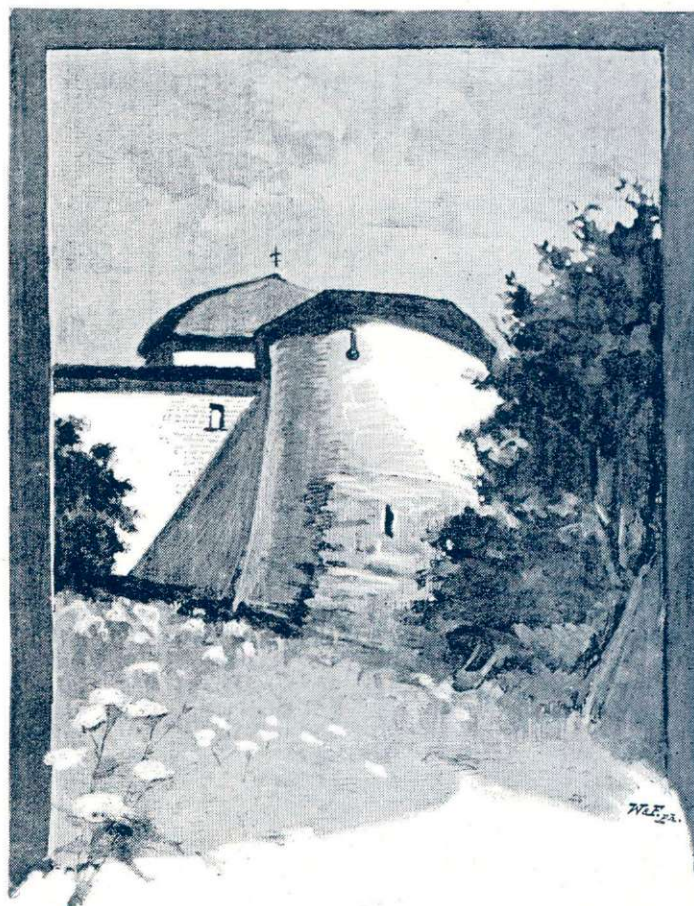

ŠMARNA GORA

Seveda je tudi vrsta drugih, s katerimi se ne moremo sprijazniti, n. pr. spevorezhnik (poeta), obresnek (statuarius), mojstrija (artificium), pushenina (desertum), preselitva (colonia), mejazh (finitimus), femlazh in femlâk (popularis), tekovna ograja (*ἰππόδρομος*), fhi-ganija (alchymia) in drugih več. — Prav mnogokrat pa rabi nemke in germanizme, navzlic svojemu naporu, pisati slovenske izraze. Mimogredé sem si zapomnil te-le kot zglede: tribati (treiben), mikel (Mittel), fhovnirji (Ingenieure); od sunaj (auswendig, t. j. na pamet); odſnotrej teh planin (innerhalb der Alpen), doliperprávete (abbringen), is ludſtvam pruti Lashki dufheli ulezhi (mit dem Volke gegen Italien ziehen); ſaloshen (im Hinterhalte liegend), odſgor (oberhalb), pred se ufeti (sich vornehmen), perpadnost (Fall, Zufall), pogojn (Antrieb), z vojsko preulezhi (mit Krieg überziehen), zhespustiti (überlassen); a tudi take, ki po svojem sestavu prikrivajo nemški vir, kot: odvyati (ableiten), rajmnobitne (wesensgleich, consubstantialis). Seveda on sam ni ravno vseh za-

krivil. Mnogo jih je bilo iz starih časov ukoreninjenih in se niso dale kratkomalo izruti; a ljudje jih takrat tudi niso še občutili kot po duhu neslovenske besede. Izraz „od sunaj“ za nemški „auswendig“ pozna tudi Trubar, ki piše v predgovoru svojega katehizma, da se mladina „isvuna“ nauči svetopisemskega besedila. In Schweiger poje v svoji božični pesmi o sv. Jožefu: „Vlekel je gori v Betlehem“, torej istotako, kot v Pohlinovi Kroniki narodi proti Laškemu „vlečejo“. Istotako je skladnja pol nemška, pol latinska; prav slovenske so samo stalne ljudske fraze, vkolikor jih je porabil. Morebiti ni nobeden drug izmed njegovih spisov v tej smeri zanimivejši od tega, zato, ker je obširno, izvirno delo v slovenskem jeziku. Kdor bi v tej smeri pregledaval besedilo Markovo, bi našel še mnogo drugih zanimivosti.

Na isti višini nekako je vobče tudi njegova zgodovinarska kritika. Zraven prav srečnih in bistroumnih kombinacij srečamo tudi naivne misli in sklepe. Včasih ga je odvedlo od stroge poti stremljenja, lepo in poljudno pisati, tako, da bi ga tudi preprosti, neučeni čitatelji umeli in da bi vzdrževal zanimanje za svoje pripovedovanje. In to je bilo za njegov čas gotovo dobro načelo samoobsebi in dokazuje, da je p. Marka prav dobro poznal svojo dobo in

ŠMARNA GORA

njeno zanimanje za slovstvo, pisano v slovenščini. Takrat so čitatelji bili mnogo bolj pozorni na slog v pisavi, na lepe, umetne in dolgovezno sestavljene perijode, ki so takrat narbolje dopadale, če se je bravec preje usopil, preden je prišel celemu stavku do konca.

V posebno zaslugo in veliko čast pa moramo šteti Pohlinu, da je zasnoval to svojo kroniko na kulturno-zgodovinskem temelju. Dasi ni pisal pragmatične povestnice, ozira se vendar na vzroke raznih pojavov. Prav posebno se pa odlikuje v tem, da poskuša ljudske običaje svojega časa izvajati iz prazgodovinskih in zgodovinskih navad, katere se opisujejo v mitiških pripovedkah in v zgodovinskih spisih starih klasikov. On je torej naš prvi slovenski folklorist, t. j. poznavalec in preiskovalec prostoljudske kulture, katera je podlaga vsej drugi omiki. V tem smislu smelo trdimo, da je ta mož s svojimi idejami prehitel zgodovinopisje najmanj za en vek. Njegovi nazori so bili še v povojih, a zatajiti jih ni moči. Treba samo predgovor pazno prečitati, da se prepričamo o resničnosti tega, kar sem ravnokar povedal. Pri tem naj nas Markova fantastika kar nič ne moti, s katero začena svojo kranjsko kroniko s stvarjenjem sveta; to je stvar zase, ki jo je pojmovanje tedanjega časa omogočilo. Naj navedem za te svoje trditve nekaj dokazov.

Z bibličnim popisovanjem svetovnih dogodkov spravlja p. Marka zgodovino kranjsko tako v soglasje, da pravi, češ, „Jafetitarji“ ali „Japidijarji“ smo. Leta 2394. pred Kristom je dobil Jafet sinu Gomerja, prvega „deda teh Lahov“. Leto pozneje se mu je rodil Magog, ki je „očak teh Ogrov, inu Skytov, ali Abarov“. Nato sin Javan, očak Grkov, za njim „Masoch, katiri je Amazone, Moshkovitarje in te druge slavence po njih lemlah sasejal“. Prvi sin Gomerjev, Aszenez je bil „teh Nemzov perve rodinske ozhe“. — Menim, da je mož čutil smelost tega rodovnika. Zato pripominja: „Leta lifta ltojy v eneh buquah, katire nobenega drugega fvilhanja, ali preprizhovanja napotrebujejo.“

Razumeva se, da se pobožni menih ozira posebno na dogodke, ki so s krščanstvom v kaki zvezi. V tem oziru nam pripoveduje večkrat fatastične stvari, katerih pač sam ne verjame. N. pr.:

V' lejtü 1374 po X. R. (= Kristovem rojstvu) je bil en fharch v' dolini Josafat vonskopan, v' katirem je enu ne fhrohlenu truplu od prezhudne dolguſte, is brado inu lasmy se fneshlu is eno tablo, na katiri je toku pisanu se bralu, koker se is hebrejske shprahe preftaulenu fastope: Jelt Seth, Odamov treturojen syn virijem na Jefusa Xtusa syna B. inu na Mario Divizo njegovo Mater, katira bodeta is mojih ledjov prishla.

Vendar pa previdno pristavlja: „Tu je Spondan is Janesa a Leidis ufel, inu meni povēdal, koker jelt vam povem.“

Pozneje navaja, da Boetius priča: „de v' Platonovemu grobu se je bla ena flata tableza fneshla, na katiri se je pisanu bralu: Jelt virijem na syna Bolhjega, katir ima is ene Divize rojen biti.“

Opisujoč slovansko mitologijo se opira na tradicijo, da je Otto, škof bamberski in apostol Pomeranski, našel soho boga Triglava od čistega zlata in jo poslal v Rim. Predstavljal si je vse anahronistično. O Akrisiju pravi n. pr., da „je toifto usesplošno Grekushko sodbo: rothovsh teh Amfiktyonov imenuvano, goriperpravil.“

Svetišča poganskih narodov imenuje navadno „kostel“, judovsko pa „tempel“. Svečenike poganske naziva „farje“.

Ko popisuje božansko službo v starem Rimu, omenja tudi vrhovnega svečenika „summus pontifex“ in pripominja: „Ta je bil per teh ltareh Rimlarjeh ta narvikshe Far.“ Dalje piše, da je Numa „8 hish v Rimu la Farje odlozhil“, ter navaja dalje, da so v eni teh hiš stanovali Flamines Diales, kar tolmači z izrazom „Beronovi Farji“ (Beron = Perun). Ko je zapored povedal, kateri svečeniki da so stanovali v drugi, tretji, četrti, peti in šesti hiši, nadaljuje:

v' sēdmi Kurijones, je blu 30 Farjov skupej, katiri so po teh 30 parteh, v' katire je blu Rimsku mejltu respartanu, slufhbo svojega malika glajshtali, inu svoje podlofhne k' slufhbi tega koſtelna derfhali. Ob sedanemu zhasu se per nas Fajmashtri imenujejo.

Tu se vidi, da je Pohlin vedno primerjalno pisal in mislil. Bil je prepričan, da so bile verske razmere pri starih prebivalcih Kranjske sicer različne od rimskih, vendar pa slično urejene; zato imenuje vse rimsko-poganske bogove s slovanskimi imeni. Tudi bogoslužje in svečeništvo slika vedno, rekel bi, tipološko, in primera v zadnjem gori navedenem stavku priča, da je posegel vedno po najenostavnejšem sredstvu, da z njegovo pomočjo obrazloži in pojasni tedanje razmere. Sevé stavek „Ob sedanemu zhasu se per nas Fajmashtri imenujejo“ je tako skrčen, da bi se mogel napačno umevati; a primera je gotovo dobra, ker hoče povedati, da se svečeniki posamičnih okrajev v krščanskem bogoslužju imenujejo „fajmashtri“.

Maliki, katere so nekdani Kranjci častili, so po p. Marku ti-le: „Belin ali sonze; Triglav ali mejsiz; Prove ali Hromek, flomek, Tork; Beron ali Bolhizh, Grudn; Siwa ali Krasniza; Vodân ali Murân, Prosenz; Jodut ali Herkules; Pagoda, Bogina lepega uremena; Wēl inu zherne Buh.“ Da so te božanske vrste staroslovanskega olimpa silno zmedene, ni treba posebej poudarjati. In vendar je Pohlin izkušal, rekel bi, nekako kritično postopati.

Podatkov pa ni mogel dobiti mnogo. Za en slučaj pa navaja celó napis, pri čemer pač identificira svojega slovanskega „Vodana“ z rimsko-grškim Neptunom. Piše namreč:

Obsorej zhasa (t. j. l. 33. po Kr.) je she en tak kostel maliku Vodânu na zhast fidan v' Emoni, ali ti

štari Lublani Ital. Koker besede v' vezh is femle skopanah kamenih usekane prizhujo, inu flalti un kamen, katir je bil pred veliku lejtami v' Lublani na wregu v' Karthajfarskemu ofu vonskopan inu v' Biltro prepelan, kjer je toku fapisanu Italu:

NEPTVNO AVGufto SACRum Iulius SERVILIVS In
Foro Iulii VELina tribu SABINVS ÆDEM EMona
PORTICVM FECIT PECVNIA SVA.

Se umane: Vodanu Bogu posvezhenu. Julijus Servilijus v' Friulu, en Sabinar iz Velinove zheke je v Emoni leto hishezo pod wolto perpravel is svojemi dnarjami.

Ta napis je posnet po Schönlebnu, ki ga je pa napačno bral. Po zbirki Corpus inscriptionum latinarum (III. zv.) se glasi tako:

NEPTVNO AVG· SACR· L· SERVILIVS L· F· VEL·
SABINVS AEDEM ET PORTICVM FECIT PECVNIA
SVA.

O „Emoni“ torej ni sledú v napisu, istotako o „Friulu“ ne. Prevod bi se torej, pravilno narejen, tako glasil: Mogočnemu Neptunu posvečeno. Lucius Servilius, Lucijev sin iz velijskega okraja, Sabinec, je dal svetišče in hodišče zgraditi s svojim denarjem. — Navzlic takim pomanjkljivostim pa ostane Pohlinu vendar čast, da je pravilno, skoraj bi rekel akademično postopal, kjer je imel prednike v podrobnem preiskavanju. — Da jo včasih navzlic vsemu temu zavozi, moramo mu pregledati. Tako n. pr. trdi o Drusu, Tiberijevem bratu:

Freo ali Frigo teh Slavenzov Bogino je on ukasal v' Magdeburgu pod imenam te polnozhne Venus zhaftiti.

To je silno zanimivo, da imenuje Frejjo „flavensko“ boginjo, in to kar naravnost, kot da se razumeva samo ob sebi. V kolikor da bi móglo biti to severozemsko božanstvo s slovanskim istovetnim pojmom v zvezi, dandanes ni dognana stvar.

K letu 738. pred Kristom pripominja:

V' temu zhasu pride v' teh narštarejsheh Kronekah ta prvu v' misle ufetje od imena teh Kraynzov ali Karavzov na dejl, katirih ime se od mnogitireh pisarjov tudi na mnogitire višhe odvya, resklada inu umeta . . .

Torej gotovo precej subjektivno mnenje. — Malo pozneje poskuša jezikoslovno tolmačenje izraza „Slovan“. Navaja Abulfarraga, ki pravi:

Saklabi, ali Slavenzi so v' polnozhni dufheli Itanuvali, ter so se v' dvanajstem leytu Kraylestva Manalsesa, teh Judov Krayla notri da Palestina resprostili. Kar tudi Evleb Cefareenski v' svoji Kroneki terde. Toku tudi Herbelot in Bibl. orient. de Seclab je bil lafetov syn. Jnu katiri so Herbelotovo Bibliotheca naprepelali, pishejo (Suite des observations pag. 146) de Arapinzi lo si to fhlahto fmisleli, de be se Turkam perlihneli. Al nej bo tu, tok so ony saj nekaj od nekdaneh štareh Slavenzov slishati mogli, sizer be nabli toku perpoveduvali. Saklebah, ali Sakalebah prave Herbelot, je v' mnogemu sthivilu od Seklab, kar je blu per teh štareh Chalibus in fdej Slavenzi, Rufsi, ali Moshkoviti.

To je poljudna fantastika, ki je bila za časa Pohlinovega prav lahko mogoča — a ni še izmrla do današnjega dné. Vidi se pa tudi, da je p. Marka nikakor ni sam zakrivil, temveč se je upiral na slovstvo resne vede!

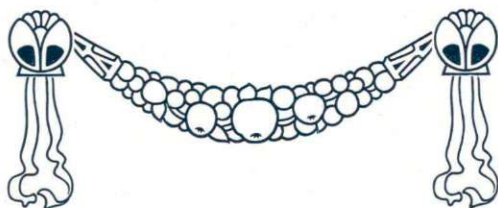
Na njegov rovaš gre pa razlaga besede „Senohez“, katero izvaja kot skôpljenko iz „teh Senonarjev fedesh“. Kraj in ime, oboje je „gori pershlu“, ko so „Senonarski Gallijarji potolzheni inu powyti“ bili „inu kar jih je zhes oftalu, so bili is fdolne Lashke semle pregnani“; prišli so k svojim „nekdanem rojakam inu fnanzam“. Tu so se utaborili in Senožeče ustanovili.

Dasi je sem in tam površen in bona fide tudi malo šovinističen, gre vendar pri drugih vprašanjih včasih globlje, kot bi bilo pričakovati od „Kronike“ in kaže večkrat mnogo spretnosti.

Tako pripoveduje znano anekdoto o Psametihu, da je dal izločiti dva otroka iz človeške družbe, da bi na ta način izvedel, kakšen je bil najstarejši jezik. Čez dve leti sta baje otroka izrekala besedo bek (βῆκος), ki pomenja — kot trdi P. Marka — v frigijščini „kruh“. Potem pa nadaljuje:

Na Kraynskemu al be bla pozh leta shelej v' misle ufeta otroka to besedo: Bek pervezh ifrekla? Kraynski otrozi govore szer to besedo; al ta beseda napomene per njih kruh, ampak eno grofo, ali gnu-sobo.

Nov dokaz, da je kulturo svoje rojstne dežele vedno primerjal s ptujo, in to v raznih panogah.

Naj rože zasadim na grob prerani...

V spomin umrlemu prijatelju H. Petričku.

Zložil Brojān.

1.

Naj rože zasadim na grob prerani,
ko cvetje trosi krog pomlad kipeča;
odšla je proč od mene sladka sreča,
veseli upi ž njo so pokopani.

Prijatelj blagi, ni te več med nami!
Ti zvesti, mili drag, je li mogoče,
da spavaš že v tihotni groba jami?

Dvanajsti maj! — — — Spomin me znova rani
in srčna rana bolj in bolj se veča:
razviti cvet — ob njem mrliška sveča —
ah, duše se polasča čut neznani!

Ne vzdramijo solzé te grenko-vroče,
ki lijejo po licih skrbni mami,
in nam zaman srcé za tabo joče — — —

2.

Umrli si, mili moj, podoben roži,
ki jedva se odpre in že odpade,
popotnik zre usehle liste mlade,
za cvetom nežnim se mu bridko toži.

O vem, da nisi ljubil zemske hvale,
ljubitelj vdani, vem, si bil resnice,
za smotre vnet, za večne ideale.

Kako srcé naj v prsih se ne óži,
ko vidi pokopane solnčne nade:
vrline tvoje in duha zaklade
radóšno hvalil je sodnik najstrožji.

Sedaj, ko grob mi vzel je bratsko lice,
tem ljubša vstaja slika duše zale,
nezabni vzor ljubezni in pravice.

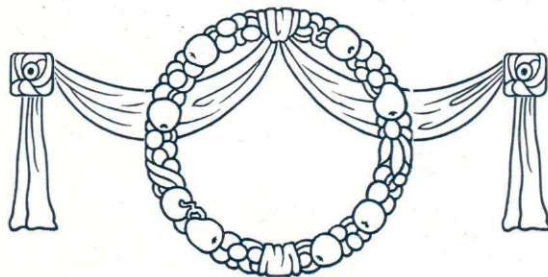
3.

Ne gré, ne gré bridkost mi iz spomina,
ko videl sem, kako ljubeča mati
potrta plaka . . . O da mogel dati
nesrečni vdovi spet nazaj bi sina! —

Potihni tožba! Kaj mu motiš spanje!
Prehodil v hipu je življenja cesto,
odšel v presrečni dom na pirovanje,

Zaklad zakrila groba nam temina,
izguba grenka: moram žalovati,
nič več ne veselé me žarki zlati
globoko v srcu spava bolečina! — —

odšel Resnico gledat v Večno mesto — — —
Pozemske bolečine — kratke sanje! —
Na svidenje tedaj, o srce zvesto!

Književnost.

Mož Simone. „Leposlovna knjižnica“. VI. zvezek. Roman. Francoski spisal Champol, preložil V. Levstik. — Str. 304. — Drama in roman — dve obliki umetniškega proizvodjanja, ki v njih pesnik najlažje pokaže vso stvariteljno moč svojega duha. Saj so največji pesniki-misleci v teh dveh umetniških oblikah konkretizirali najtežje, občečloveške probleme, ki se je ž njimi bavil in se še bavi človeški duh. Med dramo in romanom pravzaprav ni bistvenega, notranjega razločka. Da v drami osebe konkretno nastopajo, in da se dejanje odigrava pred gledavčevimi telesnimi očmi, v romanu pa le pred bravčevimi dušnimi očmi, je zunanji razloček, ki na notranji, tehnični sestavi drame in romana ničesar ne izpremeni. Drama kakor roman mora podati v začetku snov, problem, vprašanje, mora povedati zakaj hoče ravno ta problem rešiti, daljnji razvoj mora pokazati, katera sredstva bodo odstranila ovire, oziroma dokazati neistinitost nasprotne teze; dalje moramo videti, kako in s kakšnim uspehom se uporabljajo sredstva, slednjič zahtevamo končnega izida, rešitve problema. Vse to ni nič drugega kot ekspozicija, konflikt, peripetija, katastrofa, itd. v drami. Ali ni torej vsaka drama in vsak roman po svojem bistvu v umetniški obliki izražen silogizem, logično sklepanje iz dveh premis, ki vodi nujno do nekega gotovega zaključka? In ali potemtakem ne veljajo osnovni zakoni silogističnega sklepanja tudi za dramo in roman? Od dramatskih pesnikov zahtevajo kritiki to, kar smejo po pravici zahtevati, da namreč pesnik obdela kak važen, znamenit predmet, da vzame za snov svoji pesnitvi kaj splošno človeškega, kaj takega, kar celega človeka z mogočno silo prevzame; junakova usoda, njegova tragična krivda mora biti gledavcu simpatična; to pa je le tedaj mogoče, če najde gledavec ali bravec tudi v sebi nekaj sorodnega. Že Aristotel je zahteval, da mora drama pri gledavcih vzbuditi *πάθος καὶ ἔλεος* — sočutje in usmiljenje. To pa bo pesnik dosegel le, ako vzame za predmet svojemu umotvoru objektivno veljavno idejo ter jo svojemu subjektivnemu čuvstvanju in naziranju primerno v čutni obliki predoči. Čimbolj splošno-veljavna, v naravnih ali zgodovinskih dogodkih utemeljena je objektivna stran in čim spontannejše se umetnikova lastna individualnost prikazuje v umotvoru, čim tesneje se torej občečloveško, univerzalno družji v harmonično celoto s posamnim, subjektivnim, tem znamenitejši, tem idealnejši je umotvor. Po tem moramo v prvi vrsti soditi umetnika, v tem je njegova vrednost. Kakšen pa naj bo roman, novela? Po našem izvajanju veljajo za to vrsto poezije isti zakoni, kakor za dramo. Kako pa je v resnici? — Subjektivno stran so naši moderni povzdignili do nepričakovane višine; svojo osebnost izražajo jasno in markantno v svojih proizvodih; zato imenujemo to strujo simbolizem, impresionizem, sentimentalizem itd. Kaj pa s prvo objektivno stranjo? Kakšen je predmet, snov naših pisateljev? Modernim je vse samo subjektivno, objektivna resnica popolnoma izgine v njihovi indivi-

dualnosti; višjega poleta niso zmožni, za globlja vprašanja nimajo razumevanja. Moderni umetniki — naši izvečine — niso misleci, njihov duh ne prodira do metafizičnih vzrokov, na površju ostajajo in analizirajo, sinteze pa ne poznajo. Ali najdete v Cankarju, ki mu nočemo odrekati čudovito izrazite individualnosti, kak splošno zanimiv predmet, kak globok problem? Ali se vam ne zdi ves Cankar karikatura? In jeli karikatura umetnost? — Zato moramo odobravati, da prinaša šesti zvezek „Leposlovne knjižnice“ roman, ki je uničujoča kritika onih novih pesnikov in pisateljev, ki jih imenujemo „moderne“. — Champol je najboljši pred-

ŠMARNA GORA: STOLP

stavnik rodbinskega romana. Njegovemu delu „Les justes“ (1899) je francoska akademija priznala nagrado. V našem romanu je zunanega dejanja malo, tudi oseb ni veliko. Predmet romanu je psihološki proces v Simonini duši. Dejanje se vrši v njej; razumna, a neizkušena deklica, — nesrečna zaročenka, — ljubljena in vendar kruto varana žena, ki da duška svojim naravnim čuvstvom, ko Riharda pahne od sebe, a si potem te krivde ne more odpustiti, pa se tudi ne sprijazniti z mislijo, da bi ž njim skupaj živela, — sestanek, ki naj bi prinesel njuno ločitev, a napravi v Simoni tak silen preobrat, da vidi v Rihardu samo moža, ki je trpel toliko kot ona, ker je bil ravno tako varan —

ali ni to „das große gigantische Schicksal, welches den Menschen erhebt, wenn es den Menschen zermalmt“ (Schiller, Shakespeare's Schatten). Ali ni v vsakem človeškem življenju, še tako navadnem, podobnih problemov? Saj so pretresljivi dogodki, ki se odigravajo bolj v skrivnostnih globinah človeškega srca, nego zunaj, predmet najbolj občudovanim umotvorom. Torquato Tasso, Iphigenia v Tavridi, Faust in velika dramatična dela Shakespearjeva nam predočujejo predvsem dejanja, ki se vrše v duši. Človek z vsemi svojimi krepostmi in strastmi, z vsem svojim naziranjem in čuvstvovanjem je vedno isti in vendar nikdar popolnoma rešen problem umetniku. — Psihološki razvoj v Simonini duši je silno zanimiv, natančno razkrojen, končni preobrat nepričakovan, a ne neutemeljen, in zato mogoč. — Značaji so ostro zarisani. Posamezne osebe izražajo v vsakem dejanju svojo individualnost. Čudovito naravno in vendar tako namenoma si značaji nasprotujejo in ravno s tem drug drugega izpopolnjujejo. Gospod d'Avron je vedno isti prijazni, fini, a površni oče, ki si zna v vsakem neprijetnem položaju pomagati s kakšnim splošnim stavkom, namesto s konkretnim dejanjem. Temu naravnost nasproten značaj ima praktični Osmin, mož, ki vedno računa, kombinira in sestavlja različne mogoče in nemogoče slučaje; kadar smatra za svojo dolžnost povedati resnico, se ne ozira niti na finega grofa, niti na mlado Simonu. Simonina individualnost, ki je tako različna od materine, pa dopolnjuje in popravlja slabosti gospe d'Avron. Ta — slabotna, občutljiva, boječa, majhnega obzorja; Simona — krepka, zavedna, odločna, a tudi obzirna, treznega mišljenja; a ker je ženska, tudi na njo čustva zelo vplivajo. Tak značaj si je mogla brezobzirna, čuvstvom nedostopna Eleanor le z zunanjim pritiskom ukloniti. Končno Rihard in Tomaž. Prvi plemenit, čutečega srca; a nesrečen, z vdanostjo in trpljenjem bi si rad pridobil Simonino ljubezen, a ker tega ne more doseči, je pripravljen tudi na ločitev, da le nje ne vidi nesrečne. Tomaž je sebičen, lokav egoist, ki med Rihardom in Simonu zahrbtno spletkari, da bi si jo sam pridobil. Sicer pa nastopa Tomaž kot neka postranska oseba, z drugimi je le v neki slučajni zvezi. Pisatelj rabi Tomaža le kot sredstvo, da Riharda in Simonu zopet spravi v dotiko; zato nam tudi njegov značaj ni popolnoma jasen. — Prestava je gladka, nekaj tiskovnih pogreškov, tuintam je kaka vejica izpuščena. — *m*—

III. slov. katol. shod v Ljubljani dne 26., 27. in 28. avgusta 1906. Govori, posveti in sklepi. Uredil dr. Evgen Lampe. V Ljubljani, 1907. Izdala in založila Katoliška Bukvarna. Natisnila Katoliška Tiskarna. — Pred nami leži obsežna knjiga, ki nam podaje obravnave zadnjega slovenskega katoliškega shoda. Vsak katoliški shod je pomenil pri nas mogočen korak naprej na polju organizacije in vsestranskega napredka, in tudi III. slov. katoliški shod je podal obilo plodovitih misli in nagibov, ki prehajajo od dne do dne bolj v dejanje. To je, kar odlikuje katoliške shode pred vsemi drugimi manifestačnimi prireditvami: Da se obravnavajo na njih samo aktualne stvarine, ne samo teoretiško, ampak z gotovim in jasnim načrtom za izvršitev, in da imajo vsi udeleženci tudi neomahljivo voljo, izpeljati, kar so sklenili. To se je pokazalo tudi na zadnjem katoliškem shodu. Prijatelj in neprijatelj mora obstati pred temi z najglobljim prepričanjem izjavljenimi nazori, ki so dušna last ogromne večine

vsega našega ljudstva, in v katerih izvršitvi je sreča našega naroda. Vse stvarine, ki so količkaj v zvezi z navadnim življenjem, so se tu obravnavale. Od visokih modroslovnih razmotrivanj do telovadbe, od šolstva in higiene do gospodarskega dela si je skoro težko misliti kako važnejšo stvar, ki se je ne bi bil spomnil katoliški shod vsaj mimogrede ali v kaki resoluciji. Zato je pa to poročilo v zvezi s poročiloma o prvih dveh slovenskih kat. shodih prava zakladnica in šola za ljudske in društvene govornike, ki hočejo res kaj jedrnatega čitati in proučiti. Taka knjiga ima trajno vrednost in bo za vse čase časten spomenik za generacijo, ki je tako resno in globoko pojmovala svojo nalogo v razvoju našega ljudstva. Naj bi našla knjiga vsaj še toliko vernih čitateljev, kolikor so imeli govorniki oduševljenih poslušavcev!

Hrvatska knjižnica. Izdaja „Matica Slovenska“. II. zvezek. Uredil dr. Fran Ilešič. Ljubljana 1907. — Pričujoči zvezek „Hrvatske knjižnice“ je jako spretno sestavljen: Prvi del obsega štiri slike Gjalskega „iz hrvatske preteklosti“, drugi tri črtice iz sedanje Slavonije od Kozarca in Ivakića. Tako ležita pred nami dva zgodovinska dokumenta drug ob drugem in le primerjati je treba. Mladi, dobri Ilirci, ki so navdušeno govorili in pisali narodu, nosili narodne, rdeče podložene surke, jokali ob ljudski pesmi, a tudi umirali v prostovoljni bedi in lakoti, se zde sedaj, zlasti kadar nam jih predstavlja Gjalski v svojem premnogokrat časnikarskem patosu, nekam preprosti. Ljubezen do domače grude je razširila nove, morda močnejše korenine in dobila druge, stalnejše oblike. Toda kdor je stal že kdaj (morda ob spomladnem večeru) na velikem ilirskem grobu zagrebškega pokopališča ter bral iz dolge vrste imen celo zgodovino ilirskega pokreta, ta je občutil, da je tam pokopana hrvatska in naša mladost; mladost pa ni vedno najmodrejša, a zmerom najlepša, in ko bi bil Gjalski v svojih ilirskih slikah malo manj kronist in nekoliko več umetnik, bi pozabili, da je mladost norost, ter bi le vedeli, da je mladost lepota. Od tistega velikega ilirskega ognja ni ostala niti iskrica pod pepelom, če naj sodimo po „Slavoniji“, kot nam jo predstavljata Kozarac in Ivakić. Vse navdušenje in ona požrtvovalnost je dogorela, sedaj živimo zopet trezno in žalostno. Inteligenca uničuje besna naglica, s katero mora živeti, da ne zaostane za časom („Tri dana kod sina“), po ljudskih žilah pa se plazi tista divja čutnost, ki diha iz slavonske ravnine in z obokanega neba, in ki trepeti po vsem slavonskem ozračju. („Njih dvoje“ in „Majstor Ilija“.) Eden „prvih mučencev“ je blaženo umiral, s ponosom in zadovoljstvom, ker mu je mali sin pel ob postelji „Oj Iliri jošte živi“, mojster Ilija pa sedi po semnju štiri dni v krčmi, pije na smrt, namiguje z očmi, poka s palcem in lepi cigantom petake na čelo. In Ilija je tip Slavonca, „naš človek“, ki ga je Ivakić izbornu naslikal. Ali je sedanja „Slavonija“ tista prihodnost, ki so jo sanjali in pripravljali Ilirci? Če bi bilo tako, je ilirizem obsojen, a ni. Ilirci so storili svojo dolžnost, zbudili so veliko sil, ki se le še niso vse razgibale, in na potomcih je, da delo nadaljujejo. Dr. Ilešič je tekst „Hrvatske knjižnice“ tako vestno komentiral, da jo bo lahko vsak Slovenec brez težave bral.

Franc Bregar.

Simo Matavulj: Nemirne duše. Izdanje knjižarnice S. B. Cvijanovića. Beograd, 1908. Cena 1'50 din. — Dne 20. februarja — komaj en mesec

preden so izšle „Nemirne duše“ — je umrl Matavulj nagle smrti. Z njim je izginil zadnji predstavnik klasične srbske povesti, ki je v zadnjih štirih letih izgubila Veselinovića, Sremca, Markovića in Glišića. Klasicizem se je zibal v njihovi zibelki in bo najbrže legel tudi v njihov grob. Kdor bi naglo sodil Matavulja le po naslovu njegove zadnje knjige, bi se zelo zmotil: „Nemirne duše“ niso tiste nesrečne, v vsaki misli in slednjem čuvstvu razdvojene faustovske natore, ki jih je naš čas rodil v tolikem izobilju, da jih sedanja umetnost tudi hoté ni mogla prezreti, temuč le krepko razviti tipi, večinoma dalmatinski kmetje, ki se zde ravno zato „nemirni“, ker imajo ostro izraženo individualnost. Nemir je bolj pri Matavulju doma kot pri njegovih junakih. Dasi opisuje z ljubeznijo svoje originalne Zagorce, se mu prikrade včasí v lepi, živo-realistični popis beseda neke duševne superiornosti, ki obsodi njihovo čisto naivnost ali njih vdani „bogošizem“ in ne žali estetike nič manj kot pravice. Toda

to le včasí, v „nemirnih“ trenutkih. Sicer je Matavulj realist, — ali kakor že imenujete tisto umetnost, ki je najbližja odkriti, nenašemljeni natori — ki čuti s svojimi ljudmi vsako solzo in vsak smehljaj, a se vendar ne premakne s stališča neprizadetega opazovavca. Prejel je tisti nenavadni dar opazovanja, ki je določen le rojenim umetnikom in ki ustvarja iz bagatel neprecenljive vrednote. Psiholoških problemov ne ljubi in se mu tudi velikokrat ponesrečijo; v „Nemirnih dušah“ je komaj ena psihološka študija („Goba Mara“) in ta je gotovo najslabša izmed vseh desetih novel. Življenje mu ne obstoji iz dušeslovnih procesov — zdi se, kakor da je bil Maupassantove šole — temuč iz besede in dejanja, skozi katero proseva misel in čuvstvo kot solnce skozi oblake. Morda bi hotel kdo prisegati, da je jasno solnce lepše kakor tista pisana svetloba, ki trepeti skozi megle, toda pomniti je vendarle treba, da ima v umetnosti vsakdo „svoj prav“, in Matavulj ga ima še posebno.

Franz Bregar.

Glasba.

Nove skladbe. Z naslovom „Slava Bogu“ je izdal p. Hugolin Sattner v tretjem natisu 14 svojih priljubljenih mašnih pesmi. — Anton Foerster je izdal šest ljubkih Marijinih pesem za tri ženske ali moške glasove z orglami.

Drugi zvezek mešanih in moških zborov Jakoba Aljaža (založila Katol. Bukvarna, II. zvezek) prinaša pet mešanih zborov („Pri zibelki“, „Cerkvica“, „Ne tožim“, „Oj planine“, „Oj z Bogom ti planinski svet!“) in dva moška zbora („Šolskodomski mladini“ in „Na bregu“). — Anton Grum je za četverglasni moški

zbor sestavil „Venček narodnih pesmi“ (založila Katol. Bukvarna).

„Glasbena Matica“ je pričela izdajati skladbe pokojnega Ludovika Hudovernika, stolnega vikarja in kapelnika v Mariboru. „V celici“ je imponantna skladba. Moški zbor se menjuje z basovim solom, v katerem pripoveduje samostanski brat svoje hrepenenje. „Dva samospeva“ p. Hugolina Sattnerja sta lični salonski točki. („Zaostali tič“ in „Naša zvezda.“) Zlasti „Zaostali tič“ je diven samospev, poln čuvstva in nežnosti.

To in ono.

Nenravnost v umetnosti.

Pravosodni belgijski minister je pozval generalnega prokuratorja, naj poskrbi, da izginejo nenravne slike in knjige iz trgovskih izložeb. To novico so prinesli časopisi z dolgimi, kričavimi komentarji. Za in proti. Na eni strani bahav zagovor avtonomne umetnosti, ki ne pozna spon in vezi; če grdi ljudje po svoje pojmujejo umetnost, so krivi oni in ne umetnost sama, kakor ni solnce krivo, če odseva v mlaki — hiperkult umetnosti, l'art pour l'art. Na drugi strogi anatemi na vso moderno umetnost, ki je nenravna, brezverska, kozmopolitska, neestetična; grda, stokrat in tisočkrat rabljena ter zlorabljena beseda „moderna umetnost“ je sedaj že pojem, o katerem si sicer ni nihče na jasnem, a ki je sinteza vsega slabega in nepoštenega — podcenjevanje umetnosti. Pravica pa je, od najstarejših časov že tako navajena, potegniti meje v sredi.

Registrirajmo le, kar se je v novejšem času pisalo o tem. Prva številka letošnjega „Savremenika“, ki je glasilo

hrvatskih dekadentov po prepiru z „Matico“, je smatrala za potrebno, da utemelji svoj program proti raznim napadom. To težavno nalogo je prevzel prof. Natko Nodilo v članku „Sloboda volje u književnika“. Ko je vsa druga očitavanja zavrnil kot neopravičena, je izpregovoril tudi o nenravnosti v umetnosti in tu je kot človek, ki pošteno ljubi resnico, moral priznati: „V naši knjigi je zavladalo, morda pod vtisom neomejenega artizma, neko ljubezensko igrakanje. Zdi se nam, da je že do dolgočasnosti izpeta ne toliko ognjena strast srca, kot skozinsko materialno hrepenenje: i rdeče ustnice i deviške prsi i zavrela kri i vzplamenela lica. To ima najbrže nekaj lepega na sebi, toda, s krepkim glasom ponavljamo, to je zelo podobno staremu refrenu v svatovski pesmi: Hymen o Hymenaeae!... Dejali bi, da gre vzporedno s tistim hrepenenjem tudi enako pogansko mišljenje, ateistično ali skeptično. Latinski pesnik je zapel: Soles occidere et redire possunt. — Nobis, quum semel occidit brevis lux, — nox est perpetua una dormienda. — Da mi basia mille. To je torej stara pesem... Toda tej skladbi davnih in novejših mojstrov

bi ne škodovala kaka variacija. Po našem mnenju je nekaj novejšega in svežjšega dejal slavni moderni romanopisec Huysmans, Zolov gojenec, toda potem uskok iz njegove cerkve v drugo (katoliško). Dvignil je srce k Bogu, iz nemirne pesniške duše mu je vzkipel tale klic: Gospod, usmili se kristjana v dvomu, brezverca, ki bi hotel verovati, dosmrtnega jetnika, ki se je ukrcał sam ponoči pod nebeškim obokom, kjer več sveti že izgubljena nada!... Ni nam povolji artistična nagota pogana D'Annunzia. Manzoni bo ostal na veke globok psiholog s svojimi don Abbondio, fra Cristoforo in l'Innominato, dočim D'Annunzio, neki superhomo, boleha vsled hipertrofije svojega lastnega jaza, ki ga skoro edinega povsod opisuje... Mi odklanjamo obenem erotično frazeologijo in ascetično strogost...

Prof. Nodilo se je pa po nepotrebnem ustrašil „ascetične strogosti“ v krščanski umetnosti! Kajti nemški estēt Rihard v. Kralik piše v drugi letošnji številki revije „Kul-

ŠMARNA GORA: CERKEV IN MEŽNARIJA

tur“ pod naslovom „Museumskunst und Lebenskunst“ o ravno tej stvari: „V naših muzejih je mnogo podob, ki bi jih kak družinski oče ne mogel obesiti v svojem salonu. Ne morda samo zaradi nuditē. Tudi cerkvena umetnost pozna nuditete križanja, mučenja, spremenjenja, Adama in Evo itd. To je vse v redu, to ima pravico do obstanka že v svoji tvarini, v nalogi. Torej spada tudi to v javnost, v cerkev, in če je cerkvi že odvzeto, v muzej. Toda študij tudi največji umetnik ni določil za javnost, ampak za atelier, za lastno vajo, za učence. Rafael je poslal na primer take stvari Dürerju, da mu pokaže svojo roko... Toda razen tega so naši muzeji zelo bogati slik, ki prvotno niso bile namenjene za atelier, še manj za cerkev, tudi ne za sprejemnice gradov, hiš in vil, temuč gotovo le za chambres particulières umetnostno izobraženih mecenov; sem spadajo Danae, Lede, Joe in podobno, gotovo tudi podobe poštenih ženā, naslikanih kot Venere, kakor so

jih naročevali dobri zakonski možje v poveljevanje umetnosti in svojih soprog, ali kakor so Rubens in druge svoje lastne žene ovekovečili. Jaz smatram to postopanje za dobro in umetniško in ne neobhodno za nemoralno. Toda zelo dvomim, da so imeli ti umetniki in njih naročevalci tako malo okusa, da bi izpostavljali slične podobe široki javnosti. To, kar spada v boudoir in zakonsko sobo, spremeni popolnoma svoj značaj kakor s stališča estetike tako tudi s stališča dostojnosti in okusa, če pride na drug prostor, ali če se razširja v stotisoč razglednicah.“

Da, vsesplošno pomanjkanje okusa! In še nekaj. Zaleglo se je sedaj že toliko „umetnikov“ in trgovcev z „umetni-nami“, da si drug drugemu kruh odjedajo. Da se ohranijo na površju, je treba krepke reklame in masa ima že tako

čutno svoje teženje skrbneje razvito kot smisel za estetiko. Zato potrebuje močne „umetniške“ hrane in v tolažbo vesti mnogo besed o svobodi umetniškega stvarjanja. Besed je res dosti, a odkritosrčnosti malo, po mojem mnenju tudi pri največjih gorečnikih umetniške avtonomije prav malo. Profesor Nodilo je bil odkrit, a drugi niso vedno. Kje so Lesagevi časi, ko se je še prikazoval njegov „šepasti zlodej“ Asmodi, ki je imel vse ljubezne spletke v rokah, v svoji resnični podobi, s kozjimi nogami, črno-rumenim obrazom, ostro brado in ploščatim nosom? Ali ste že brali tisti zaupni razgovor, ki ga je začel Don Kleofas Leandro Perez Zambullo z Asmodijem? Čujte! Šepasti zlodej je začel:

„Sennor Don Kleofas Leandro Perez Zambullo, sedaj imate pred seboj dražestnega boga ljubezni, suverennega gospodarja src. Kaj menite o moji postavi in o moji lepoti? Kajne, poetje so izvrstni slikarji?“

„Če odkritosrčno povem,“ odgovori Don Kleofas, „moram reči, da nekoliko laskate. Ne verjamem, da ste se v tej postavi prikazali pred Psiho.“

„Seveda,“ reče zlodej; „takrat sem si izposodil postavo francoskega markija... Le pod lepo barvo ugaja pregreha...“

O srečni Lesage, hvali Boga, da si legel počivat v času, ko je bil celo tvoj Asmodi tako resnicoljuben. Sedaj je drugače. Danes veliko ljudi tako misli kot Asmodi srečnega spomina, a ne pove ti tega nihče.

Francregar.

09650

Organizacija znanstva. Dne 24. maja je bil v prostorih „Slovenske Matice“ sestanek, na katerega je povabil predsednik dr. Fr. Ilešič vsa znanstvena društva in tudi poedinke, ki se zanimajo za znanstvo, da bi se pogovorili o organizaciji našega znanstvenega dela. Sešlo se je 13 gospodov. Zastopana so bila društva: Leonova družba (profesor dr. Gruden), Zgodovinsko društvo (prof. dr. Kovačič), društvo „Pravnik“ (dr. Majaron), Muzejsko društvo in društvo slovenskih profesorjev (prof. dr. Žmavc), društvo slovenskih pisateljev (profesor Perušek) in društvo zdravnikov

(svetnik dr. Šlajmer). Dr. Ilešič je poročal o dosedanjem stanju znanstvenega dela in o nastanku in stanju akademij drugih narodov. Pokazal je, kako so se ponekod razvile akademije nekako organsko iz raznih manjših znanstvenih društev, n. pr. francoska akademija znanosti, peterburška, poljska, rusinska, drugod pa po munificenci posameznih mož (n. pr. jugoslovanska, češka, mažarska). Pri nas je mogoča organizacija le iz društev. Posamezna društva so že doslej marsikaj storila (imajo glasila, izdajajo in podpirajo znanstvene publikacije, nekatera imajo knjižnice, v malem kakor akademije), a gmotno stanje ni ugodno in gojile so se tudi le bolj nekatere stroke (zgodovinska, pravna, kulturnoliterarna). Treba bi bilo torej vse delo nekako organizirati in obenem tudi zagotoviti trdnjšo gmotno podlago. Prof. dr. P. Grošelj pravi, da je vse znanstvo brez velike svetovne zveze efemerno; tudi narodni šovinisti morajo v znanstvu rabiti tuje jezike (nemški, francoski). V domačem jeziku so mogoče le „narodno-romantične“ vede (domača zgodovina itd.). V slovenščini si more on misliti le organ za „odpadke“, ki odlete pri znanstvenem delu (znanstvena dela sama bodo strokovnjaki tudi poslej objavljali v tujih jezikih), pa morda še zgolj informativen organ. Prof. dr. Gruden omenja, da je že na III. slov. katol. shodu dr. Mantuani sprožil idejo, naj bi se vsa naša znanstvena društva združila v zvezo, da bi tako osrednji odbor dajal vsemu znanstvenemu delu nekako iniciativo in direktivo. Dr. Ilešič misli, naj bi se torej izvršila organizacija v posebnem odseku „Slovenske Matice“. Prof. dr. A. Ušeničnik poudarja, da bi moral biti osrednji odbor, ki bi vanj pošiljala društva svoje zastopnike, vsekako nad vsemi društvi in torej ne more biti odsek in del kakega društva. Temu mnenju se pridružita tudi dr. Žmavc in dr. Majaron. Ta je predlagal, naj se osnuje zveza slovenskih znanstvenih društev z osrednjim odborom, v katerega naj posamezna društva odpošiljajo svoje zastopnike. Prof. dr. Kovačič je v imenu „Zgodovinskega društva“ pritrdil tej zvezi. Predlog je bil sprejet, in dr. Majaronu se je naročilo, da sestavi kratka pravila.

059630

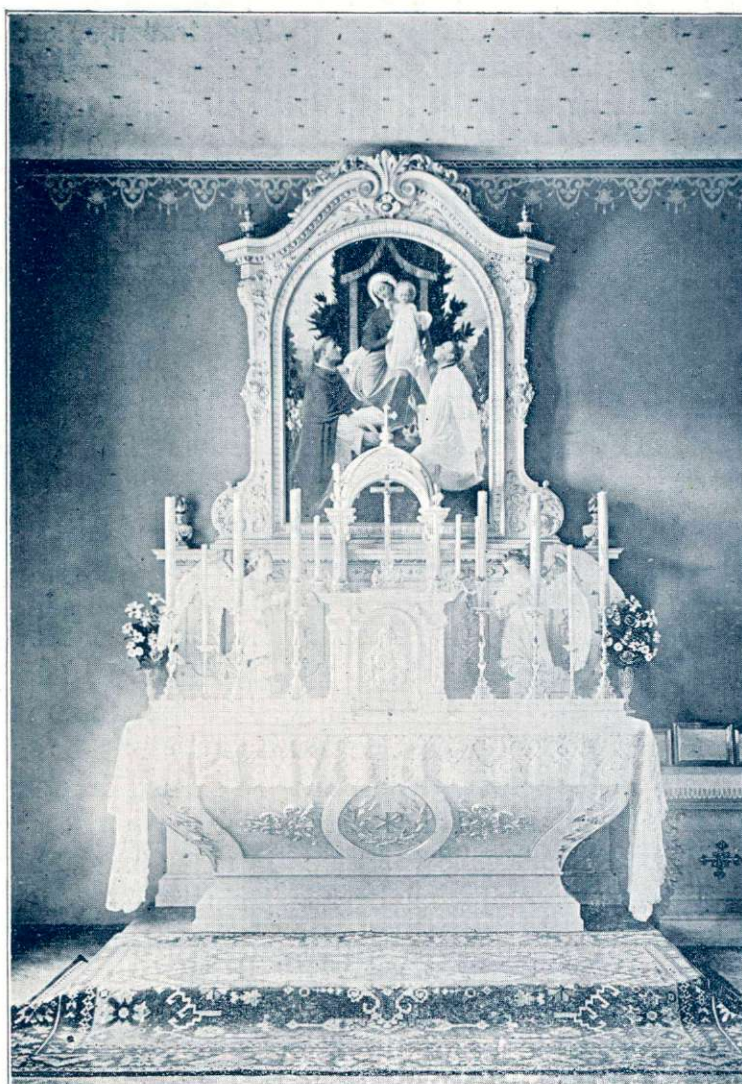
„Društvo hrvatskih srednješolskih profesorjev“

je začelo izdajati knjige, ki so namenjene zlasti srednješolskemu dijaštvu. Društvo ima dva odseka, beletristični in komentatorski, ki mu načelujeta profesorja M. Ogrizović in Boranić; prvi bo izdajal vsako leto dve do tri zbirke novejših pisateljev, domačih in tujih, medtem ko bo drugi oskrboval izdaje domačih in tujih klasikov. Prvi zvezek je že izšel in obsega „Hrvatske pripovjedače“, štirinajst karakterističnih tipov novejših hrvatskih književnosti. Razen življenjepisa in slike vsakega pisatelja prinaša knjiga tudi kratko oceno njegovih del ter dva ali tri najboljše vzorca izpod njegovega peresa. Namen društvu je torej podati mladini in širjemu občinstvu vse, kar je vzcvetelo lepega na polju domače in tuje, stare in nove književnosti.

059630

Simo Matavulj, najboljši srbski beletrist, je dne 4. marca naglo umrl v Belgradu. Porodil se je l. 1852. v Šibeniku. Na literarno polje je vstopil l. 1883. in od tega časa ni izpustil peresa iz rok. S. Matavulj je bil eden izmed najbolj plodovitih sodobnih srbskih beletristov. Prve njegove povesti in črtice iz primorskega in črnogorskega življenja se odlikujejo po krasnih opisih. V povesti „Novo orožje“ pelje Matavulj svoje čitatelje v Hercegovino in pripoveduje zanimivo dejstvo, kako se širi novo orožje — prosveta — v tem kraju starega junaštva. V zbirki „Iz primorskega življenja“, ki jo je izdala „Matica Hrvatska“ (1891) riše Matavulj svoj rojstni kraj —

Dalmacijo. Zelo lepe so tudi povesti „Sa Jadrana“, zlasti „Kraljica“ se odlikuje po svoji umetniški ceni. V Matavuljevih povestih, kakor piše dr. Šurmin v svoji „Povjesti književnosti“, srečava se realizem z romantiko. Matavulj je realist, črpa gradivo za svoje povesti iz življenja ali pod vplivom italške, francoske, ruske in nemške književnosti tvori svoje posebne izvirne proizvode. Enako ocenjuje Matavulja tudi kritik I. Hranilović, ki trdi, da je Matavuljeva povest „Vse je v krvi“ vznikla pod vplivom Ibsenove teorije o dednosti. Četudi je bil umrl zelo plodovit, vendar njegovi spisi niso dolgočasni, ker sujeti njegovih povesti so zelo raznovrstni. Matavulj je poleg samostojnih zbirk objavil veliko svojih proizvodov v raznih srbskih in hrvaških časopisih: „Otažbina“, „Vijenac“, „Nova Zeta“, „Kolo“, „Delo“, „Brankovo“, „Kolo“, „Letopis“ in dr.

GIMNAZIJSKA KAPELA V LJUBLJANI

„**Iz ateljea srpskih umetnika.**“ Srbsko „Delo, list za nauku, književnost i društveni život“, ki izhaja v Beleggradu, je začelo letos z marčevo številko prinašati pod zgornjim naslovom vrsto esejev izpod peresa dr. Božidara Nikolajevića. Namen člankom je pokazati srbskemu občinstvu njegove umetnike od najstarejših do najmlajših pri delu v atelieru. Ker so razstave tako redke, ima občinstvo malo priložnosti seznaniti se z delom in napredkom umetnikov in zato bodo ta poročila dobro došla umetnikom in umetnostizeljnim ljudem. V prvem članku piše dr. Nikolajević o Stevi Todoroviću, nestorju srbskih umetnikov. Todorović je še edini umetnik iz Vukovega kroga, iz katerega je potekla vsa srbska književna kultura. Bil je drug Branka Radičevića, največjega srbskega pesnika, dasi nekoliko mlajši od njega, ter je pozneje postal učenec dunajske in monakovske slikarske šole. Čas njegovega umetniškega razvoja pada v dobo, ko

se je v sredi XIX. stoletja začelo slikarstvo od klasicizma nagibati polagoma romantiki. Todorović je ostal zvest svoji mladosti in vse poznejše umetniške razvojne faze — koloristična in impresionistična — niso nanj nič vplivale. Najbolj ljubi romantiko — kot v mladih dneh — in ravno zdaj izdeluje veliko zgodovinsko sliko.

Prva bolgarska opera. Bolgari do sedaj niso imeli domače opere. Šele pred kratkim je mladi bolgarski skladatelj St. Stefanov komponiral prvo opero, toda na — nemški libretto, ki mu ga je zložil Ferd. Hellmutz pod naslovom „Der Zinnhusar“. Bolgari z veseljem pozdravljajo začetek svoje operne glasbe, a slišali opere še niso, ker se je prvič pela na nemškem odru v Pragi, kjer biva tudi skladatelj.

Oskar Iskender. V sofijski aleksandrovske bolnišnici je umrl 13. januarja O. Iskender; umrl je v največji revščini in kakor je omenil bolgarski „Den“, vsled stradanja, ker celo svoje življenje se je boril z lakoto. Oskar Iskender je bil doktor filozofije, publicist in urednik francoskih listov „La Bulgarie“ in „Le Messenger des Balcan“, ki jih je umrl izdajal v Sofiji. Iskender je bil rodom Armenec in se je odlikoval po svoji visoki izobrazbi. V svojih listih je zagovarjal koristi Bolgarije s finim taktom in je veliko koristil bolgarski domovini.

„Bolgarskoto književno društvo“ v Sofiji se bode prihodnje leto ob priliki svoje štiridesetletnice proglasilo za bolgarsko akademijo. Društvo je bilo najprej ustanovljeno v Brajli l. 1869. Njegova prva naloga je bila širiti prosveto med bolgarskim narodom. Že pri ustanovljenju društva se je v ta namen nabralo 200.000 levov prispevkov. Od l. 1870. do 1876. je društvo izdajalo „Periodičesko Spisanie“. Predsednik društva je bil Marin Stefanovič Drinov. L. 1876. je društvo nehalo delovati, ali v l. 1878. je po prizadevanju naučnega ministrstva zopet začelo delovati in tri leta pozneje je preneslo svoj sedež iz Brajle v Sofijo, stolno mesto svobodne Bolgarije. L. 1899. je društvo spremenilo svoja pravila, in od tega časa ga je že tujina smatrala za akademični zavod bolgarski. Društvo izdaja vsak drugi mesec obširno knjigo „Periodičesko Spisanie“ in razen tega „Sbornik za narodni umstvenarija, nauka i knjižnina“, dalje „Biblioteko“ in „Letopis“.

Fr. Št.

Zgodovino češkega slovstva za Nemce sta priredila J. Jakubec in A. Novák. Delo je izšlo v Lipskem v zbirki slik iz vzhodno-evropskih slovstev. Češka kritika je z delom zelo nezadovoljna ter poudarja, da bi morali Čehi vsaj v delih, ki so namenjena tujcem, skrbeti z vestno in nepristransko kritiko za ugled češkega slovstva, če že doma, med seboj večkrat pozabljajo na kritično objektivnost.

Stanislaw Wyspiański. Pred nedavnim je v Krakovu umrl poljski umetnik in pesnik St. Wyspiański. Umrl je bil umetniška individualiteta, da ga ni mogoče primeriti k nobenemu pesniku ali umetniku. Wyspiański, ki se je porodil l. 1869., je bil pravo dete Krakova. Po telesnem očetu, ki je bil kipar, je mladi Stanislav podedoval fin čut za lepoto in od svojega duhovnega očeta Matejka, slavnega poljskega umetnika, je spojil ljubezen do umetnosti. Ko je Wyspiański dovršil gimnazijo, se je dal vpisati na filozofični oddelek krakovske univerze in obenem na akademijo umetnosti: Na univerzi ga je najbolj zanimala poljska književnost in zgodovina umetnosti. V akademiji je bil najboljši učenec Matejkov.

Ko je dovršil študije v Krakovu, je odšel v Pariz, kjer je v štirih letih proučil vse slikarje in kiparje od japonskih adeptov do angleških preraphaelitov. Potem se je vrnil v domovino in je ostal za vselej v Krakovu. Od kiparstva je prešel k slikarstvu in od slikarstva k dramatičnemu pesništvu. Kot slikar portretov in slik iz sveta pariškega proletarijata in polihromije v frančiškanski cerkvi krakovski je Wyspiański povzročil pravi prevrat v slikarski umetnosti. V pesništvu predstavlja Wyspiański dve glavni smeri. Na eni strani se je vglobil v svet grških tragikov, ki ga je pretvoril z očmi modernistične duše, na drugi strani se kaže filozofija zgodovine poljskega naroda. Izmed dram Wyspiańskega imenujemo: „Lelewela“, „Warszawianka“, „Wyzwolenie“, „Boleslaw Smialy“, „Kazimierz Wielki“, „Legion“. Najbolj popularen je Wyspiański postal vsled svoje drame „Wesele“. Od dobe Sienkiewiczzeve „Trilogije“ ni nobena drama tako pretresla poljskega občinstva kakor „Wesele“. V zadnjih letih je bil Wyspiański najbolj popularna oseba v Krakovu. Ni bilo nobenega umetniškega podjetja niti duševnega dela, pri katerem ne bi bil umrli naprošen za sotrudnika.

Usoda litevskega pesnika. V Zakopanem je umrl nadarjeni 28 letni litevski pesnik in novelist Jan Bielinnas. V svojem življenju je trpel revščino, celo lakoto, dobil je sušico in zgodaj umrl, kakor že več litevskih pisateljev in umetnikov. J. Bielinnas se je porodil iz precej premožnih staršev, a ker ni po volji svojih staršev vstopil v duhovno semenišče, so mu odtegnili starši vso podporo. Študiral je na dorpatskem vseučilišču, odkoder je bil izgnan radi „neblagonadložnosti“ v času dijaških nemirov. Nekaj časa je bival na Litvi in potem je šel študirat filozofijo v Curih. Slabe gmotne razmere in vlažno podnebje curiško je pospešilo njegovo bolezen (sušico), ki jo je dobil v času gimnazijskega stradanja. Zdravil se je na Krimu in v Zakopanem. Ali bilo je že prepozno. Svoje prve literarne proizvode je pisal z agitacijskim namenom. Pozneje je opazoval sebe in svoje bližnje in iz svoje nesreče in nesreče svojih bližnjih je črpal gradivo za svoje povesti. „O chleb“ je napisal pod vplivom večkratnega stradanja. Povest „Bez pracy“, „Ubogi“, „Bolestna opowieść“ i. dr. so nastale iz solz in bridkosti, ki jih je Bielinnas videl kroginkrog. V zadnjih mesecih svojega življenja je nabiral gradivo za večjo povest „Przed świtem“.

Položaj ogrskih Rusinov. Slovanski listi redkokdaj poročajo o ogrskih Rusinih, bržkone zato, ker mislijo, da so ogrski Rusini, katerih se šteje blizu en milijon, že za Slovanstvo izgubljeni. Moloh mažarizacije je že zares pogoltnil velik del tega naroda in mažarizacija napreduje čimdalje bolj. Vzrok temu je, da se v zadnjih desetletjih ničesar ni storilo, da bi se zdobil mažarski jarem in da bi ljudstvo sprejelo izobrazbo drugih svojih bratov v Galiciji in Bukovini. Ob času absolutizma, ko je bil med ogrskimi Rusini gubernator ruski rodoljub Dobrjanski, skrbelo se je za tlačeno rusinsko ljudstvo in zdelo se je, da so se dosegli nekateri uspehi. Ali s padcem absolutizma so propadli ti uspehi. Edino ognjišče rusinske kulture na Ogrskem, gimnazija v Užhorodu, se je izdala državi. Šole v rusinskih krajih na Ogrskem so bile namreč do zadnjega časa verske in so jih vzdržavale občine; njih učni jezik je bil rusinski. Sedaj je vlada šole izpremenila v državne in učni jezik je seveda mažarski. Učni jezik v duhovnem semenišču je tudi mažarski, rusinskih učiteljskih ni, in zato vlada pošilja samo

mažarske učitelje v rusinske kraje. — Važen činitelj pri izumiranju ogrskih Rusinov je tudi njihova revščina. Tisto, kar še rusinsko ljudstvo ima, jemljejo mu židovski izseljenci iz Galicije po brezvestni lihvi, tako da je bila celo država prisiljena pečati se z gmotnimi razmerami Rusinov (Ruthenenaction), da paralizira grozni vpliv teh židovskih pijavic. Velika revščina in nevednost sta vzrok, da rusinsko ljudstvo v celih trumah zapušča Ogrsko ter se izseljuje v Ameriko. Ali v zadnjih letih se začena obračati na boljše. Nekaterim mladim rodoljubom se je smililo ubogo ljudstvo in so začeli neumorno delovati v vsakem pogledu za blagor ljudstva. Bodočnost in čast ogrskih Rusinov leži sedaj v rokah teh mladih rodoljubov. Uspehi njihovega delovanja so dozdej se neznatni, ker jim delajo mažarski uradi velike zapreke. O njihovem delovanju se še veliko ne sme govoriti in pisati, sicer bi jih mažarska vlada preganjala kakor je preganjala ob svojem času profesorja bogoslovja Geberja, odličnega rusinskega publicista, svečenika in urednika lista „Listok“, Fencika in pa Žatkoviča. Zadnji je moral bežati iz Ogrske ter je sedaj urednik velikega rusinskega lista v Ameriki „Amerikanskij List“. To novo narodno gibanje podpirajo Rusini v Galiciji in Bukovini in vrnivši se iz Amerike izseljenci.

Fr. Št.

Znamenita dvestoletnica. Začetkom letošnjega novega leta so Rusi obhajali znamenito dvestoletnico. Letos je namreč minilo dvesto let, kar so se ruske knjige začele tiskati s sedanjim takozvanim „graždanskim šriftom“. Moskovska tiskarna, ustanovljena še za Ivana Groznega, je tiskala skoraj poldrugo stoletje (1564—1707) publikacije duhovne in posvetne vsebine s cerkveno-slovanskimi črkami. L. 1707. je car Peter I. poklical v Moskvo holandske strokovnjake (črkostavca Henrika Silbaha, črkolivca Antona Demeja in dr.), ki so po carjevem ukazu na začetku l. 1708. natisnili z amsterdamskimi črkami dve ruski knjigi „Geometrijo“ in „Azbuko“. Prva knjiga se je tiskala blizu dva meseca.

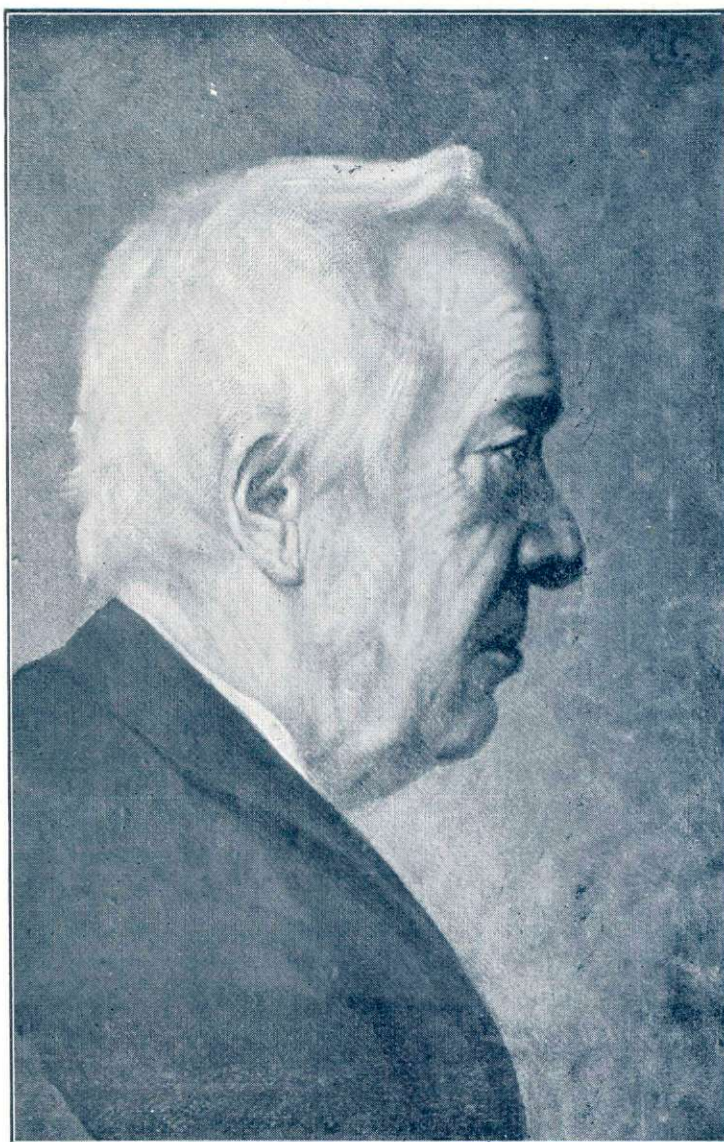
Fr. Št.

Peterburška akademija znanosti je pozvala dunajskega slavista Vatroslava Jagića, da uredi slovansko enciklopedijo, katero namerja akademija izdati v svoji založbi.

Prof. N. I. Daškovič. 2. februarja je v Kijevu umrl ruski profesor Nikolaj Ivanovič Daškovič, ki je polnih 30 let predaval na kijevskem vseučilišču književno zgodovino. Umrli je bil neumorno delaven mož. Spisal je več nego 60 učenih spisov in je zapustil v rokopisu nekoliko sto monografij, razprav in člankov. Znanstveno književno delovanje Daškovičevo se more razdeliti na dva dela. V prvi del svojega delovanja je pisal spise, spadajoče v zgodovinsko stroko, s poznejšimi spisi je obogatil književno zgodovino. Najbolj znani spisi Daškoviča so: „Knjaženie Danila Galickago“, „Volhovskaja zemlja s jega značenje v russkoj istorii“, „Skazanie o sv. Gralč“, „Listovsko“, „Russkoe gosudarstvo, uslovija jega vzniknovenija a pričiny upadka“, „Byliny ob Alešč Popovič“, „O tom, kak ne ostalos na Rusi bogatyrej“ in dr. Daškovičeva dela so zelo dobro znana v učenih krogih tudi v tujini. — Daškovič se je porodil l. 1842. iz maloruske družine v selu Bežovu na Volinji, kjer je bil njegov oče svečenik. Kot profesor je vzgojil mnogo učenjakov, ki so mu ob priliki tridesetletnice njegove učiteljske službe posvetili zbornik razprav pod naslovom „Evanos“.

Anatolj Vahnjanin. V Lvovu je umrl šolski svetovalec, profesor akademične gimnazije, ravnatelj višjega glasbenega zavoda, bivši deželni in državni poslanec, maloruski pisatelj Anatolj Vahnjanin. Umrli je po kratki, a težki bolezni. A. Vahnjanin se je porodil 7. septembra l. 1841. v Sinjavi (okraj jaroslavski), kjer je bil njegov oče svečenik. Do-

vršivši gimnazijo v Premišlu je (1889) vstopil v duhovno semenišče ter je poslušal bogoslovje v Lvovu. Ševčenkove ideje l. 1861. so tako vplivale na takratno rusinsko mladino, da se je začela z navdušenjem učiti materinskega jezika. Tudi mladi Anatolj se je marljivo učil in l. 1862. je že dopisoval v „Večernice“ pod psevdonimom „N. z nad Sjanu“ in sodeloval pri sestavljanju nemško-rusinskega slovarja, ki ga je pozneje izdal Om. Partickij. Od l. 1863.—1865. je bil Vahnjanin učitelj rusinskega jezika v gimnaziji v Premišlu in potem je odšel na Dunaj, da študira zemljepis in zgodovino. Na Dunaju je Vahnjanin ustanovil rusinsko društvo „Sič“, katerega je bil prvi predsednik. Ko je dovršil študije, je postal v Lvovu gimnazijski učitelj in je tudi tu zopet narodno deloval; urejeval je „Pravdo“, ustanovil „Prosvito“

FR. HROVAT

PORTRETNA STUDIJA

ter je bil sotrudnik mnogih rusinskih listov. Potoval je po rusinskih krajih, ustanavljal čitalnice in prirejal veselice za prosto ljudstvo. Ko se je odpovedal javnemu političnemu življenju, je posvetil svoje moči glasbi. Ustanovil je pevsko društvo „Bojan“ in „Višji glasbeni zavod“, katerega je bil ravnatelj do svoje smrti. Rusinski narod je z umrlim izgubil svojega buditelja in najbolj marljivega delavca.

Vissarion Vissarionovič Komarov. Začetkom januarja je umrl v 69. letu svoje starosti po dolgi mučni bolezni V. V. Komarov, eden izmed najbolj navdušenih in odločnih zastopnikov čisto-ruskih načel in najbolj nadarjenih Rusov. Umrli je zbolel že leto poprej tako, da je bil prisiljen odpovedati se javnemu in literarnemu delovanju, ali do zadnjega trenutka se je zanimal za politično in literarno življenje na Ruskem. Komarov je deloval na književnem

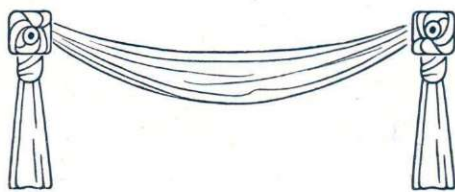
polju skoraj pol stoletja. Dovršivši l. 1861. študije na nikolajevski akademiji generalnega štaba je postal činovnik na posebno priporočilo pri vilenskem generalnem gubernatorju Muravjevu in Kaufmanu. Navzlic tej težavni in odgovorni službi se je pečal v tem času s književnim delovanjem; sodeloval je pri „Ruskem Invalidu“ in objavljaj članke v „Mosk. Vedomostih“ in v „Golosu“. L. 1871. je zapustil državno službo in s svojim tovarišem Rajkovskim je začel izdajati list „Russkij Mir“, katerega je uredoval štiri leta. Ko se je l. 1873. začela akcija v obrambo turških Slovanov, je zapustil energični Komarov v Rusiji vse in hkrati z generalom Černjajevom odšel v Srbijo. Vstopil je v srbsko armado in bil načelnik štaba timoko-moravske armade. Ko se je vojska končala, se je vrnil Komarov v Peterburg, kjer je urejeval „S. Peterb. Vedomosti“ do l. 1883. Tega leta je ustanovil nov ruski ceni list „Svět“, ki ga je urejeval do svoje smrti. Komarov je bil voditelj takozvane starodumske stranke in je v zadnjem času jel ščititi idejo „pravoslavne zveze“, ki je imela odstraniti vse razločke zveze ruskega naroda.

Ivan Karpovič Tobilevič (Karpenko Karij). Malorusom je umrl po težki, dolgi bolezni v Berolinu, kjer se je zdravil, odlični igralec in dramaturg Ivan Karpovič Tobilevič (glediško ime Karpenko Karij), v književnosti znan tudi pod psevdonimom Gnat Karij. Pokojnik je rodni brat zelo nadarjenih maloruskih igralcev Sadovskega in Saksaganskega, ki sta obenem s Kropivnickim in Maksimovičem, Zanjko-vecko in Karpinsko bila ob svojem času najbolj spretna maloruska igralca. Smrt Karpoviča, ki je bil kot igralec manj nadarjen nego poprej omenjena njegova brata, pomeni za malorusko dramatično umetnost težko izgubo. Karpovič se je porodil 14. septembra l. 1845. v vasi Arsenivki (jelisavetgradskega okraja) iz kmečkih staršev. Izobrazil se je v štiri-razredni okrajni šoli in potem je vstopil v državno službo, v kateri je bil več nego 20 let. V ti dobi se je seznanil z gimnazijskim učiteljem v Hersonu Piljškovom, ki je Karpoviču posojeval knjige, da se je mogel višje izobraziti. L. 1883. je Karpovič pristopil h glediški družbi Staricekega, toda ni mu bilo usojeno, da bi dolgo ostal. Leto pozneje je bil interniran v Novočerkasku nad Donom, kjer je bil tri leta. Ko so mu uradi dovolili vrniti se v rojstveni kraj, se je pečal z gospodarstvom in književnim delovanjem, včasih pa je nastopil na gledališkem odru svojega brata Saksaganskega. Bivanje med maloruskimi seljaki je imelo velik vpliv na duševno tvorbo Karpovičevo. Karpovič se je na deželi naučil tega, česar se pisatelj ne nauči v nobeni šoli. Poznal je in razumel dušo ukrajinskega seljaka, njegovo duševno obzorje, navade, žalost in radost. Zato nastopajo v njegovih dramah takšni junaki, kakršen je n. pr. Kalitka (v drami „Sto tisjač“ in „Hazjain“), Serpokril („Ponad Dniprom“) in drugi kmečki tipi, ki so polni življenja in resničnosti. Svoje književno delovanje je Karpovič začel l. 1881., ko je pod psevdonimom Gnat Karij izdal povest „Novobranec.“ L. 1883. pa je začel pisati dramo pod psevdonimom Karpenko Karij. Prve njegove drame „Čaban“ cenzura ni pustila predstavljati niti

tiskati. Leto pozneje sta bili objavljeni njegovi dve drami „Bondarivna“ in „Hto vinen?“ in potem je sledilo hitro za seboj več dram. Karpovič je napisal več nego 20 dram, ki so vse zelo popularne; o tem priča jasno okolnost, da se je na primer igra „Sueta“ v dveh letih predstavljala 140krat in vsakokrat je imela velik uspeh. V začetku svoje dramatiške tvorbe se je Karpovič držal romantično-sentimentalne smeri, a kmalu se je oprijel realizma. V svojih dramah je imeniten fotograf živih oseb, tipov sodobnega ukrajinskega življenja. Njegovi dramatični proizvodi so kras maloruske književnosti in še dolga leta se bodo predstavljali ne le na ukrajinskih odrih na Ruskem ampak tudi v Galiciji. *Fr. Št.*

08630

Drobne vesti. Francoski listi so prinesli vest, da se bode v Florenciji ustanovil višji učni zavod, kjer se bode predavala zgodovina francoske in italijanske književnosti in zgodovina umetnosti. Namen zavoda bode oživiti stike med Francijo in Italijo na podlagi znanstva in umetnosti. Za gojence zavoda bode pripravljena velika knjižnica in vsi drugi potrebni pripomočki za študije. — „Harbinskij Věstnik“ poroča, da se bode v Jokohami na Japonskem izdajal ruski ilustrovan tednik pod uredništvom g. Podpaka, spretnega ruskega časnikarja. Namen listu bode seznaniti rusko občinstvo na Japonskem, v Sibiriji in evropski Rusiji s političnim in socialnim življenjem Daljnega Vzhoda, v prvi vrsti pa z Japonsko. List bode prinašal romane in povesti najboljših japonskih pisateljev; največ prostora v listu bode posvečeno gospodarskim in socialnim člankom. Sotrudniki lista bodo najboljši ruski in japonski pisatelji. — Po nagibu in na stroške velikega kneza Nikolaja Mihajloviča je v Moskvi izšel prvi obširni zvezek (XIII. in 517 str.) publikacije pod naslovom „Moskovskij nekropol“. V tej knjigi se nahaja abecedni imenik (od A do K) vseh oseb, ki so pokopane v moskovskih cerkvah, samostanih in pokopališčih. To delo je zelo važno za zgodovinarja, genealoga in književnika, ker se pri vsakem umrlem nahaja kratka biografija, nagrobni napis in sploh vse, kar se je dalo izvedeti. — Od 1. januarja izhaja v Lvovu nov maloruski list, mesečnik „Bžola“. List prinaša znanstvene članke iz raznih strok ocene, vesti iz Ukrajine, poročila iz srednjih šol, biografije in nekaj pesmi. Povesti in dramatičnih spisov „Bžola“ ne bode prinašala. Mesečnik se izdaja za mladino. — V Sofiji bode nekoliko mladih bolgarskih umetnikov ustanovilo „Ludožestvenno bjuro“, s pomočjo katerega nameravajo povzdigniti narodno umetnost. Umetniški urad bode sprejemal naročila na umetniške proizvode iz cele Bolgarije ter jih bode vestno izvrševal po najboljših umetniških pravilih. S tem se bode povzdignil umetniški okus bolgarskega občinstva. — Lužiško-srbski mesečnik „Lužica“ je letos vstopil v 27. leto. V prvi številki nahaja se začetek daljše izvirne povesti izpod peresa g. I. Dobruškega pod naslovom: „Handrij, serbski khëbjetar“. Najboljši lužiško-srbski pesnik, I. Čišinski objavlja tu ciklus pesmi „W kuzlu Njewidžomneho“. (V času Nevidnega.) *Fr. Št.*

nobenega zadovolivega rezultata. — Tu ne mislimo posebe dokazovati zgorajšnje trditve, temuč jo bomo izpričali ob trditvah in zgledih dosedanjih preiskovavcev, ki so za nas merodajni, namreč Janežič-Sketove slovnice in E. Bernekerja, ki je doslej edini presojal besedni red slovanskih jezikov. Pri tem se bomo držali tistega reda, kakor ga ima dotični preiskovavec:

O osebkku pravi Janežič-Sketova slovnica: „Osebkova beseda, ki se prva rodi v naših mislih, stoji na prvem mestu,“ str. 274. Kako se misel in izraz misli ločita, smo že povedali. Misel je enotna celota, izraz pa iz besed sestavljena celota, torej se ne krije in gresta vsak po svojih načelih, in stava osebkka je potemtakem odvisna od pripovedovanja. Pripovedovanje pa stavi osebek sedaj na začetek, sedaj na konec, sedaj kam drugam, kakoršen pomen se mu hoče dati; drugi členi pa se mu organsko

priklopijo. Prim. zglede iz iste slovnice: Besede mičejo — zgledi vlečejo; Prestrašna korenina vsega zla je pohlep; Na domačem pragu se petelin lahko repenči — osebek stoji v vsakem zgledu na drugem mestu, torej se ne rodi prvi v mislih, in nima, kakor smo že pri ovržbi starega naziranja videli, nobene prednosti pred drugimi členi. Stavo določa v teh primerih nepričakovani stavčni povdarek, zato je tista beseda na koncu, ki ta povdar nosi, najsi bo to osebek ali kaj drugega.

„Povedni glagol stoji, če je naglašen, bolj v začetku stavka; če je pa nenaglašen, tedaj ima svoje mesto za glavnopovdarjeno besedo v stavku, ali pa stoji pri svojem pomožniku,“ str. 275. To pravilo je posneto po mojem spisku o povednem glagolu v „Dom in Svetu“ 1905, in zelo prav mi hodi, da morem pomanjkljivost že zdaj popraviti. Oni spisek je oprt na naziranja drugih slovnicarjev, novega je le toliko

v njem, kolikor je moje uho ločilo stavo glagola od tedanjih pravil, zato se ne opira ne na izvir organskega govora ne na splošen kriterij; na vse to sem bil še le pozneje prišel. Potemtakem je ona trditev za mnogo slučajev pričakovanega stavčnega povdarka resnična, toda bistva vprašanja ne zadeva. Za povedni glagol velja isto pravilo kakor za vse druge proste člene slovanskih jezikov: stati morejo, po kakovosti stavčnega povdarka, na vsakem mestu in z isto pravico tudi na koncu, najsi bo glavnega ali stranskega stavka. V onem spisku je stalo tudi to zadnje, da ima glagol tudi na koncu svoje opravičeno mesto, ali tega g. dr. Sket ni sprejel v slovnico, ne vem, zakaj, ko ima celo sam na isti strani primere z glagolom na koncu.

„Predmeti se devajo sploh za tisto besedo, kateri so dodani v dopolnilo, n. pr.: Solnce razvedri oko. — Smrt ozdravi bolečine. — Človeška omika ima

korenino v pisavi. — Kdor ima moč, ima tudi pravico. Naglašen predmet stoji pred glagolom; n. pr.: Denar železne duri prebije. — Lepa beseda lepo mesto najde. Kdor dobrote izkaže, na svojo srečo kola maže,“ str. 275. Kako pomanjkljivo je tu določena stava predmeta, vidimo iz tega, da so predmeti tudi v drugem slučaju dani v dopolnilo, a stoje kljub temu pred glagolom, ne za njim kakor pri prvem pravilu; in nasprotno so predmeti tudi v prvem slučaju naglašeni, a ne stoje za glagolom, temuč pred njim. Kako je torej pravilo? V prvem slučaju so vsi zgledi nepričakovano povdarjeni, zato stoje predmeti na koncu. V drugem slučaju pa imamo opraviti z narodnimi pregovori, ki je karakteristično pri njih, da se stavi glagol na konec in to tudi tam, kjer bi lahko stal pred predmetom. To posebnost poznajo tudi ruski narodni pregovori (vsjakaja lisica svoj hvost hvaliti) in češki (pravda oči kole; veliký pták velikého hnízda potřebuje) i. dr.; prim. Berneker, 18, 45. Ravno tako je s pravili o dajavniku nasproti toživniku in o prislovnih določilih. Tisti izmed njih, ki ima pričakovani povdarek, stoji pred ostalimi stavkovimi členi; tisti pa, ki ima nepričakovani stavčni povdarek, stoji za drugimi členi. Zato je nenatančno določeno: „Kadar stoji kateri izmed predmetov v dajalniku, tedaj se mu daje mesto pred toživnikom; n. pr.: Očetov blagoslov otrokom hiše zida. — Ta človek vé vsaki reči glas. — Solnce deli zemljanom gorkoto, život in luč,“ str. 275 — v tej obliki kajpada stoji dajavnik pred toživnikom, ali to ni edini način naglašanja. Saj morem reči, kedar zveza tako zahteva, z isto pravilnostjo: Gorkoto, život in luč deli zemljanom solnce itd. Tu je pričakovani stavčni povdarek na toživniku in dajavnik mora stati za njim. Tudi to pravilo, da stoji dajavnik pred toživnikom, je še ostanek starega naziranja, ki se vleče po vseh slovnica, ter ga je povzel tudi Berneker (l. c., 96) v svojo knjigo: „Splošno pravilo je za vse slovanske jezike . . ., da stoji dajavnik pred toživnikom.“ — Ravno tako nenatančno je: „... Načinovno določilo stoji v trdilnem stavku sploh pred povednim glagolom. N. pr.: Lahko je prislužil, lahko razrušil. — Bratje in sestre se daleč narazen najbolj ljubijo itd.,“ stati more prislovno določilo pred glagolom in za njim, kakor je to prav povedano o prislovnih določilih, o katerih stoji v naši slovnici, da so „včasi pred besedo, ktero določujejo, včasi pa za njo“, (ibid.), ravnajoč se namreč po pričakovanem ali nepričakovanem stavčnem povdarku. — Ves pojem besedne stave mora zmešati sledeče pravilo: „Kadar se opira glavna misel na dopolnila ali prislovna določila, stopijo predmeti ali prislovi na prvo mesto; n. pr.: Stare smrt pokosi, mlade postreli. — Na domačem pragu se petelin lahko repenči. Med cvetje se skrivajo

BITKA POD STOCZKLEM L. 1831.

POLETJE

GABRIEL MAX

